

Управління освіти і науки
Чернігівської обласної державної адміністрації
Чернігівський обласний педагогічний ліцей
для обдарованої сільської молоді
Чернігівської обласної ради

ЩОРІЧНИК

Чернігівського обласного педагогічного ліцею
для обдарованої сільської молоді
Чернігівської обласної ради

* * *

Питання педагогіки, методики та науки

Випуск 3

Чернігів
Видавництво «Десна Поліграф»
2021

УДК 37(477.51) (058)

ББК Ч 34(4Укр)

Щ 92

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія ЧГ № 616-265 Р від 05.04.2018.

Засновник: Чернігівський обласний педагогічний ліцей для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради.

Редакційна колегія:

Г. В. Коломієць (голова), директор Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради

Г. А. Сердюк (заступник голови), заступник директора Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради

О. Ф. Тарасенко (відповідальний секретар), методист Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради

Н. І. Коваленко (заступник голови), заступник директора Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради

Н. В. Нудьга, практичний психолог Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради

Щ 92 Щорічник Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради: питання педагогіки, методики та науки / ред. кол. Коломієць Г.В., Сердюк Г.А., Тарасенко О.Ф. та ін. Чернігів: Десна Поліграф, 2021. 116 с.

ISBN 978-617-7833-92-4

Збірник містить статті й матеріали з питань педагогіки та виховання, методики викладання та психології, науки. Для викладачів, учителів, учнів і студентів, усіх, хто цікавиться розвитком освіти в умовах становлення нової української школи.

Рекомендовано до друку методичною радою Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради (протокол № 6 від 15.06.2021 р.).

УДК 37(477.51) (058)

ББК Ч 34 (4Укр)

ISBN 978-617-7833-92-4

© Чернігівський обласний педагогічний ліцей для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради, 2021

© Автори статей, 2021

З М І С Т

I. Питання педагогіки

- Галина Сердюк.* Особливості організації дистанційного навчання в Чернігівському обласному педагогічному ліцеї. 5
- Валентин Дедович.* Дистанційне навчання в умовах карантину 13
- Ірина Лисенко, Антоніна Федорченко, Катерина Палош.*
Роль учнівського самоврядування у формуванні громадянської і соціальної компетентностей учнів 18

II. Питання методики

- Світлана Кириєнко.* Організація лабораторних і практичних робіт з біології та хімії в умовах дистанційного навчання 29
- Олена Гринь.* Використання технологій дистанційного навчання на уроках історії. 35
- Ольга Мішук.* Онлайн-платформи як інструмент змішаного та дистанційного навчання 44
- Тетяна Новицька.* Переваги дистанційної освіти та роль сучасних технологій у її реалізації 48
- Людмила Ушакова.* Реалізація цілей навчання іноземної мови засобами сервісу Zoom 52
- Антоніна Федорченко.* (Не)страшна дистанційка, або як ліцею вдалося організувати й впровадити online-навчання 57
- Ірина Мироненко.* Рік, що нас змінив 60

III. Питання науки

- Іван Баран.* Система власних назв у поетичних творах Василя Симоненка 64

Оксана Рутта, Олександр Тарасенко. Місцеві вибори в Чернігівській області 25 жовтня 2020 року: соціологічний аспект 69

Галина Грищенко. Навчально-дослідницька діяльність у процесі навчання алгебри і початків аналізу та її структура 82

IV. Психологія та виховання

Людмила Мочалова. Особливості Інтернет-безпеки учасників навчального процесу в умовах online-навчання 87

Марина Кияшко. «Множинний інтелект» в освітньому просторі 101

Наталія Коваленко. Online-навчання і не тільки 106

Наталія Нудьга, Ольга Рутта. Особливості впливу досвіду вимушеної соціальної самоізоляції на ментальну сферу старших підлітків 108

Про авторів 113

I

Питання педагогіки

Галина Сердюк

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЧЕРНІГІВСЬКОМУ ОБЛАСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ЛІЦЕЇ

Виклики дистанційного навчання насправді потужні. Освітні заклади й далі проходять випробування на спроможність надавати якісні освітні послуги за умов пандемії, щоразу нових кольорів зони небезпеки, емоційного дискомфорту, тривожності. Тож нові підходи в освіті – вимога часу. Різними видами і формами сьогодні нікого особливо не здивуєш. Та головною умовою ефективності має залишатися всебічний розвиток особистості, збагачення її творчого потенціалу. Сьогодні потребує гнучкості, лідерства, здатності об'єднуватися й досягати спільної мети. Важливі не лише знання, а вміння мислити, приймати рішення і діяти. «Дистанційне викладання навчальних предметів без безпосереднього спілкування з викладачем переконало освітню спільноту в необхідності створення особливої дидактичної системи, придатної для нових дистанційних форм навчання» [1, с. 133].

Як повноцінно реалізувати потенціал закладу, використати багаторічний досвід, вміння педагогів давати ґрунтовні знання в режимі реального спілкування зі здобувачами освіти за умов, коли навчання дистанційне, а більшість учнів – представники регіону, зокрема із сільської місцевості? Це головне питання, на яке кожен учитель давав відповідь, щоденно організовуючи дистанційний формат спілкування. Справді, настав час кожному учаснику освітнього процесу (учні, учителі, батьки) розглядати постійну освіту і самоосвіту як спосіб найбільш повно й осмислено проживати своє життя, бо, як показала практика, суть освіти не зводиться до навчання знань і навичок. На перший план виходять формування/розвиток учня і його соціалізація. А вибір, до чого прагнути, які знання і вміння для цього потрібні, як їх придбати, залежить від дитини, яка і є суб'єктом освіти. Дистанційне

навчання, яке було організоване в Чернігівському обласному педагогічному ліцеї для обдарованої сільської молоді, стало індикатором професійної компетентності вчителів, їхньої готовності до саморозвитку, уважності й підтримки батьківської спільноти та перевіркою дітей на відповідальність, прагнення до саморозвитку й визначення рівня їхньої мотивації.

Відповідно до Положення про дистанційне навчання (наказ МОН України від 25.04.2013 № 466, зі змінами, внесеними наказом МОН № 660 від 01.06.2013, № 761 від 14.07.2015, № 1115 від 08.09.2020), «організація освітнього процесу має забезпечувати регулярну та змістовну взаємодію суб'єктів дистанційного навчання, з використанням форм індивідуальної та колективної навчально-пізнавальної діяльності учнів, а також здійснення ними самоконтролю під час навчання» [4].

Важлива роль в об'єднанні зусиль колективу, звичайно, належала адміністрації закладу. Основними напрямками діяльності заступника директора з навчально-виховної роботи є організація навчально-виховного процесу в ліцеї, керівництво і контроль за його розвитком; організація функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти; збір та аналіз інформації про хід і результати навчально-виховного процесу ліцею та оперативні реагування. У ситуації, коли 16 березня 2020 р. заклад перейшов на дистанційне навчання, перед адміністрацією ліцею постало завдання – обрати онлайн-платформу, запровадити навчання з використанням дистанційних технологій. Нам важливо було приймати колегіальні рішення щодо організації дистанційного навчання. З цією метою було створено новий чат «Освіта XXI століття» (саме так себе позиціонуємо), який дав можливість не тільки приймати професійні колективні рішення, але й оперативно реагувати на проблемні питання. Свої зусилля об'єднали вихователі ліцею. Від них залежала організація учнівських та батьківських колективів (чат «Зміна», учнівські та батьківські Viber-групи 10-11-х класів) У вчителів було завдання – організувати навчальну комунікацію з учнями, колективну дистанційну співпрацю зі здобувачами освіти та налагодити спілкування з батьками.

Постало питання, яку онлайн-платформу обрати, щоб учні та викладачі могли проводити віртуальні зустрічі для дистанційного навчання. Учителі ліцею скористалися Google Classroom – безкоштовним хмарним сервісом, який є зручним у використанні, адже можна швидко створювати, перевіряти виконані завдання в електронній формі. Усі роботи при цьому автоматично систематизуються в структуру папок і документів на Google Диск. Відомості про виконані завдання постійно оновлюються (у режимі реального часу). Учитель може давати коментарі. Для кожного новоствореного класу (а їх у нас було шість) надається певний код доступу, за допо-

могою якого можна приєднатися. Інтеграція Google Classroom та Google Диску дає можливість автоматично створити папку з матеріалами певного класу на Google Диску. Потрібно було швидко освоїти можливості платформи, навчитися грамотно нею користуватися як учням, так і вчителям. Середовище Classroom, до якого були залучені всі учні ліцею (6 класів), дозволило організувати під час карантину онлайн-навчання з використанням відео, текстової та графічної інформації, різних додатків Google. Учителі мали можливість контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність, переглядати результати виконання вправ, застосовувати різні форми оцінювання. Постійна (майже цілодобова) присутність заступника з навчально-виховної роботи на платформі давала можливість: 1) коригувати обсяг навчального навантаження, 2) проаналізувати форми запропонованої роботи; 3) швидко реагувати на питання, що стосувалися організації навчання; 4) помітити недоліки та сприяти налагодженню освітньої діяльності; 5) зняти психологічне напруження та тривожність; 6) оптимізувати освітню діяльність у дистанційному режимі.

Було ініційоване анкетування здобувачів освіти, учителів, батьків, що допомогло виявити актуальні проблеми й сприяло їх усуненню. Важливим моментом в організації дистанційного навчання стало технічне забезпечення всіх учасників освітнього процесу, а також доступ до якісного Інтернет-зв'язку. Згідно з опитуванням 117 учнів (99,1 %) використовували під час навчання мобільний телефон, тоді як особистий ноутбук чи комп'ютер – лише 84 учні. Ще 18 респондентів зазначили, що ділили ноутбук чи комп'ютер з іншими членами родини. Тільки 45,3 % учнів мали вдома Інтернет достатньої якості, більшість мала часткове забезпечення. Про відсутнє покриття загалом написали 11,1 % респондентів. Отже, можливості використовувати переваги дистанційного навчання мали не всі здобувачі освіти. Удосконалення потребувало й технічне забезпечення педагогів. Велике навантаження на мобільні телефони та власні месенджери призвело до збою роботи гаджетів. Отже, як бачимо, цифрова нерівність (не у всіх удома є доступ до техніки та мережі), неоднакові можливості батьків допомагати з навчанням (48 % допомагали частково, 44 % не допомагали взагалі), потреба вдосконалювати цифрові навички вчителів, кожен з яких критично оцінив свої вміння, – проблеми, які необхідно було вирішувати.

Карантин став стимулом не лише для застосування інноваційних технологій, але й індикатором основних його проблем, а саме:

1. Створення універсальної, потужної платформи для дистанційного навчання.

2. Адаптація навчальних програм відповідно до особливостей набуття знань під час дистанційного навчання.

3. Системна допомога вчителям у роботі із сучасними технологіями.
4. Удосконалення системи оцінювання.
5. Здійснення моніторингу навчальних результатів під час дистанційного навчання.
6. Розробка власних навчальних матеріалів, апробація своїх методик та нових програмних засобів для дистанційного навчання.

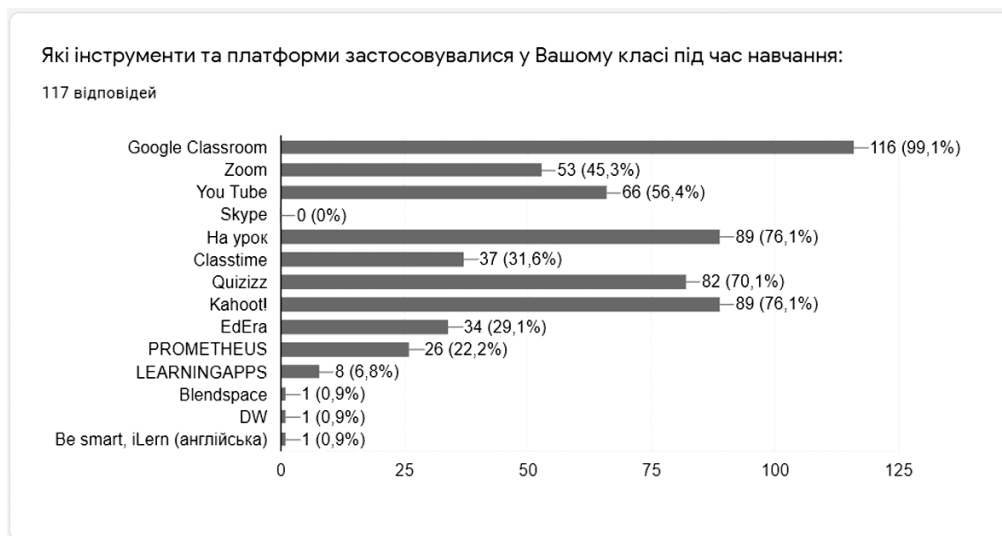
Окремої уваги потребували ресурси, які були рекомендовані до використання. Під час організації дистанційного навчання заздалегідь була проведена додаткова робота з педагогічною командою в чаті «Освіта XXI століття», використані можливості сайту ЧОПЛ. З одного боку, кожний член педагогічної команди отримав чіткі інструкції, але кожний педагог мав у рамках зазначених очікувань певну свободу. Активізувалося прагнення обмінюватися досвідом і робити пропозиції, як покращити освітній процес за умов карантину. Рівень своєї активності як високий оцінили 28,6% педагогів, як достатній – 52,4%. Учням і вчителям був запропонований відповідний каталог з додатковими ресурсами для навчання – е-книжками, мобільними додатками, сайтами тощо. З метою забезпечення безперервної комунікації створені невеличкі чати по предметах (в основному в застосунках «Вайбер», «Телеграм»). Генерувався не тільки корисний, але й оптимістичний контент, тематичні добірки книжок/фільмів/серіалів, навчальні відео, прямі ефіри, конкурси, опитування (анкетування, діагностування) тощо. Використовувалися текстовий, голосовий, аудіовідеочати. Найбільш поширеним був текстовий чат. В освітніх цілях було організоване спілкування в чатах з учителями іноземної мови, оскільки це реальна можливість мовної практики, яка проводилася в рамках запропонованої для дискусії проблеми, сумісної проектної діяльності, обміну інформацією.

Однією з найбільш ефективних форм дистанційного навчання були відеоконференції (з використанням платформи Zoom). Уроки в online-режимі проводилися згідно з основним розкладом. Мережевий викладач забезпечував своєчасну інформацію і розсилку за списком. Вивчення теми, обговорення й прийняття рішень, дискусії, захист проєктів відбувалися в режимі реального часу. Викладачі супроводжували навчальні заняття наочним матеріалом. Крім уроків, через відеоконференції були передбачені й інші формати навчання – консультації з педагогами та психологом (за бажанням).

Онлайн-сервіс Kahoot, можливості якого використовували вчителі ЧОПЛ, давав змогу створювати інтерактивні навчальні ігри: вікторини, організувати обговорення, опитування. Участь в іграх, челенджах, створених за допомогою сервісу, сприяла спілкуванню та співпраці в учнівському колективі, підвищувала рівень обізнаності в інформаційно-комунікаційних технологіях, стимулювала критичне мислення.

Здобувачі освіти та вчителі користалися можливостями електронної пошти – стандартного сервісу, який забезпечував передавання повідомлень як у формі звичайних текстів, так і в інших формах (програмах, графіці, звуках, відео), у відкритому чи зашифрованому вигляді. Спілкування та організація проєктної діяльності, акцій, флешмобів були організовані на сторінці ЧОПЛ у Facebook, що сприяло оптимізації освітнього процесу в ліцеї, активному долученню учнів та їхніх батьків. Аналіз онлайн-платформ, які використовувалися вчителями ліцею в березні – травні 2020 р., поданий у таблиці.

Щодо соціальних мереж, то найбільшою популярністю користувалися такі: Viber – 100 %, Telegram – 42,7 %, Instagram – 10,3 %. На питання про те, які б засоби комунікації були б, на думку дітей, найбільш ефективними, маємо такі результати: соціальні мережі та месенджери – 65,8 %, уроки та завдання на різних онлайн-платформах – 53 %, щоденні онлайн-уроки – 41,9 %. У грудні 2020 р. дещо змінюються вподобання: соціальні мережі та месенджери – 49,2 %, уроки та завдання на різних онлайн-платформах – 48,4%, щоденні онлайн-уроки – 71,8 %.

У березні-травні 2020 р. вчителі активно використовують такі засоби комунікації: соціальні мережі та месенджери – 86,3%, уроки та завдання на різних платформах – 76,9 %. У грудні 2020 р. зростає відсоток щоденних онлайн-уроків (79,8 %), відсоток уроків та завдань на різних платформах складає 74,2 %, соціальні мережі та месенджери займають 70,2 %.

Особливу увагу було приділено системі контролю способів пізнавальної діяльності учнів під час дистанційного навчання в ліцеї. Оцінювання мало

системний характер, організовувалося як на основі оперативного зворотного зв'язку (закладеної як в текст матеріалу, так і в можливість оперативного звернення до викладача), так і відстроченого контролю (наприклад, при тестуванні). Учителі-предметники (особливо профільних дисциплін) щодня контролювали навчальну діяльність ліцеїстів через спостереження за систематичністю виконання домашніх завдань, через обговорення проблемних питань, аналіз зворотного зв'язку, через оцінювання виконаних письмових завдань і робіт. 67,5% здобувачів зазначили, що приділяють виконанню домашніх завдань більше часу; 53,8% респондентів стали більше часу приділяти вивченню профільних дисциплін. Позитивний досвід визначався тим, що:

1. Педагоги використовували гнучку систему тестового контролю за рівнем засвоєних знань.
2. Для проведення оперативного поточного контролю використовувалися різноманітні анкети, тестові завдання, Google-форми.
3. Для підвищення мотивації пізнавальної діяльності ефективним було використання рейтингових процедур за результатами виконання певних завдань.

Навесні 2020 р. (березень – травень) 76,1 % учнів повністю виконували запропоновані завдання, 23,9 % – частково. 55,6 % учнів зазначають, що оцінювання було систематичне, аргументоване, 26,5 % – оцінювання систематичне, неаргументоване. У грудні 2020 р. 85,5 % учнів виконували завдання повністю, 13,7 % – частково. 67,7 % учнів уже стверджували, що оцінювання було систематичне, аргументоване; 27,4 % – оцінювання систематичне, неаргументоване. Результати анкетування засвідчили про ще одне вразливе місце дистанційного навчання. Ідеться про систему оцінювання, яка потребує вдосконалення, гнучкого підходу вчителів, високої професійності, а головне – чітких об'єктивних критеріїв, які варто розробити, узгодити, повідомити здобувачам освіти, оскільки оцінювання під час дистанційного навчання потребує нових підходів.

Навесні 2020 р. 28,6 % учителів високо оцінили рівень організації дистанційного навчання, 57,1 % визначили рівень організації як достатній. 29,1 % здобувачів визначили, що рівень організації ДН – високий, 55,6 % – достатній. Як бачимо, переважна більшість респондентів оцінює рівень організації дистанційного навчання в ліцеї як достатній. Уже в грудні 2020 р. 40,3 % учнів оцінили рівень організації дистанційного навчання як високий, 50% – достатній. 35,3 % учителів – високий, 64,7 % – достатній, 43,4 % батьків оцінили рівень організації як високий, 47,3 % – як достатній. Це позитивна динаміка, яка підтверджує переконання, що нам є

над чим працювати. Багато залежить від нашої мотивації, адже в грудні 2020 р. потужно зростає і рівень активності вчителів (високий – 41,2 %, достатній – 41,2 %).

Спонукає до роботи над собою, сприяти підвищенню професійного рівня через організацію онлайн-навчання, проведення майстер-класів – ще один вектор роботи заступника директора з навчально-виховної роботи, який було реалізовано як під час онлайн, так і офлайн-навчання. Прикметно, що вчителями виступали як педагоги ліцею, так і фахівці Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського та провідні педагоги України, чий досвід виявився успішним й актуальним. Важливо розуміти, що «перспективи дистанційного навчання в процесі підвищення кваліфікації пов'язані з розширенням спектра дистанційних курсів відповідно до потреб системи освіти, розвитком сучасних форм мережевої взаємодії, упровадженням у навчальну практику нових програмних засобів і педагогічних технологій дистанційного навчання» [3, с. 60].

Комплексний аналіз організаційних, навчальних, технічних, психо-емоційних труднощів під час дистанційного навчання дає можливість стверджувати, що ефективність дистанційного навчання в ліцеї залежить від таких факторів (анкетування в травні 2020 р.): мотивації учня – 88,2 %, технічного забезпечення освітнього процесу – 88,2 %, майстерності педагогів, які забезпечують дистанційну освіту – 82,4 %, від якості використаних матеріалів – 70,6 %, мотивації вчителя – 58,8 %. Але вже при повторному анкетуванні (грудень 2020 р.) перші три позиції займають такі фактори: технічне забезпечення освітнього процесу – 90,5%, мотивація учня – 85,7 %, мотивація вчителя – 85,7 %. І якщо перша – об'єктивний фактор, то інші дві позиції – це внутрішнє налаштування учасників освітнього процесу, яке може змінюватися, як змінюється й удосконалюється освітній процес. Тому велике значення має якість організації дистанційного навчання, суб'єктами якого є учні, вчителі, батьки.

У зв'язку із світовим викликом щодо епідемічної ситуації, що має місце і в Україні, та необхідністю введення карантинних заходів задля запобігання поширенню вірусних хвороб під час планування організаційних заходів, що забезпечують освітній процес, важливо врахувати можливість організації освітнього процесу в межах навчального року в умовах карантину. Гнучкість, модульність, паралельність, економність, технологічність, соціальна рівність, інтернаціональність, нова роль викладача, позитивний вплив на учня, якість – характерні риси дистанційної освіти. 82,4 % опитаних учителів (грудень 2020 р.) зазначають, що дистанційне навчання потрібне в поєднанні з традиційним, 70,6 % виявляють бажання краще опа-

нувати технології дистанційного навчання і бачать перспективи в подальшому їх застосуванні.

Для організації дистанційного навчання в ліцеї були використані методичні рекомендації «Організація дистанційного навчання в школі» (авт. А. Лотоцька, А. Пасічник), розроблені за підтримки МОН України. Досвід упровадження різних форм дистанційного навчання, моніторинг результатів навчальних досягнень учнів та комплексний аналіз результатів опитування, організованого у травні та грудні 2020 р. – усе це дає можливість розробити систему ДН в ліцеї. Індикатором успішності може слугувати позитивна динаміка щодо впровадження технологій дистанційного навчання, якості надання освітніх послуг, підвищення мотивації учнів і вчителів, рівня навчальних досягнень та інтересу до навчання. Так, за період березня-травня 2020 р. у 15,4 % здобувачів освіти інтерес до навчання підвищився, у 59,8% – не змінився, у 24,8 % – знизився. У грудні 2020 р. у 25,8 % учнів інтерес підвищився, у 55,6 % – інтерес не змінився, у 18,5 % – інтерес знизився. Щодо результативності, то маємо такі результати: високий рівень – 8,5 %, достатній – 59 %, середній – 27,4 % (березень-травень); високий рівень – 16,1 %, достатній – 63,7 %, середній – 19,4 % (грудень 2020 р.).

Аналіз досвіду педагогів, результати анкетування дали можливість виявити проблеми, пов'язані із запровадженням дистанційного навчання, та розробити відповідні рекомендації щодо активного застосування практик та технологій, які підтвердили свою ефективність. Учителям ліцею рекомендовано активно застосовувати досвід, набутий за умов екстреного переходу до умов дистанційного навчання, не лише для розвитку цифрових компетентностей учнів та вчителів, але й для рефлексії особливостей цифрової педагогіки як важливої частини освітнього простору в майбутньому. Рекомендовано провести діагностику та аналіз опанування учнями матеріалу, вивченого під час дистанційного навчання. Доречно застосовувати метод спостереження за діяльнісними проявами опанованих компетентностей окрім або замість контрольних робіт, базованих на засвоєнні теоретичних відомостей, активно використовувати практику формувального оцінювання незалежно від форми організації освітнього процесу, скоригувати календарні плани для збалансованого повторення матеріалу, який змушено пропустили за час карантину.

Основою системи дистанційного навчання в ліцеї є створення навчально-інформаційного середовища, що містить усе те найкраще, що було нагромаджено багаторічним досвідом роботи, також інноваційний досвід із запровадження інформаційних і комунікаційних технологій. Урахування нових викликів та соціальних перспектив – запорука діяльнісного навчання, що сприяє розвитку відповідальної, умотивованої особистості, підви-

щенню рівня освіченості, самосвідомості, розширенню світогляду; множенню знань. А розвиток освітнього ліцеїного простору, що має за мету дати освіту високої якості, стає можливим за умови опанування ефективними технологіями дистанційного навчання.

Джерела

1. Гавриленко К.М. Нові виклики дистанційного навчання. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Херсон, 2020. № 93. С.133–137.
2. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (Постанова МОН України від 20 грудня 2000 р.). URL: <http://dist.knute.edu.ua/files/konsepcija.pdf>
3. Огієнко О.І. Дистанційна педагогічна освіта: зарубіжний та вітчизняний досвід. Методичні рекомендації. НАПНУ. Інститут педагогічної освіти дорослих, 2012. С.1–75.
4. Положення про дистанційне навчання (Наказ МОН України від 25.04.2013 № 466). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>

Валентин Дедович

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Світова пандемія COVID-19 поставила людство перед дилемою – продовжувати роботу освітніх закладів, незважаючи на ризики захворіти і навіть померти, або закрити навчальні заклади й зобов'язати учнів та студентів сидіти вдома, дотримуючись карантинних заходів. На щастя, існував і третій шлях – дистанційне навчання, яким і пішла освіта. Під дистанційним навчанням зараз розуміють застосування сучасних комунікаційно-інформаційних технологій, що забезпечують обмін інформацією в інтерактивному режимі між учителями та викладачами з одного боку, та учнями, студентами, слухачами – з іншого. Дистанційне навчання не є продуктом сучасних ІКТ, воно має довгу історію.

Зародком дистанційного навчання можна вважати античність, коли видатні філософи не обмежувались розмовами зі своїми учнями, а викладали свої думки в наукових трактатах, роблячи їх доступними людям, що проживали віддалік і не мали змоги прибути на навчання. Побутує думка, що дистанційне навчання започаткував Ян Амос Коменський, розпочавши створення

спеціальних ілюстрованих підручників для шкіл, які можна було опанувати самостійно (до Коменського спеціальних шкільних підручників не було, учні навчалися за науковими трактатами, які без пояснення вчителя зрозуміти не могли). Зі становленням поштової служби дистанційне навчання отримало новий поштовх до розвитку. Уважається, що вперше розгорнув дистанційне навчання за допомогою листування Калєб Філіпс з американського міста Бостона, опублікувавши в 1728 році газетне оголошення про навчання стенографії за листуванням.

Ідеї дистанційного навчання спершу підхопила вища школа. Це не дивно, адже кількість професорів і студентів була значно меншою за кількість учнів та вчителів, а інтелектуальний рівень вищим. З XIX ст. у вищій освіті дистанційне навчання існувало у формі екстернату. Студенти самостійно опановували знання за університетський курс, прибуваючи до навчального закладу лише для складання іспитів.

Поворотним моментом став 1892 рік, коли в університеті м. Чикаго було відкрито відділення дистанційного навчання. Слухачі поштою отримували навчальні матеріали, завдання для виконання, контрольні роботи. За виконання завдань звітували через листування. Прихильники дистанційного навчання швидко підхопили ідею голосових радіопередач, і в 1922 році Державний університет Пенсильванії розпочав навчальні радіопередачі, а в 1925 році університет Айови почав п'ятирічний курс навчальних радіопередач з контрольними заходами й зарахуванням кредитів. З 1950-х років почали поширюватися навчальні телепередачі.

У Радянському Союзі дистанційне навчання у вищій школі почало впроваджуватися з 1929 року і було остаточно перетворено на систему в 1938 році. Навчання відбувалося в заочній формі з приїздом студентів до ВНЗ двічі на рік – зимову та літню сесію. Сесія складалася з двох частин – настановної та екзаменаційної. На початку семестру під час настановної сесії студентам читались оглядові лекції, проводились практичні та лабораторні заняття, давались завдання для опрацювання та навчальні посібники. Протягом семестру студенти отримували поштою контрольні роботи, які виконували й листами відправляли до ВНЗ. Наприкінці семестру студенти приїздили на екзаменаційну сесію, під час якої також була певна кількість лекцій, практичних та лабораторних занять.

Найбільш досконалу систему дистанційного навчання було впроваджено з 1969 року у Відкритому університеті Великобританії. Британці першими реалізували комплексний підхід. Було створено підручники й посібники, написані саме для дистанційного навчання, прості та зрозумілі. Використовувалася система навчальних радіо- та телепередач, яку з часом доповнили аудіо-, а потім і відеокасети. Між студентами і викладачами відбувалося листування

з одержання та виконання контрольних робіт та консультацій. Для студентів, що проживали неподалік, існували очні консультації та короткотермінові курси. Можна стверджувати, що в «доінтернетну» епоху британська система дистанційної освіти була найкращою і тому наслідувалася у всьому світі.

Наприкінці ХХ ст. відбувалося бурхливе зростання кількості персональних комп'ютерів у населення та поширення мережі «Інтернет». Традиційна дистанційна освіта стала доповнюватися доступом до баз даних – бібліотек, відеозаписів, відеолекцій, і на відміну від телевізійних та радіопередач студент мав доступ до них у будь-який день та час. Електронна пошта дозволила прискорити обмін інформацією між студентами та викладачами, зробити жорсткішим проведення контрольних заходів. З'явилася можливість спілкування в режимі реального часу, проведення лекцій та практичних занять зі зворотнім зв'язком, що вдосконалило навчання. Онлайн-режим дозволив здійснювати підсумковий контроль і видавати дипломи без приїзду студентів до навчальних закладів.

У чому причини бурхливого поширення дистанційної освіти у вищій школі? Причина одна – економія коштів. Розвинені держави вкладають великі кошти в освіту, розуміючи необхідність цих витрат для забезпечення власного розвитку, але вони не проти розумної економії. Дистанційна освіта не вимагає будівництва великих навчальних корпусів та витрат на їх обслуговування. Студентам для навчання не потрібно залишати роботу, житло, сім'ю та їхати в інше місто. Це дає змогу навчатися небагатим студентам. Також це дозволяє охопити навчанням учнів з віддалених куточків країни, де часто проживає здібна молодь, яка не має коштів для стаціонарного навчання.

Дистанційне навчання має виражену практичну спрямованість, адже його обирають студенти, що мають досвід роботи й продовжують працювати за спеціальністю. Це дозволяє звести до мінімуму загальнонаукові дисципліни, зменшивши терміни навчання й посиливши практичну складову. У разі появи нових вимог до працівника йому простіше пройти ще одне короткотермінове дистанційне навчання. Також має значення гнучкість термінів навчання – у вихідні дні, влітку, у вечірній час, збільшувати чи скорочувати термін навчання, адже від учня вимагається лише засвоєння матеріалу й виконання контрольних завдань.

Середня школа також не залишилася осторонь від дистанційного навчання. Уважається, що вперше дистанційне навчання з вивчення мови розпочалося в Німеччині в 1856 році. Учні отримували навчальні матеріали через поштову кореспонденцію, у разі виникнення запитань обмінювалися листами з учителями. Екзамен складала довіреній особі або писали наукову роботу. Це дозволяло глибоко вивчити мову учням з маленьких містечок, де не було гімназій, а лише початкові школи. Далі естафету підхопили країни, що мали

велику територію з розкиданими по ній дрібними поселеннями, що вкрай ускладнювало організацію навіть початкового навчання. Першою в 1914 році розпочала поштове навчання в початковій школі Австралія, а згодом його впровадили Канада й Нова Зеландія.

На початку ХХ ст. у школах США набув значного поширення Дальтон-план та його численні модифікації. Ідеться про вибір учнями предметів для вивчення. Матеріал розподілявся на тижневі та місячні завдання, за виконання яких учні звітували вчителю, а шкільні уроки замінялися на самостійну роботу в лабораторіях, де роль учителя зводилася до надання консультацій. Отже, Дальтон-план мав всі риси дистанційного навчання. У 1920-х роках Дальтон-план набув поширення в школах Радянської України під назвою бригадно-лабораторного методу. Відмінність від США полягала у виконанні завдань і звіту за них у складі постійної групи – бригади. Дальтон-план був заборонений в 1932 році, і більше в СРСР дистанційне навчання в школі не застосовувалося. Навчальні телеуроки 1960 – 1980-х років були доповненням до класно-урочного навчання. Вони не набули великої популярності й дистанційною освітою вважатися не можуть. У цей же час у США спробували замінити шкільне навчання дистанційними телеуроками, однак результатом стало значне зниження якості навчання. Тому від них відмовились.

Поширення ІКТ вдихнуло нове життя в шкільне дистанційне навчання. У світі воно стало масово поширюватися в тих країнах, де через низьку щільність населення складно організувати навіть доправлення дітей у школи автотранспортом чи організувати школи-інтернати. Також на дистанційну освіту почали переходити учні з особливими освітніми потребами, котрі з різних причин не мали можливості навчатися у звичайній школі.

В Україні перше Положення про дистанційну освіту вступило в дію у 2004 році, а у 2013 році воно було оновлене. Торік в Україні 185 шкіл комунальної форми власності і 29 приватних шкіл здійснювали як традиційне, так і дистанційне навчання, а 19 приватних шкіл працювали лише дистанційно. Зараз вступило в дію Положення про дистанційну освіту 2020 року. Відтепер освітні заклади мають право працювати у звичайному режимі, дистанційно або за змішаною формою. Також діти можуть бути переведені на дистанційну форму навчання за письмовою заявою батьків.

Українська школа має досвід дистанційного навчання під час трьох періодів карантину – навесні 2020 року, навесні 2021 року, восени 2021 року. Уже накопичено певний досвід і можна зробити перші висновки про особливості масового дистанційного навчання та труднощі, з якими зустрілися вчителі та учні і пошук шляхів їх подолання. Дистанційне навчання навесні 2020 року можна назвати часом хаосу, розгубленості і неготовності. Перехід до дистанційного навчання відбувся раптово, до нього не були готові ні учні, ні

вчителі, ні керівництво. Багато хто з учителів, особливо старшого покоління, не розумів, як працювати з платформами онлайн-навчання. Було незрозуміло, чим відрізняються уроки онлайн від уроків у класі.

Значні труднощі були зі зворотним зв'язком, адже вчителі звикли отримувати інформацію з виразу обличчя учнів, а з крихітних зображень емоції не зчитаєш. Напрацьовані прийоми викладу нового матеріалу біля дошки знецінилися, традиційне розв'язування задач стало неможливим. Окремі педагоги не прагнули засвоювати нову методику роботи, вважаючи, що карантин більше не повториться. Учні та їхні батьки також були розгублені. Частина учнів не мала навичок самостійної роботи і тому навіть не прагнула навчатися, а батьки не змогли організувати й проконтролювати навчання. Ризикну стверджувати, що в цей період більшість проблем не знайшла задовільного вирішення.

Другий період дистанційного навчання навесні 2021 року пройшов значно краще. Учні, батьки і вчителі зрозуміли, що періоди карантину й пов'язане з ними дистанційне навчання надовго, і розпочали підготовку до дистанційного навчання заздалегідь. Учителі активно освоювали платформи дистанційного навчання, відбирали ті, що забезпечують кращі умови роботи. Також почали добирати матеріали, які можна було викласти учням для домашнього опрацювання та вдосконалити методику перевірки знань учнів. Здобувачам освіти в якості матеріалів для підготовки надсилались відеозаписи, презентації, приклади розв'язання задач, конспекти уроків на доповнення до матеріалу підручника. Це дозволило під час уроків не витратити час на конспектування й зосередитися на розумінні змісту навчального матеріалу. Для перевірки знань стали широко використовувати тести з обмеженням часу на виконання, перевірочні роботи та творчі завдання, які неможливо списати і які є ефективним способом перевірки ступеня засвоєння матеріалу.

Дистанційне навчання восени 2021 року дозволило приділити увагу тому, як учні сприймають таке навчання. Соціологічне опитування дало цікаві результати. Виявилося, що здобувачі освіти скаржилися на біль в очах унаслідок тривалого сидіння за комп'ютером, хоча сучасні рідкокристалічні монітори не мають шкідливого впливу на зір. Частина учнів скаржилась на нерозуміння матеріалу, однак під час заняття питань не ставила.

Отже, ефективність дистанційного навчання залежить від бажання навчатись. Головною проблемою є ставлення до навчання. Якщо учень мотивований, то проблем не буде. Якщо ж учень вважає, що він навчається для когось, що результати навчання потрібні вчителю, то при дистанційному навчанні такий учень перестане навчатись, адже проконтролювати його більш складно. Тому для успішного дистанційного навчання потрібна мотивація учнів.

Джерела

1. Енциклопедія історії України. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Dalton_plan
2. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>
3. Кафедра менеджменту Львівського торговельно-економічного університету. URL: <https://kerivnyk.info>
4. Віртуальний бібліограф ХОУНБ ім. О. Гончара. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/>

*Ірина Лисенко
Антоніна Федорченко
Катерина Палош*

РОЛЬ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

В умовах децентралізації та розвитку місцевого самоврядування важливо сприяти формуванню особистісних якостей громадянина демократичної держави, патріота України, якому притаманні громадянська культура, готовність до активної участі в житті суспільства. Серед ключових компетентностей учня Нової української школи є громадянська та соціальна компетентності, що ефективно формуються через участь учнівської молоді в учнівському самоврядуванні.

Учнівське самоврядування як педагогічне явище розглядається вітчизняними та зарубіжними вченими в різних аспектах процесу виховання, зокрема як форма соціального життя й організація всієї діяльності дітей (В. Таран, С. Кільколіх, А. Залужний, В. Чашко); школа самовиховання (В. Оржеховська, М. Зарецький), умова формування громадської активності школярів (Ю. Узаров), соціально-активної позиції старшокласників (Г. Логутенко), як засіб формування громадянської вихованості (Т. Ціпан) [17]. Виховний вплив органів учнівського самоврядування на формування особистості розкрили у своїх роботах Р. Вегера, С. Виговська [2], Г. Назаренко [9], С. Рябов [12], О. Чувардинський [14], Г. Коломієць [8].

Важливими джерелами інформації є Статут учнівського самоврядування ліцею, план роботи ліцейного парламенту, виборні програми кандидатів тощо, статті викладачів ліцею, результати анкетування ліцеїстів та ліцеїсток щодо оцінювання роботи ліцейного самоврядування.

Джерелом емпіричних даних для дослідження стало онлайн-анкетування ліцеїстів щодо оцінювання роботи ліцейного самоврядування. У ньому взяли участь 125 учнів (при загальній кількості 180 осіб), із них 56% учнів 11 класів та 44% – 10.

Аналіз анкетування свідчить, що переважна більшість ліцеїстів (69,6%) вважає корисним для себе участь в учнівському самоврядуванні ліцею та результативною роботу учнівського парламенту (84,8%). 84,8% респондентів погодилися з тим, що вибори відбуваються на демократичних засадах, а 90,4% опитаних осіб вважають роботу виборчої комісії об'єктивною.

Проведене анкетування щодо оцінювання учнівського самоврядування в ліцеї свідчить про результативність та дієвість органів учнівського самоврядування, активну участь ліцеїстів у роботі парламенту, Ради змінних лідерів. Респонденти зазначали, що через учнівське самоврядування вони мають змогу впливати на такі важливі аспекти життя, як організація дозвілля, співпраця з адміністрацією, допомога в організації якісного харчування й проживання.

Серед знань і вмінь, що формуються в учнів завдяки їх участі в учнівському самоврядуванні, були названі такі: лідерство, відповідальність, критичне мислення, уміння захищати свої права, самоорганізація, робота в команді, комунікація та впевненість, креативність, уміння публічно виступати, знання про виборчу систему тощо.

Діяльність учнівського самоврядування в ліцеї спирається на принципи добровільності, співробітництва, активності, співтворчості, позитивізму.

Важливими педагогічними умовами ефективного самоврядування в ліцеї є партнерська взаємодія учасників освітнього процесу, педагогіка партнерства та формування перспективних цілей.

У Чернігівському обласному педагогічному ліцеї для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради (далі – ЧОПЛ) активно запроваджується учнівське самоврядування, засади якого визначаються Статутом учнівського самоуправління ліцею. Відповідно до нього учнівське самоуправління – добровільне об'єднання учнів, мета якого сформувані в ліцеїстах почуття відповідальності, уміння співпрацювати на принципах партнерства, гласності, демократизму. Метою об'єднання є розвиток соціальної та організаторської активності учнівської молоді через залучення до демократичного управління освітнім закладом.

Найвищим органом самоуправління ліцею є загальноліцейна конференція, до складу якої входять представники учнівського, батьківського та педагогічного самоуправління. На конференції затверджується Статут про самоуправління ліцею, визначається його структура і термін повноважень, за-

слухується звіт. Загальні збори (конференція) проводяться не рідше одного разу на рік.

Основним органом учнівського самоврядування в ліцеї є парламент, що діє через дві палати: представницьку та виконавчу. Представницька палата виступає органом самоврядування, тоді як виконавча – самоорганізації. Представницька палата представляє інтереси ліцеїстів, при цьому позбавлена можливості віддавати накази. Натомість виконавча має право віддавати розпорядження та вимагати їх виконання.

Двопалатність парламенту, основного органу учнівського самоуправління, обумовлює розмежування двох протилежних за значенням функцій: самоврядування як допомога в управлінні ліцеєм та самоорганізація як орган організації освітнього процесу ліцею.

Відповідно до Статуту учнівського самоуправління ліцею визначено напрями діяльності представницької палати парламенту:

- представницький напрямок – участь учнівського самоврядування в обговоренні ліцейних проблем і прийнятті рішень, вироблення особистої думки з питань ліцейного життя, участь у роботі загальноліцейного самоуправління;
- рішення конфліктів – посередництво у вирішенні внутрішньоліцейних конфліктів на принципах добровільності;
- інформаційний напрямок – інформування ліцеїстів про ліцейні проблеми, шляхи їх вирішення, про діяльність парламенту;
- зовнішні зв'язки – організація взаємодії з позаліцейними структурами, органами самоуправління сусідніх освітніх закладів, залучення внутрішніх ресурсів для вирішення проблем ліцеїстів;
- правозахисний напрямок – захист прав ліцеїстів.

Виконавчий орган учнівського самоуправління створює підрозділи: навчально-наукова комісія, комісія духовного розвитку, іміджу та дизайну, спортивно-оздоровча тощо та планує свою діяльність.

До повноважень виконавчої палати парламенту входить організація роботи Ради змінних лідерів – щотижневих засідань для вирішення організаційних питань. Самоорганізація здійснюється на рівні класів через Раду змінних лідерів, колегіальний орган, що має на меті звіт змінних лідерів про роботу за тиждень, інформування про основні досягнення, події, вектор для розвитку (проблеми, шляхи вдосконалення). Змінний лідер обирається терміном на один тиждень із числа учнів класу. В обов'язки змінного лідера входить: відслідковувати план роботи закладу освіти на тиждень, доводити до відома класу цю інформацію, допомагати старості та вихователю з організацією заходів класу. Змінний лідер спільно з вихователем готує на Раду змінних лідерів звіт про свою роботу, що включає аналіз освітнього середовища (по-

бут, харчування, година здоров'я, дозвілля), освітньої діяльності (освітній процес, розклад, здобутки класу, питання та зауваження), управлінської діяльності змінного лідера (особистий внесок, його ініціативність протягом звітнього періоду).

Парламент ліцею очолює голова, що обирається терміном на один рік усіма виборцями.

Діяльність парламенту реалізовується відповідно до його плану роботи через вектори, що можуть змінюватися кожного року. Діяльність парламенту у 2019–2020 році реалізувалася через чотири основні вектори:

- вектор розвитку – забезпечення інноваційності освітнього процесу ЧОПЛ: підвищення активності учнівства в діяльності закладу; удосконалення освітнього простору ліцею;
- вектор гордості – забезпечення взаємної поваги та толерантності, гордості за свій навчальний заклад, популяризація ліцею в соціальних мережах та серед закладів освіти області й України;
- вектор творчості – реалізація креативного потенціалу учнівства через ряд активностей та ініціатив; залучення до реалізації основних орієнтирів – Інтелект, Духовність та Здоров'я;
- вектор відповідальності – удосконалення безпечності освітнього середовища ліцею; гарантії рівного доступу до освітніх послуг кожного й кожної в ліцейній родині; підтримка вільної ініціативи представників ліцейної спільноти.

Початковий ступінь учнівського самоуправління ліцею здійснюється на рівні класу: створюються робочі групи відповідно до векторів роботи. Самостійна діяльність учнів відбувається за координації педагогів ліцею. Одним із базових принципів спільної з учнями діяльності в рамках управління, організації дозвілля чи проведення заходів в ліцеї є партнерська взаємодія, демократичний стиль спілкування, взаємоповага, усвідомлення цінності та важливості спільних цілей. Постійна педагогічна допомога та систематична робота з лідерами (доручення, колективні обговорення, індивідуальні бесіди, повсякденне спілкування), конструктивна критика результатів, створення ситуацій, у яких учні можуть презентувати результати своєї роботи, є важливими умовами успішного функціонування учнівського самоврядування.

Цінним є формування спільних перспективних цілей, урахування потреб, інтересів, ціннісних орієнтирів, психологічних і вікових особливостей учнів. Так, у 2020–2021 н.р. усі учасники освітнього процесу визначим такі виклики: освітнє середовище, освітній процес, управлінська діяльність.

Сучасні вимоги до суспільного життя людини та його якості зумовили виокремлення й дослідження категорії «соціальна компетентність», яка, за

твердженням Н. Бібік [1], передбачає здатність жити в соціумі (ураховувати інтереси й потреби різних груп, дотримуватися соціальних норм і правил, співпрацювати з різними партнерами), а також адекватно виокремлювати, ідентифікувати, фіксувати та аналізувати коло питань на перетині всієї системи соціальних відносин суспільства і людини.

У Державному стандарті базової повної загальної середньої освіти соціальна компетентність розглядається як здатність особистості продуктивно співпрацювати з партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі та функції в колективі. Формуванню соціальної компетентності сприяє участь ліцеїстів у виборах парламенту ліцею як основного органу учнівського самоврядування. Звітно-виборчі збори ліцею проводяться у визначений термін – наприкінці вересня – початку жовтня. Основна мета таких зборів – звіт парламенту ліцею попереднього скликання про проведену в минулому навчальному році роботу, підбиття підсумків, а також вибори нового складу парламенту.

Для контролю за виборами та організації виборів створюється виборча комісія, яка визначає загальний склад парламенту (кількість представників; не пізніше як у дводенний термін до дня виборів). Членами виборчої комісії є змінні командири, які ведуть тиждень, на якому проводяться установчі збори.

У виборах беруть участь усі ліцеїсти та ліцеїстки. Основний тур триває 3–5 днів (у цей час проводиться агітаційна робота, розповсюдження листівок, виступи кандидатів). За недотримання правил виборів кандидат знімається з виборів (за негативну поведінку, образи інших кандидатів, неповагу до виборчої комісії). Кандидати до парламенту обирають палату, до якої вони балотуються, довірену особу та презентують перед виборцями свою програму.

У день виборів агітаційна робота забороняється. Орган учнівського самоуправління обирається терміном на один рік шляхом голосування на звітно-виборчих зборах ліцею. Голова парламенту (не окремої палати парламенту) обирається терміном на один рік усіма виборцями. Окремо в бюлетені зазначається перелік кандидатів на посаду голови парламенту ліцею. Кандидати формують свої програми, мають право їх розповсюджувати на офіційних стендах для агітаційних матеріалів. Традиційною активністю під час виборчої кампанії є «Презентаційна трибуна»: потенційні члени парламенту під час перерв між заняттями виголошують перед виборцями промови, оголошуючи основні пункти програми. Під час звітно-виборчих зборів кандидати презентують свої плани, виборці мають право поставити до трьох запитань кожному з кандидатів. Голосування проводиться індивідуально за допомогою бюлетенів прийнятого зразка.

Напрацювання ініціатив щодо вдосконалення самоуправління ліцею знайшло своє відображення в Меморандумі співпраці між усіма учасниками освітнього процесу: учителями, учнями та батьками та Положенні про академічну доброчесність [11], прийнятим на загальноліцейній конференції 1 вересня 2020 року.

Проектна діяльність ліцею дозволяє вибудувати власну освітню траєкторію кожному учневі та учениці. Серед яскравої палітри авторських проєктів ліцею є соціально-правовий проєкт «Ліцей – територія прав людини», який передбачає комплекс заходів і діяльність учнівського самоврядування, створення й укріплення в ліцеї такого етичного і психологічного поля, яке гарантує повний захист прав усіх учасників освітнього процесу [16].

У рамках проєкту стала можлива участь ліцею в мандрівному кінофестивалі, присвяченому правам людини «Docudays UA», демонстрація цих роликів учнівству, акції з ознайомлення учнів та учениць з основними правами людини, діяльність клубу медіапросвіти «Docclub» на базі ліцею протягом останніх двох років, співпраця з громадською організацією «МАРТ» щодо вирішення основних конфліктів на межі учень – ліцей – держава тощо. У цьому напрямі діяльності важливу роль відіграє медіапросвіта в галузі прав людини. Члени парламенту ліцею підтримують діяльність кіноклубу документального кіно з прав людини.

У рамках проєкту «Ліцей – територія прав людини» важливу роль відіграє соціальна інституція – Рада змінних лідерів. Щотижневі зустрічі представників учнівства всіх класів мають на меті самоорганізаційну, управлінську, виховну функції. Варто зазначити ряд активностей, які змогли реалізувати змінні лідери спільно з членами парламенту: удосконалення меню їдальні (експериментально готувалися страви зі збірника Євгена Клопотенка), чергові у їдальні та персонал мають не тільки шапочки, а й рукавички, налагодження роботи Креативного простору ліцею (наповнення його іграми, музикою, розвагами) тощо.

Члени парламенту стали ініціаторами та організаторами ряду заходів у ліцеї: створення «лотереї побажань» (усі ліцеїсти та ліцеїсти могли отримати чудові побажання гарного дня від представниць Блоку перспективних ліцеїсток), організація прикрашення їдальні до Нового року, установа Magicbox (скринька, яка працює як комунікатор) та музичної скриньки, проведення кінопоказів на вихідних у ліцейному кафе, налагодження роботи креативного простору ліцею (наповнення його іграми, музикою, розвагами), організація тижня енергозбереження (відбулася акція «Папероїди для листопаду») (виготовлення боксів для збору макулатури).

Із метою залучення першокурсників до ліцейного життя традиційно проводиться родинне коло з нагоди початку навчального року, презентація І кур-

су «Будьмо знайомі, або дивіться, хто до нас прийшов», проведення посвяти в ліцеїсти (написання сценарію, ведення заходу) тощо.

Цікавим напрямом роботи учнівського парламенту є співпраця з випускниками ліцею: проведення форуму випускників «Грані успіху Людини і Країни: лайфхаки від випускників», діяльність «Університету життєвого успіху».

Члени учнівського парламенту є активними організаторами останнього дзвоника: підготовка відеопрезентацій від учнів 10-11 класів про навчальний рік, розміщені на Facebook сторінці та You Tube каналі закладу освіти подяки вчителям, проведення родинного онлайн-кола з нагоди свята Останнього дзвоника на платформі Zoom.

Члени учнівського парламенту ініціюють кампанії проти булінгу та популяризації положень академічної доброчесності. Так, із 21 до 25 жовтня 2019 року в ліцеї відбувся DOCU/ТИЖДЕНЬ проти булінгу. Учні й учениці дізналися, що таке булінг, як його розпізнати та як йому протидіяти в будь-якій ролі – і постраждалого, і свідка, а також про те, що з булером потрібно розмовляти і що таким дітям потрібна допомога. Основа тижня – це дві документальні стрічки: для учнів старших класів фільм «Булер» американського режисера Лі Гірша, а для учнів середньої ланки – «Джованні та балет на воді» режисерки з Нідерландів Астрід Буссінк.

Традиційно в ліцеї відбуваються ініціативи DOCU/ТИЖДЕНЬ проти булінгу, 16 днів проти насильства, Всесвітній День Гідності Global Dignity Day. За сприяння Благодійного фонду «Здоров'я жінки і планування сім'ї» у ліцеї організовано соціальний театр та презентуються спектаклі із соціально важливих тем. Проводяться тижні планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я, під час якого організуються флешмоби, фотозона під назвою «Щаслива пара».

Громадянська компетентність учнівської молоді – це здатність діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, спиратися на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію [7].

З метою формування громадянської компетентності учнівський парламент співпрацює з ЄвроЧОПЛ – шкільним євроклубом, метою якого є поширення правової культури, розвиток творчих здібностей та лідерських якостей учнівської молоді [15]. Щорічний план роботи Євроклубу включає заходи інформаційного напрямку: випуск бюлетеня «Євроtime», розробка та оновлен-

ня стенду Євроклубу, організація тематичних тренінгів, акцій із проблемних питань: «Толерантність. Як досягти?», «У світі прав людини», «Європейське бачення». Проведення конкурсів, вікторин, олімпіад, круглих столів, ділових ігор, інтерактивного спілкування, що заохочують учнів до роботи в новому європейському вимірі тощо. Основними напрямками роботи євроклубу є співпраця з громадськими організаціями міста, підтримка процесів європейської інтеграції. Такі форми роботи, окрім знань про Європу, сприяють набуттю комунікативної компетентності, умінь працювати з інформацією, використовувати її, спілкуватися, працювати в команді.

Розвиток громадянської активності здійснюється через проектну діяльність. Проект «Енергоефективність як національна ідея» реалізовувався протягом 2015–2018 років та складався з таких напрямів: інформаційна кампанія спільно з представниками громадської організації «Громадянська мережа «ОПОРА», проведення Тижня енергозбереження, участь у круглих столах, дискусійних клубах, розробка та поширення порад з енергоефективності та енергозбереження, проведення флешмобів енергоефективності та поширення енерджі-порад тощо. Учасники євроклубу стали співорганізаторами гри «Енерджіквест» від ГО ГМ «ОПОРА», а також долучення до ініціативи «Дні Сталої Енергії» в Чернігові.

У 2020–2021 навчальному році проект євроклубу «Прямуємо разом: екологічна грамотність і здорове життя» здобув перемогу на конкурсі та отримав підтримку проекту представництва ЄС в Україні «Інформаційна підтримка мереж ЄС в Україні». У рамках цього проекту поширюється інформація щодо безпечного поводження з відходами в ліцеї, а також через ряд активностей на території міста та області.

Волонтерство є одним із засобів формування громадянської компетентності молоді. Для учнівства ліцею участь у волонтерській роботі є гарною можливістю вдосконалити вміння спілкуватися на засадах довіри та поваги, розвивати навички добротворення та милосердя. Учнівське самоврядування активно співпрацює з волонтерським центром ліцею, який є незамінним інститутом громадянської зрілості для учнів. Учасники волонтерського центру здійснюють соціальний патронаж дітей з інвалідністю, з малозабезпечених родин, у співпраці з громадською організацією «Голос батьків», Чернігівським навчально-реабілітаційним центром №2 проводять свята. З метою пропаганди здорового способу життя організуються флешмоби в рамках програми «Здоров'я жінок України», акції «Безкоштовні обійми» до Міжнародного дня обіймів, флешмоб «Стрибок до порозуміння» до Всесвітнього дня боротьби зі СНІДом. Волонтери взяли участь в інформаційній акції «Хода за свободу» з нагоди Європейського дня боротьби з торгівлею людьми. Цей захід спрямований на підвищення рівня обізнанос-

ті населення щодо проблеми торгівлі людьми. Проведено ряд благодійних акцій на підтримку тварин у Ветеринарно-стерилізаційному центрі «Крок до тварин». Чернігівський обласний молодіжний центр у 2020 році провів відбір кращих волонтерських практик. Волонтерський центр ліцею отримав нагороду та подарунки.

Традиційними в ліцеї є патріотичні акції. Так, ще до початку кривавих подій на Сході України, у квітні 2014 року учні зініціювали акцію «Тисяча малюнків за єдину країну» задля привернення засобами дитячої художньої творчості уваги світової громадськості до болючої проблеми збереження суверенітету і територіальної цілісності України. Усі малюнки, створені в рамках акції (а це більше двох тисяч), у якості подарунків до Дня Перемоги над нацизмом у Другій світовій війні були передані Посольствам держав у місті Києві, офіційним представникам і міжнародним інституціям. «Намалюй листа солдату!» – саме під таким гаслом із вересня 2014 року в ліцеї розпочався збір дитячих творів, які передаються українським солдатам у зону ООС. У процесі підготовки першої безстрокової акції виникли ще дві ідеї – «Створи оберіг Захиснику України» та «Напиши слова подяки». Ліцеїсти виготовляють своєрідні паперові обереги, синьо-жовті браслети, листи та малюнки патріотичного характеру. А ще – збирають солодощі завдяки акції «День без солодощів на користь воїнів АТО». Усі смаколики учні передали до зони проведення ООС через Єдиний волонтерський центр Чернігова. Волонтери ліцею ініціювали програму «Добро жменями» зі збору пластикових кришок для подальшої переробки та виготовлення протезів та їх частин для воїнів ООС.

22–23 листопада 2020 р. у закладі освіти відбулася ініціатива Всесвітній День Гідності GlobalDignityDay. Під час уроків гідності учні й учениці обговорили принципи гідності та застосували компонент «Гідність у дії» – ідеї щодо впровадження Цілей сталого розвитку, адже Земля – наш спільний дім (компонент від ПРООН). Ця ініціатива стала компонентом напрямку та наскрізної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток». Слід відзначити також безстрокові акції зі збору використаних батарейок, макулатури, пластикових кришечок (ініціатива «Добро жменями»).

До Дня Гідності та Свободи у 2019 році учнівська молодь ліцею долучилася до відкриття виставки «Шлях свободи. 5 років війни у плакатах Нікити Тітова», організаторами якої є Чернігівський обласний художній музей імені Григорія Галагана, Національний музей Революції Гідності, Український інститут національної пам'яті та Центр досліджень визвольного руху. Ліцеїсти відвідали кінопоказ документального фільму «Соловей співає. Доки голос має», який спонукав до роздумів та обговорення мовного питання в країні.

Отже, у статті цілісно досліджено особливості діяльності учнівського самоврядування в ліцеї, виявлено його потенціали в розвитку компетентностей учнів, зокрема соціальної та громадянської, актуалізовано досвід діяльності учнівського парламенту в умовах ліцею.

Джерела

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. К.: «К.І.С.», 2004. С.45–51.
2. Вегера Р.І., Виговська С.В. Роль учнівського самоврядування у становленні особистості. Вісник Національного університету оборони України. 2014. 5(42). С. 17–20.
3. Доценко Т. М. Організаційно-правова база діяльності органів самоврядування дітей та учнівської молоді: методичний посібник. Біла Церква, 2009. 256 с.
4. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
6. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>
7. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>
8. Коломієць Г. Внутрішня система забезпечення якості освіти ліцею: вимога часу й історія розвитку. *Щорічник Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради. Питання педагогіки, методики та науки*. 2020. Вип. 2. С. 5–14.
9. Назаренко Г.А. Теоретичні засади виховання культури демократизму учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів: посібник. Черкаси: ЧОПОПП, 2012. 120 с.
10. Нудьга Н. Літня школа – ключ до серця і розуму. *Обдарована дитина*. 2013. № 6. С. 41–48.
11. Положення про академічну доброчесність учасників освітнього процесу Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради. URL: http://www.lyceum-cn.org/publ/oficijni_dokumenty_liceju/polozhennja_pro_akademichnu_dobrochesnist/8-1-0-71
12. Рябов С.Г. Політичні уявлення як складова змісту сучасної політичної культури. Соціальні уявлення молоді: особливості та шляхи формування / за ред. І.В. Жадан. К: Саммит-книга, 2007. С. 183–202.

13. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки, затвердженій Указом Президента України від 13 жовтня 2015 р. № 580. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#Text>

14. Чувардинський О.Г. Громадянське суспільство в Україні: становлення, функціонування, перспективи розвитку: монографія. Київ-Ніжин, 2006. 276 с.

15. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини. Рада Європи, жовтень 2010 р. URL: <https://rm.coe.int/16806b93be>

16. Школа – територія прав людини: навчально-методичні матеріали з освіти у галузі прав людини для загальноосвітніх навчальних закладів – учасників проекту «Школа-територія прав людини / Упорядник видання: О. Козорог. URL: <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Posibnyk1.pdf>

17. Ціпан Т. С., Гоголь В. А. Учнівське самоврядування як чинник формування акмеологічного простору школи. *Інноватика у вихованні: зб. наук. пр.* / упоряд. О.Б. Петренко. Рівне: РДГУ, 2017. Вип. 5. С. 207–217.

II

Питання методики

Світлана Кириєнко

ОРГАНІЗАЦІЯ ЛАБОРАТОРНИХ І ПРАКТИЧНИХ РОБІТ З БІОЛОГІЇ ТА ХІМІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Найскладнішим в умовах дистанційного навчання й оцінювання з предметів природничого циклу є діяльнісний компонент, особливо формування в учнів необхідних практичних умінь, дослідницьких навичок та особистісного досвіду експериментальної діяльності. У шкільному навчанні ця форма роботи реалізується завдяки демонстраційним і фронтальним експериментам, лабораторним і практичним роботам, експериментальному практикуму, навчальним проектам, позаурочним дослідям і спостереженням. У повному обсязі та якісно в умовах карантину реалізувати все це дуже складно. Однак без демонстраційних та практичних експериментальних робіт вивчення предметів природничого циклу фактично втрачає сенс.

Виконати необхідні роботи в домашніх умовах без спеціального обладнання, реактивів або модельних об'єктів за запропонованою в підручниках інструкцією можливо при певному досвіді та розумінні, які підручні засоби можна застосувати. Але це часто може бути незрозуміло, недоступно дітям та й дасть велику похибку при вимірюваннях, обчисленнях, описах, порівнянні, що не сприятиме правильним висновкам й узагальненням. Перегляд же на *YouTube*-каналі відеовиконання лабораторної та практичної роботи є пасивним процесом і не вирішує головної мети – набуття практичних умінь і навичок. Тому виконання й оцінювання запланованих відповідно до навчальних програм з хімії і біології лабораторних та практичних робіт (10 – 11 класи) необхідно здійснювати за умови вдосконалення невідпрацьованих зараз експериментальних навичок у наступному навчальному році. А оцінювання рівня оволодіння учнем узагальненими експериментальними вміннями та навичками бажано здійснювати не лише за результатами виконання фронтальних лабораторних і практичних робіт, а й за іншими видами експериментальної діяльності (експериментальні завдання, домашні досліді й спостереження, навчальні проекти, моделювання тощо), що дають змогу їх виявити.

Однак організувати дистанційні лабораторні та практичні роботи – цілком реальне завдання, яке потребує додаткової підготовки методичних матеріалів, обладнання, ширшого використання інформаційних технологій і деякої адаптації ходу роботи до змінених умов навчання. Роботи ж, які можуть бути виконані тільки в навчальних лабораторіях, краще замінити альтернативними за тематикою, змістом і проблематикою.

Організація лабораторних і практичних робіт з біології та хімії старшої школи (учні 10-11 класу: хімія рівень стандарту; біологія – профільний рівень) в умовах дистанційного навчання здійснювалась за допомогою різних методик. Нижче наведено деякі з них.

1. Домашні експерименти.

Відтворення учнями вдома навчальних експериментальних робіт за якісним інструктуванням учителя та повним переліком необхідного обладнання. Учень або група учнів проводить експеримент, отримує певні якісні чи кількісні показники, проводить розрахунки й надає теоретичні обґрунтування. Підтвердженням самостійного виконання лабораторної або практичної роботи може бути відео- чи фотозвіт.

Для домашнього виконання апробовано й рекомендовано лабораторні роботи з **хімії** (Примітка: фото учнів):

Лабораторний дослід «Дослідження адсорбційної здатності активованого вугілля та аналогічних лікарських препаратів» (11 клас).

⚙ Йодований розчин

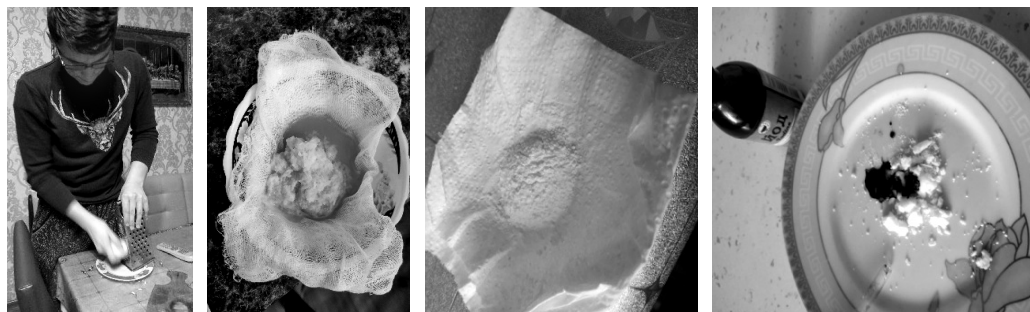
📄 Розчин «БРИЛЬЯНТОВИЙ ЗЕЛЕНИЙ»

🕯 КАЛІЙ ПЕРМАНГНАТ

Лабораторний дослід. «Відношення жирів до води та органічних розчинників» (10 клас).

Лабораторний дослід. «Одержання крохмалю, його властивості та поширення в природі» (10 клас).

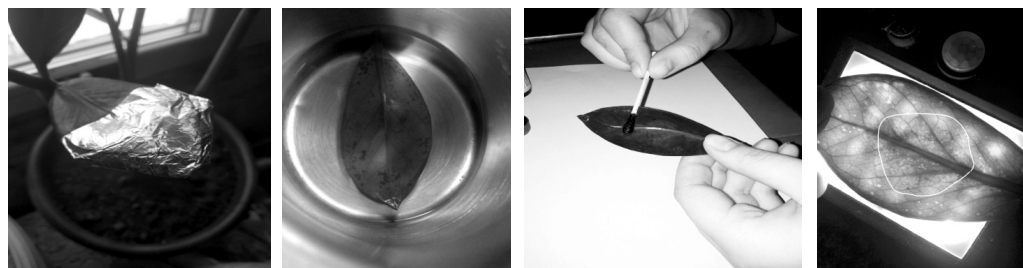

Лабораторний дослід «Усунення тимчасової і постійної жорсткості води» (11 клас).

Для домашнього виконання апробовано й рекомендовано лабораторні та практичні роботи з біології (Примітка: фото учнів):

Лабораторний дослід «Процес утворення крохмалю в зелених листках рослини» (10 клас).

Практична робота «Вплив температури та рівня зволоженості ґрунту на інтенсивність транспірації» (11 клас).

Практична робота «Дослідження змін кровообігу та дихання людини при фізичному навантаженні» (11 клас).

Власна програма тренувань для дослідження змін кровообігу і дихання (Сорока Д.)	
1 (на м'язи живота)	Планка (на початку, 40 с), ножиці (15*2), скручування (10*2)
2 (на м'язи верхніх кінцівок)	Віджимання (10*2), планка (на початку, 40 с), піднімання гантели (10*2, на кожну).
3 (на м'язи нижніх кінцівок)	Махи в сторону (15*2, на кожну), присідання (25), сідничний мостик (25), біг на місці (40 секунд).

Практична робота «Розрахунок екосистемних послуг за наданими умовами. Проведення їх порівняльного аналізу» (11 клас).

Практична робота «Визначення оптимального та песимального значення екологічного фактору, зони толерантності та проведення порівняння екологічної валентності модельних видів» (11 клас).

2. Використання датчиків смартфона.

Зі смартфоном доцільно виконувати експерименти, у яких треба працювати з параметрами, доступними для вимірювання цим приладом. Для виконання лабораторних робіт з біології (11 клас) нами використано:

- датчики серцебиття та датчик вимірювання шуму (Тема «*Біологічні основи здорового способу життя*» 11 клас);
- датчик вологості та освітленості (Тема «*Екологія*» 11 клас).

3. Відеолaboratorія у вигляді відеодослідів, відзнятих у звичних лабораторних умовах.

Використано нами як альтернатива практичним роботам, які неможливо чи небезпечно виконувати самостійно вдома.

Практична робота «*Дослідження якісного складу солей*» (11 клас, хімія).

У відео, яке пропонується учням, наведено виконання якісних реакцій на катіони та аніони солей без узагальнювальних висновків. Дітям пропонується заповнити таблицю й зробити самостійні висновки.

Катіон чи аніон, який визначається	Який реагент використовується для визначення	Реакція А) молекулярна Б) повна йонна В) скорочена йонна	Спостереження (ознака реакції)

Основним недоліком такого виконання експериментальних практичних робіт є відсутність діяльнісного компонента, однак у такій формі учні можуть на основі спостережень виконувати основні мисленеві операції: узагальнення, порівняння, синтез та аналіз тощо.

4. Перетворити лабораторну роботу на проблемну ситуацію, до якої самі учні заздалегідь мають висунути гіпотезу та практичні шляхи її перевірки.

Цей підхід спрацьовує при виконанні лабораторних робіт, де фокусується увага на ході дослідження, взаємозв'язках та закономірностях, які учні мають перевірити, а не на конкретних значеннях величин. У видозміненому варіанті можна надати дітям проблемні питання з тієї чи іншої теми, експериментальний пошук відповідей на які вони мають здійснити самостійно.

Наприклад, на дистанційних уроках з хімії (Тема «*Нітрогеновмісні сполуки. Білки*» та «*Синтетичні високомолекулярні речовини і полімерні матеріали на їх основі*», 10 клас) апробовано використання проблемно-пошукових експериментальних завдань:

1. Ненароком на кухні вам потрапив на одягу білок курячого яйця. Запропонуйте та експериментально дослідіть способи виведення плями?

2. Білок курячого яйця називається альбумін. До складу волосся входить білок кератин. Завдання: перевірити розчинність білків яйця та білка волосся. Зробіть аргументований висновок про розчинність білків.

3. У чому причина утворення піни на поверхні м'ясних бульйонів, смажених м'ясних і рибних виробів? Який процес відбувається під час варін-

ня та смаження білків? Які ще фактори спричиняють аналогічні процеси? Зафіксуйте утворення піни при варці різних продуктів експериментально, порівняйте процеси.

4. Чому, коли господиня хоче мати наваристий бульйон, вона повинна м'ясо класти в холодну воду, а якщо готують м'ясні страви, то м'ясо краще опустити в окріп?

5. Помийте посуд з-під молочних продуктів спочатку холодною, а потім гарячою водою, а потім навпаки. Який спосіб краще? Чому?

6. Приготуйте шашлик, який був у маринаді і без нього. Чим відрізняються ці дві порції м'яса? Для чого маринують м'ясо для шашлику?

7. Чи є у Вашому домашньому гардеробі речі з натуральної вовни? Перевірте практично, чи не стали вони об'єктом підробки. Як відрізнити тканини із синтетичних і натуральних волокон?

Практична частина є невід'ємною складовою у формуванні життєвих компетентностей учнів із біології та хімії. Під час дистанційного навчання постає велика кількість проблем щодо реалізації, однак експериментувати дистанційно можна й потрібно. Для вдосконалення підходів та методик при організації лабораторних і практичних робіт можна використати онлайн-ресурси, зокрема:

1. Навчайте з дому. URL: <https://storage.googleapis.com/teachfromhome.appspot.com/en-toolkit.pdf>.

2. На Урок. URL: <https://naurok.ua>.

3. learningapps. Платформа, яка містить різні завдання практичного та теоретичного характеру. URL: <https://learningapps.org>.

4. Scilab. Інтерактивна платформа для вчителів та учнів. Додаток scilab дає можливість створювати 3D-моделі та графіки різних процесів. Ця платформа дуже добре працює під час вивчення генетичних закономірностей для підрахунку статистичних даних та моделювання різних біологічних систем. URL: <https://www.scilab.org>.

5. «Цікава наука» – You Tube канал, на якому можна подивитись інтерактивні та анімаційні фільми, короткі відео про функціонування тих чи інших біологічних систем. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCMIVE71tHEUDkuw8tPxtzSQ>.

6. You Tube канал Міністерства освіти і науки України. Уроки з біології. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCQR9sMWcZshAwYX-EYH0qiA>.

7. TeamLabBody – перший онлайн-додаток, у якому розміщені 3D-моделі тіла людини. За допомогою цього додатка можна вивчати анатомію, фізіологію людини. URL: <https://www.teamlabbody.com/en/index.html>.

Олена Гринь

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Пандемія Covid-19 спричинила незворотні зміни в багатьох сферах та призвела до суттєвого розвитку технологій дистанційного навчання. Стрімкий розвиток онлайн-сервісів та методичні напрацювання педагогів щодо їх упровадження, без сумніву, стануть у нагоді й після подолання пандемії як при використанні технологій змішаного навчання, так і за умов роботи в класі.

Дистанційне навчання як одна з форм навчання в системі освіти України, яка реалізується із застосуванням сучасних інформаційних технологій, привертає увагу фахівців від початку 2000-х рр. [2]. Утім, особливо гостро проблема вивчення технологій дистанційного навчання постала після початку пандемії та карантинних обмежень, коли вони перетворилися на масову форму надання освітніх послуг. Стрімке зростання уваги освітян та суспільства в цілому до проблематики дистанційного навчання призвело до появи цілої низки наукових публікацій та розробок, які містять методичні рекомендації, а також поради щодо практичного використання онлайн-інструментів [1; 4; 7; 11; та ін.]. На освітянських платформах проводяться вебінари та онлайн-курси для вчителів [8; 9]. На сучасному етапі важливим є обмін досвідом викладання окремих дисциплін в умовах дистанційного навчання. Знайомство з напрацюваннями колег дозволить обрати оптимальні форми роботи, онлайн-платформи та інтерактивні інструменти, які забезпечать максимальну ефективність упровадження технологій дистанційного та змішаного навчання для учнів певної вікової категорії з урахуванням специфіки предмету.

У статті здійснено спробу підсумувати досвід використання технологій дистанційного навчання, які в 2019–2021 роках застосовувалися на уроках історії в 10–11 класах гуманітарного (профільний рівень), а також біолого-хімічного та фізико-математичного (рівень стандарту) профілів Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради (далі – ЧОПЛ).

У процесі організації дистанційного навчання з окремого предмету важливим є наявність у закладі освіти «єдиних підходів до створення електронного освітнього середовища» [3, с. 2]. У цьому контексті слід відзначити чітке забезпечення злагодженої роботи педагогів адміністрацією ЧОПЛ. Організація роботи в Google Classroom, сприяла взаємодії учитель-учень,

що значно полегшило здобувачам освіти процес адаптації до дистанційного навчання. Дана платформа надає низку можливостей, які активно використовувалися під час дистанційного навчання: створювати теми, додавати активні посилання на інші ресурси, виставляти дедлайни виконання завдань, які відображені в календарі учнів, коментувати та правити роботи тощо. До того ж Google Classroom має інтеграцію з іншими освітніми ресурсами, зокрема Quizizz, що дозволяє запитання вікторини перетворити на завдання.

У процесі набуття історичних компетентностей здобувачі освіти працювали в синхронному та асинхронному режимах дистанційного навчання. Синхронний режим проводився з використанням сервісу Zoom. При асинхронному використовували платформи, що містять або надають можливість розмістити інформаційні матеріали, завдання, практичні вправи. Тему уроку, усі необхідні посилання, інструкції щодо використання джерел інформації та роз'яснення щодо виконання завдань обов'язково зазначали в Google-класі. Зазвичай при вивченні нового матеріалу доречним виявилось використання синхронного режиму, подекуди із залученням технології «перевернутий клас», а виконання практичних завдань, які передбачають індивідуальну роботу, здійснювали переважно асинхронно. Тематичні оцінювання проводилися як в асинхронному режимі (тести та завдання на інтерактивних освітніх платформах, робота з джерелами, написання есе тощо), так і у форматі Zoom-конференцій (онлайн-квест, усне індивідуальне опитування, робота у групах). Випадків цілковитої відсутності цифрової взаємодії з учнями під час дистанційного навчання не маємо.

Дистанційне навчання зумовлює певні особливості оцінювання учнів та контроль активності кожного з них. Вагому роль відіграє формувальне оцінювання, що має на меті поліпшення результатів навчання і спрямоване на визначення індивідуальних досягнень кожного учня [5, с. 90]. Відстежити прогрес здобувачів освіти допомагали самооцінювання та взаємооцінювання. На уроках історії в 10–11 класах із цією метою зазвичай використовуємо анкети в Google-формі, що містять чіткі критерії оцінювання й дозволяють після узгодження результатів з учителем отримати відповідний бал. Досвід використання таких анкет засвідчив досить відповідальний, об'єктивний, а подекуди й самокритичний підхід учнів до оцінки своєї діяльності. З метою отримання зворотного зв'язку від учнів за підсумками уроку подекуди проводили опитування в Google Формі, яке потребувало відповіді на питання: «Чи отримали Ви на уроці нову/цікаву/важливу інформацію? Наскільки зрозумілим було те, що вивчали на уроці (оцініть за десятибальною шкалою)? Що з того, що відбулося на уроці, може вплинути на Ваші погляди, ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до себе? Чи були якісь моменти на уроці, які Вас схвилювали/здивува-

ли/виявилися суголосними Вашим міркуванням?» тощо. На нашу думку, формувальне оцінювання сприяє підвищенню мотивації роботи здобувачів освіти, що набуло особливої актуальності за умов соціальної ізоляції та відсутності «живого» контакту «учень-учитель» у часи пандемії.

Проведення онлайн-занять із використанням платформи Zoom вимагає ретельного відбору навчального матеріалу, який має бути засвоєно. Коригуванню підлягають як його обсяги, так і змістовне наповнення. Запитання, які виносяться на обговорення, теж повинні бути чіткими, нечисленними й стосуватися найбільш ключових аспектів теми. Вивчення нового матеріалу в синхронному та асинхронному режимах супроводжувалося навчальною презентацією, яку пропонував учитель. Водночас при поглибленому вивченні окремих питань та підготовці навчальних проєктів учні демонстрували результати роботи у формі презентації. Однією з форм групової роботи була підготовка спільної презентації в Google presentation, яку демонстрували під час заняття в Zoom або залишали на віртуальній дошці (Padlet, Blendspace) для ознайомлення, коментування та обговорення іншими учнями.

Під час дистанційного навчання використовували можливості, які застосунок Zoom надає для організації групової роботи. Поділ на групи залежно від мети та змісту завдання здійснювали різними шляхами: учителем, рандомно чи на вибір учнями. В окремих сесійних залах учні спільно опрацьовують навчальне завдання: аналізують проблемне питання, заповнюють таблицю (можливості спільної роботи надає Google Docs), підбирають матеріали і створюють презентацію Google presentation. Учитель має можливість долучитися до кожної сесійної зали, щоб у разі потреби надати допомогу учням. Після повернення до основної сесії групи презентують результати своєї роботи. Успішною формою роботи є проведення імітаційної гри, зокрема, «Прес-конференції міністрів закордонних справ провідних країн світу напередодні Другої світової війни». Для більшого занурення в гру підписи спікерів мають відповідати країні, яку вони представляють. Присутні «журналісти» задають питання в чаті та в режимі живого обговорення. Відзначаються як найбільш переконливі спікери, так й автори найбільш глибоких аналітичних питань.

Важливим є постійний зворотний зв'язок від учителя. Відгук, зауваження та побажання при перевірці зручно фіксувати безпосередньо на самій роботі чи в коментарях у Google-класі. Для спілкування з учнями, відповідей на їхні питання та уточнення зазвичай використовуються або месенджери (Viber), або Google-клас.

З-поміж онлайн-ресурсів для створення інтерактивних завдань при проведенні онлайн-уроків, а також з метою закріплення знань та формування

історичних компетентностей в асинхронному режимі найчастіше використовували LearningApps. Сервіс має солідну базу вже готових завдань з історії, які згруповані по класах, при цьому процес створення нових завдань зрозумілий, налічує більше двадцяти типів завдань (знайти пару, класифікувати поняття, установити хронологічну послідовність на лінії часу, пройти вікторину, скласти пазл, заповнити прогалини тощо). Доволі цікавими є можливості LearningApps при роботі з відеоматеріалами, які можна доповнити запитаннями. Такий підхід допомагає учням сконцентруватися на їх перегляді, робить процес більш осмисленим. Так, при вивченні теми «Друга світова війна» (всесвітня історія, 10 клас гуманітарного профілю) учням було запропоновано познайомитися з інтерактивною мапою, яка демонструвала територіальні зміни в Європі в 1939 – 1945 рр. та в Google-формі дати відповідь на запитання, які виникають під час перегляду (LearningApps дозволяє вбудувати питання у відео). Наведемо деякі приклади завдань: 1) Агресивні дії якої країни щодо Польщі щойно було продемонстровано на карті? Коли розпочалася ця агресія? 2) Коли було окуповано Францію? Чому на карті її територію розділено на дві частини? Який режим було встановлено на півночі Франції, який – на півдні? 3) Які групи армій вермахту вирушили на СРСР? У яких напрямках? 4) Яким часом можна датувати лінію радянсько-німецького фронту (зазначте пору року, рік)? 5) Як називалася історична подія, відображена на карті? Коли вона відбулася? тощо. Слід зазначити, що переглянути результати учнів на рівні «виконав – не виконав» вправу можна тільки після створення класу на платформі LearningApps. Утім, можна надіслати скріншоти виконаних завдань або відповідей на розгорнуті завдання в Google-формі.

Цікаві шаблони інтерактивних вправ, зручних для використання на уроках історії, містить Worldwall. Серед них флеш-картки, вікторина, погоня в лабіринті, випадкові карти, випадкове колесо анаграми тощо. Такі форми роботи, спрямовані на гейміфікацію, сприяють підвищенню мотивації учнів і більш успішному формуванню історичних компетентностей.

При проведенні онлайн-уроку ефективні сервіси миттєвого опитування Kahoot та Mentimeter. Kahoot залучали як при проведенні вікторини з демонстрацією миттєвих результатів, так й на етапі рефлексії за підсумками уроку. Створення «хмаринки тегів» у Mentimeter доречно під час актуалізації знань учнів, а також на етапі закріплення навчального матеріалу. Так, на загальнонавчальному уроці з теми «Україна в період системної кризи радянського ладу (1965–1985 рр.)» учням пропонувалося перейти за посиланням та ввести 4 поняття, які асоціюються в них із цим періодом. На екрані миттєво відображалася створена ними «хмаринка тегів». Аналогічно вводили поняття, терміни, дати з інших тем з історії України та всесвітньої історії.

Задіяти в процесі дистанційного навчання вже розроблені матеріали, які існували в друкованому вигляді, та заощадити час на перевірці завдань допомагає інтерактивний ресурс Liveworksheets. Виконані учнями роботи з'являються у вчителя. На платформі можна створювати як власні робочі аркуші чи зошити, так і завантажувати розробки інших педагогів.

Тестові завдання, розміщені на віртуальних платформах «На урок», «Всеосвіта», «Ранок», Classtime використовували як з метою контролю та оцінювання знань учнів, так і в якості тренувальних вправ при вивченні окремих тем та при підготовці до зовнішнього незалежного оцінювання. Так, платформа «На урок» містить додаткові можливості для кращого засвоєння теми, з якої пропонується тестування: виконання завдань на встановлення відповідностей та флеш-картки. Зручними є можливості, які надають зазначені платформи, для визначення режиму та умов тестування.

За умов дистанційного навчання особливу роль відіграють креативні завдання, які передбачають цифрову творчість учнів. Серед таких завдань – створення мемів, мотиваторів, Gif-зображень, ребусів, анаграм. Виконані роботи учні розміщують, як правило, на віртуальній дошці (ми використовували Padlet та Blendspace), що надає можливість познайомитися з іншими роботами, залишити коментарі та вподобайки, проголосувати. Усе це сприяє підвищенню мотивації учнів, створенню атмосфери плідної взаємодії.

Сучасні цифрові технології надають широкі можливості для гейміфікації процесу історичного пізнання під час дистанційного навчання. Так, доволі успішно апробовано проведення онлайн-квестів. Механіка квесту обиралася залежно від мети та його змістовного наповнення.

При вивченні теми «Друга світова війна» (10 клас, всесвітня історія) тематичне оцінювання проводилося у формі онлайн-квесту. Легенда квесту була розроблена спільно з групою ліцеїстів. Учні, поділені на команди, виконували завдання в окремих кімнатах у застосунку Zoom. Посилання на етапи квесту були розміщені на віртуальній дошці Padlet. Тільки після виконання завдання можна було перейти на новий рівень. Цікавою є механіка завдань, розміщених на ресурсі Umapalata. Завдання на перевірку дат оформлено формі гри «Політ на літаку», і при його виконанні слід купити квиток, пройти реєстрацію та здійснити, власне, політ, за умови правильної відповіді на всі запитання. Завдання на перевірку знань понять і термінів оформлено у формі лабіринта, причому при помилці система відправляє знову на перший рівень. Один з етапів передбачав виконану в LearningApps вікторину на знання подій Другої світової війни. На етапі «Дешифрувальник» слід було прочитати QR-код (створений за допомогою сервісу CREAMBEE) та пояснити поняття. Останній етап передбачав розроб-

ку листівки про історичне значення Другої світової війни. За основу оцінювання було покладено результати самооцінювання.

Традиційно в січні проводиться ліцейний збір «Інтелект», у якому беруть участь учні 9 класів, що збираються вступати до ЧОПЛ. Заняття з історії було проведено у форматі онлайн-квесту «Зимова подорож на хвилях історії», легенда якого була пов'язана з новорічними святами. Перший з його етапів, розроблений на платформі Learnis, передбачав пошук виходу із зачиненої кімнати. Платформа надає можливості вибору тематики кімнат. Так, до збору «Інтелект» підійшло новорічне оформлення. Інші етапи квесту передбачали складання історичного пазлу, виконання завдання на класифікацію, розв'язання вікторини у формі перегонів та створення хмаринки історичних понять.

У 2020-2021 навчальному році учні гуманітарного профілю ЧОПЛ брали участь в історичній грі-квесті «300 фейкоборців», яка проводилася онлайн для школярів міста Чернігова. Організатором гри в межах виконання проєкту, спрямованого на розвиток інфомедійної грамотності, виступив Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Ліцеїсти продемонстрували високі результати (виявилися переможцями) і засвідчили володіння навичками перевірки інформації, критичного мислення та медіаграмотності.

Дистанційне навчання надає можливості щодо використання соціальних мереж, зокрема «Фейсбук» та «Інстаграм». Так, учні ЧОПЛ долучаються до акції «Родинні історії війни», яку напередодні Дня пам'яті та примирення та Дня перемоги над нацизмом щороку проводить Український інститут національної пам'яті. Для участі треба поділитися розповіддю на сторінках соцмереж про тих членів родини, які брали участь у Другій світовій війні, під хештегом #РодинніІсторіїВійни. За можливості учні долучали фотографію героя розповіді й накладали зображення маку пам'яті. Участь у цій акції, без сумнівів, сприяє формуванню усвідомлення внеску українського народу в перемогу над нацизмом та зв'язків із власним корінням. До того ж підготовка розповіді потребує значної пошукової роботи, що є важливим для розвитку дослідницьких навичок.

При долученні в соцмережах до відзначення Дня пам'яті та примирення учням пропонується не тільки використати зовнішні атрибути (хештег #Пам'ятаємоПеремагаємо, аватарку з маком пам'яті, рамку профілю від Українського інституту національної пам'яті), але й обговорити дискусійні питання: «Чому радянсько-німецька, а не «Велика Вітчизняна» війна? Чому червоний мак є символом? 8–9 травня – це свято чи День пам'яті? У чому відмінність?»

При вивченні теми «Політичні лідери країн Азії та Африки» (10 клас, *всесвітня історія*) учні отримують завдання розробити сторінку історичного діяча (Кемалю Ататюрка, Сунь Ятсена, Мао Цзедуна, Махатми Ганді) у соцмережі. При цьому вони звертають увагу на інформацію в профілі, на його статус, які фото чи мему він міг поширити, про що писав у постах, хто міг бути в нього в друзях, а хто в хейтерах. Такі завдання сприяють формуванню навичок критичного мислення та інфомедійної грамотності.

До відеоуроків учні зверталися, як правило, у разі відсутності можливості підключення до застосунку Zoom при вивченні нової теми або з метою поглибленого оволодіння тією або іншою історичною проблемою.

Сучасною формою роботи, особливо за умов соціальної ізоляції в часи пандемії, є віртуальні екскурсії. Це, без сумнівів, один з найефективніших «способів представлення інформації, оскільки вони створюють у глядача ілюзію присутності» [6, с. 95]. На уроках історії віртуальні подорожі здійснювали як колективно, так і під час виконання індивідуальних проєктів. Так, при вивченні митців «Розстріляного відродження» (історія України, 10 клас) відвідали проєкт «Будинок «Слово», присвячений українським письменникам, які проживали в Харкові в будинку літераторів. Проєкт містить лінію часу, писемні джерела, 3D модель самого будинку та відомості про його мешканців – Миколу Бажана, Остапа Вишню, Миколу Куліша, Миколу Хвильового, Юрія Яновського та багатьох інших [10].

Екскурсії до провідних музеїв світу здійснювалися через виконання індивідуальних проєктів, інтегрованих з навчальним предметом «Англійська мова» при вивченні теми «Культура країн зарубіжного світу» (*всесвітня історія*, 10 та 11 класи). Такі завдання зорієнтовані на високий рівень навчальних досягнень як з історії, так і з іноземної мови, відтак були серед тих, які учні обирали за власним бажанням. Зокрема, учні ділилися враженнями від знайомства з мистецтвом ХХ – початку ХХІ ст. при відвідуванні Театру-музею Сальвадора Далі у Фігерасі, Музею Соломона Гуггенхайма в Нью-Йорку, Лувру тощо. Віртуальні подорожі зручно здійснювати за допомогою онлайн-платформи Google Arts and Culture, на якій можна познайомитися з художніми творами, розміщеними в провідних музеях світу.

Цікаво, що цифрові технології надають можливості подорожей до віртуальних світів однієї картини. Наприклад, потрапити всередину сюрреалістичного всесвіту Сальвадора Далі можна при знайомстві з 3D відео картини «Археологічний відгомін «Анжелюса» Мілле» [12].

Під час дистанційного навчання ефективним виявилось виконання завдань, пов'язаних із переглядом художніх та документальних фільмів, присвячених подіям української історії, з подальшою рефлексією. Серед художніх фільмів пропонувалися «І будуть люди», «Крути», «Чорний во-

рон», «Ціна правди», «Хайтарма», «Чужа молитва», «Століття Якова», «Кіборги» та інші. З документального кіно повністю або частково переглядали «Будинок «Слово», «Срібна Земля. Хроніка Карпатської України 1919 – 1939 рр.», «Легіон. Хроніка Української Галицької Армії 1919–1919 рр.» тощо. Попри те, що виконання такої роботи пропонувалося, як правило, «за бажанням», учні засвідчували значну активність. Перед переглядом фільму проводили бесіду, у якій звертали увагу на зв'язок між подіями у фільмі та темою, яка вивчається, формулювали схему, за якою аналізується твір кіномистецтва, озвучували проблемне питання, за яким передбачалося обговорення після перегляду. Обов'язково підкреслювали, що жанр кінематографу містить не реальні історичні події, а суб'єктивний погляд творців фільму. Враженнями від фільму учні ділилися як під час дискусії усно чи в чаті, так і письмово у формі есе чи публікації до соцмережі. Така форма роботи спонукає аналізувати та критично осмислювати медіаконтент, водночас візуалізація та емоційне насичення історичних подій сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу.

При організації дистанційного навчання з історії доволі зручною є робота з мобільними технологіями. Їх використання є певною відповіддю на виклики сьогодення і сприяє персоналізації та гейміфікації навчання, а також запровадженню принципу інтерактивності. Так, при підготовці до зовнішнього незалежного оцінювання з метою повторення та закріплення навчального матеріалу, а також для тренування в розв'язанні тестових завдань виконували вправи, які містять безкоштовні мобільні застосунки, доступні для вільного скачування в GooglePlay. Завдання відповідають чинній програмі зовнішнього незалежного оцінювання та можуть бути згруповані як за принципом тесту ЗНО, так і відповідно до теми, яка повторюється. Окремі застосунки присвячені тренуванню візуального розпізнавання пам'яток мистецтва, портретів видатних історичних діячів, дат тощо.

Інтерес становлять навчальні ігри, які перенесені у формат мобільних застосунків. Серед них – «100 років боротьби. Українська революція 1917–1921 рр.», розроблена Українським інститутом національної пам'яті на основі настільної гри. Досвід проведення в ЧОПЛ ігор в офлайн-та онлайн-форматі засвідчує їх ефективність. Англomовні вікторини, присвячені подіям Другої світової війни, пропонувалося пройти учням гуманітарного профілю. Слід відзначити, що відповіді надсилали не тільки учні, які цікавляться військовою історією, але й ті, хто більше зорієнтований на поглиблене вивчення іноземної мови.

Отже, сучасні цифрові технології надають достатньо можливостей для ефективної організації процесу вивчення історії в старшій школі в умовах дистанційного навчання. Важливим є забезпечення здобувачам освіти ви-

бору тих форм діяльності, у яких вони можуть проявити свій потенціал та унеможливають прояви академічної недоброчесності. Умовами забезпечення якості історичної освіти за умов дистанційного навчання є: постійна та змістовна взаємодія вчителя з учнями, наявність чітких інструкцій щодо виконання поставлених завдань та вимог щодо оцінювання, індивідуальний підхід до кожного з учасників освітнього процесу.

Джерела

1. Делик І., Івасішина Н., Муравський С. Проблеми та перспективи впровадження дистанційної освіти в умовах карантину. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія / За ред. В.М. Кухаренка, В.В. Бондаренка. Харків: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. С. 65-70. URL: monograph_ekstr_dyst_navch.pdf
2. Думанський Н.О. Класи сучасних технологій дистанційної освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. № 610. Інформаційні системи та мережі. С. 119–125. URL: <http://vlp.com.ua/files/12.pdf>
3. Наказ Міністерства освіти і науки України «Деякі питання організації дистанційного навчання» (zareestrovano в Міністерстві юстиції України № 941/35224 від 8 вересня 2020 р.). URL: <https://cutt.ly/PYDNCkq>
4. Журба О.В. Методичні рекомендації для вчителів історії щодо організації дистанційного навчання учнів в період карантину. URL: <http://ztmoippo.tilda.ws/ztm2>
5. Кабан Л.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі. *Народна освіта*. 2017. Вип. 1. С. 88–95.
6. Коваленко О.В. Використання віртуальних екскурсій як сучасних форм організації навчального процесу. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*. 2019. Вип. 9. С. 94–97.
7. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації. 2020. URL: metodichni_recomendazii-dustanciynua osvita-2020.pdf
8. Онлайн-курс для викладачів та працівників адміністрації закладів вищої освіти «#blend_it: опануємо змішане навчання». URL: <https://cutt.ly/SYDMuOv>
9. Онлайн-курс для вчителів «Бери й роби. Змішане та дистанційне навчання». URL: <https://cutt.ly/iYDMo9p>
10. Проект proslovo. URL: <https://cutt.ly/6YDN0Oj>
11. Як технічно організувати дистанційне навчання – покрокова інструкція. URL: <https://cutt.ly/SYDN68J>
12. Dreams of Dali: 360° Video. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=F1eLeLocAcU>

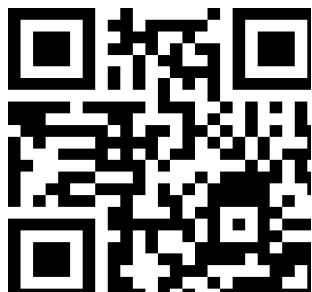
Ольга Мішук

ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗМІШАНОГО ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Сучасний світ постійно рухається вперед, чим ставить перед нами виклики, що вимагають нових підходів, зокрема, в освітній діяльності. Кожен учитель намагається зробити свої уроки цікавішими для учнів, чому особливо сприяє різноманіття ресурсів та матеріалів у мережі Інтернет. Одним з інструментів, що завжди стане в нагоді, як під час очного, змішаного, так і під час дистанційного навчання є онлайн-платформи, де можна відшукати необхідні матеріали та сформувані нові для себе навички в інтерактивній формі.

Особливо актуальною для учнів ліцею є підготовка до ЗНО та постійне занурення в іншомовний світ при вивченні іноземних мов. Усе це можна забезпечити, використовуючи онлайн платформи.

Одним із моїх фаворитів є онлайн-платформа ILearn <https://ilearn.org.ua/> з навчальними онлайн-курсами, тестами, тренувальними вправами та вебінарами з української мови і літератури, математики, історії України, англійської мови та біології. Платформа гейміфікована, під час навчання учні проходять рівні та заробляють бали, що робить процес навчання ще захопливішим. Платформу iLearn створено командою громадської спілки «Освіторія». Почати роботу з платформою можна відсканувавши QR-код.

Онлайн-платформа ILearn

Щоб почати працювати з курсами, потрібно зареєструватись. Темі курсу розділено за модулями. Кожен модуль містить відеолекції з певних тем та завдання після них для перевірки вивченого матеріалу, за виконання яких учень отримує бали. Лекції присвячено вивченню граматичного, лексичного матеріалу та особливостям тесту ЗНО, лайфхакам для його успішного складання. Окремо представлені на сайті завдання формату ЗНО, спрямовані на вдосконалення навичок аудіювання, читання та використання мови. Лекції підійдуть для учнів різного рівня.

Окрім курсу, на сайті можна знайти розклад вебінарів із зазначених предметів. У розкладі розписано теми вебінарів та дати їх проведення, також можна встановити нагадування про них.

При вивченні німецької мови стане в нагоді онлайн платформа DW Deutsch Lernen <https://learngerman.dw.com/de/overview>. Вона буде надзвичайно корисною, як і при самостійному вивченні мови, так і при роботі в класі. Платформа містить курси різного рівня, кожен з яких поділено за темами.

В основі кожного курсу лежать відеосюжети, на яких побудовані й самі завдання курсів. Обравши необхідну тему, потрібно проглянути відеосюжет, після чого можна починати роботу. Формат завдань різноманітний та спрямований на роботу з усіма аспектами мовлення. Завдання мають аудіо та відео супровід, що дозволяє як відпрацьовувати власну вимову, так і покращувати навички сприймання мови на слух. Відповіді на питання в темах можна дати обираючи із запропонованих варіантів або заповнюючи пропуски власними лексичними та граматичними одиницями залежно від завдання, що сприяє також покращенню навичок читання та письма в безпосередньому процесі вивчення мови.

Беззаперечною перевагою цієї онлайн-платформи є можливість самоперевірки на будь-якому етапі проходження курсу, що дозволяє миттєво проаналізувати пройдений матеріал та допрацювати незрозумілі аспекти. Почати працювати з платформою можна відсканувавши QR-код.

Онлайн-платформа DW Deutsch Lernen

Сучасні підручники з іноземних мов також забезпечують доступ до власних інтерактивних платформ міжнародних видавництв, наприклад видавництва Pearson (Pearson English Portal, My English Lab, ePanel) та MM Publications (the ELT Platform).

Платформа the ELT Platform <http://www.eltplatform.com/> доступна для підручників видавництва MM Publications. Для реєстрації на платформі вчитель має зареєструватися та заповнити дані про себе та навчальний заклад. Працюючи з платформою, вчитель може створювати класи, призначати їм завдання для виконання, обираючи необхідні матеріали, аналізувати

та порівнювати отримані результати. Почати працювати з платформою можна відсканувавши QR-код.

Онлайн-платформа the ELT Platform

Видавництво Pearson також пропонує власні онлайн платформи, такі як Pearson English Portal, MyEnglishLab, ePanel для вивчення англійської мови та онлайн портал для вивчення німецької мови.

На порталі Pearson English Portal можна обрати підручник, з яким Ви працюєте, увести код доступу до нього, який доступний у підручнику, та миттєво отримати доступ до всіх компонентів курсу: аудіо-та відеоматеріали підручників, онлайн-підручники, додаткові ресурси для тренування усіх аспектів мовлення, необхідні матеріали для вчителя, включно з відео, роздаткові матеріали та багато іншого, а також матеріали для професійного розвитку. Тут також можна створювати класи, розклад уроків у Zoom, створювати та призначати завдання, обирати та призначати тести, слідкувати за успішністю учнів. Платформа самостійно перевіряє та фіксує помилки учнів, що дозволяє з легкістю аналізувати завдання. Для початку роботи на порталі Pearson English Portal необхідно зареєструватися <https://english-dashboard.pearson.com/login?redirectUrl=https:%2F%2Fenglishdashboard.pearson.com>.

На порталі можна також завантажити інтерактивний компонент Active Teach, який зберігається на комп'ютер та дає можливість працювати офлайн з усіма доступними на порталі матеріалами, зокрема з електронними сторінками підручника, відтворює аудіо-та відеофайли, містить інтерактивні ігри для тренування лексичного та граматичного матеріалу. У компоненті також доступний словник з аудіосупроводом та є можливість тренування вимови. Почати працювати з порталом можна відсканувавши QR-код.

Онлайн-портал Pearson English Portal

My English Lab – онлайн платформа, робота з якою здійснюється через портал Pearson English Portal. Цифрова платформа заміняє паперовий робочий зошит з НМК Pearson. На платформі також створюють класи, тут можна обирати та призначати завдання або тести, які будуть автоматично перевірені та оцінені, що дозволяє досить швидко проаналізувати типові помилки учнів. Крім того, завдання дозволяють створення учнями власних аудіозаписів та написання власних висловлювань.

EPanel – це електронна бібліотека ресурсів Pearson, програма, яка завантажується на комп'ютер та надає доступ до усіх компонентів НМК. Після завантаження програми потрібно обрати необхідний НМК, відправити запит на використання онлайн-ресурсів до нього та після підтвердження в будь-який момент користуватися електронною версією улюблених підручників. Інструкцію щодо роботи з програмою можна знайти за покликанням <https://elt.dinternal.com.ua/e-panel> та QR кодом.

Електронна бібліотека EPanel

На онлайн-порталі з німецької мови Perfekt Deutsch mit Dinternal Education <http://english.dinternal.education/perfekt-deutsch> можна знайти інформацію про доступні тренінги та вебінари, зареєструватися на них, отримати інформацію про методичні новинки та доступ до корисних матеріалів до уроків.

Онлайн портал Perfekt Deutsch mit Dinternal Education

Проаналізувавши представлену інформацію, можемо дійти висновку, що наразі з'являється все більше можливостей для онлайн-навчання з різних предметів. Запропоновані ресурси можна використовувати на будь-яких етапах уроку як під час класних, так і дистанційних занять.

Джерела

1. Офіційний сайт ILearn. URL: <https://ilearn.org.ua/>
2. Офіційний сайт DW Deutsch Lernen. URL: <https://learnerman.dw.com/de/overview>
3. Офіційний сайт The ELT Platform. URL: <http://www.eltplatform.com/>
4. Офіційний сайт Міжнародний освітньо-методичний центр Dinternal Education. URL: <https://elt.dinternal.com.ua/>
5. Офіційний сайт Pearson English Portal. URL: <https://english-dashboard.pearson.com/login?redirectUrl=https:%2F%2Fenglishdashboard.pearson.com>
6. Офіційний сайт Perfekt Deutsch mit Dinternal Education. URL: <http://english.dinternal.education/perfekt-deutsch>

Тетяна Новицька

ПЕРЕВАГИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ТА РОЛЬ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Останні два роки майже повністю змінили сприйняття людьми соціальних стосунків та взаємодії. Виявилось, що необов'язково організувати особисті зустрічі та бути присутнім в одному приміщенні, щоб виконувати певні суспільно важливі задачі, внаслідок чого змінився підхід до організації та реалізації робочого процесу. Не минули ці зміни і сферу освіти, яка з труднощами, але поступово набула нових форм, методів та підходів до навчання. Разом з очною почали застосовувати дистанційну та змішану форми навчання, що не є менш ефективними, а подекуди виявили навіть більшу продуктивність у роботі учнів та учениць. Сучасні технології дозволили їм обирати власний ритм навчання, комфортні для них умови та час, від них не вимагають збиратися в одній класній кімнаті у визначений час для того, щоб отримати навчальні інструкції та настанови. Все, що потрібно - це лише ноутбук або смартфон та модем, який забезпечить наявність Інтернет-зв'язку.

Мета статті – розкрити переваги дистанційної освіти та показати роль сучасних технологій у вивченні англійської мови, описати принципи, методи та підходи, що можуть покращити засвоєння іноземної мови в умовах дистанційного навчання.

Не заважаючи на всю критику у бік дистанційної освіти, така форма навчання показала і свої плюси та ефективність, що досягається за умови правильного відбору засобів, методів та прийомів навчання. Будь-які інструменти навчання відбирають за допомогою певних принципів. Тож, варто розпочати саме з них, та розкрити, чому вони реалізуються під час дистанційної роботи.

Разом із загальнодидактичними принципами (наочності, науковості, посильності) виділяємо ті, що є характерними саме для викладання англійської мови. Не варто перераховувати всі, але зупинимося на декількох, які вважаємо для себе базовими, і які є рушійними у відборі методів та прийомів у навчанні англійської мови.

1. Принцип активності. Цей принцип містить реалізацію розумової, емоційної та мовленнєвої активності. Слід відмітити, що ефективніше засвоєння матеріалу відбувається лише тоді, коли для учня створені такі умови, в яких він чи вона почувається безпечно, не боїться висловити свою думку, якщо та буде відрізнятись від більшості, помилитися, чи виглядати смішно, незграбно, адже у процесі вивчення мови це є неминучим.

2. Принцип комунікативності. Мова – засіб комунікації, це основна мета її існування, природньо, що вивчення мови не може зводитись лише до виконання граматичних чи лексичних вправ. Цей принцип реалізується за допомогою методу проєктів, дискусій та диспутів, презентацій. Понад те, на уроках діти активно спілкуються англійською мовою між собою, ставлячи запитання один до одного, або коментуючи виступи одне одного.

3. Принцип «лінгвістичної сенситивності». Наступний принцип, який є інтегральною частиною комунікативного принципу, реалізується через створення таких умов, у яких учень потрапляє у реалії мови та перебуває там досить довгий час. Як результат, учень починає «відчувати» мову, її ритм, тональність та мелодику, вичленяти слова, а згодом уловлювати контекст висловлювання. Цей принцип можна реалізувати через перегляд англійських фільмів, документальних відео, музичних кліпів і т.д. У ситуації дистанційного навчання перегляд можна здійснювати асинхронно, коли кожен учень переглядає відео індивідуально, або синхронно з класом. Відмічаємо, що під час карантинних обмежень серед учнів та учениць зріс попит на перегляд англійських фільмів.

Розглянемо детальніше технічні засоби та програмні продукти для реалізації зазначених вище принципів.

Засоби, що забезпечують відеозв'язок. Вивчення англійської мови неможливе без постійної практики говоріння, за умов дистанційного навчання, окрім платформи *Zoom*, цього можна досягти за допомогою таких сервісів як, *Discord*, *Google Meet* та *Micrisoft Teams*. Учні та учениці мають

можливість працювати в режимі реального часу разом, у невеликих групах, у парах або індивідуально. Важливо, щоб усі учасники освітнього процесу мали веб-камери та якісну звукову гарнітуру, лише за цієї умови діти є активно залучені у навчальний процес. Завдання можуть варіюватися від навчальних ігор до проектних робіт, перераховані сервіси це дозволяють.

Засоби для візуалізації навчального матеріалу можуть використовуватися вчителем під час проведення уроку, а також учнями для презентацій проектних робіт та доповідей. Наведемо кілька прикладів таких програм:

Miro Board – це віртуальна дошка, яка допомагає візуалізувати матеріал, прикріпляти відео та картинки, коментувати та редагувати зміст у режимі реально часу;

PowerPoint – традиційна для освітніх закладів програма для створення презентацій. Але існують альтернативні PowerPoint програми.

Canva – безкоштовний онлайн-конструктор для створення презентацій. Сервіс надає сотні безоплатних дизайнерських макетів і фігур. Ця програма для створення презентацій дає змогу змінювати фон, вставляти свої зображення і редагувати їх, або ж користуватися стоковими фотографіями. Вона також має понад сто шрифтів, які можна коригувати на власний розсуд.

Prezi – сайт для створення презентацій, чудово підійде тим, хто хоче швидкий та якісний результат. Ресурс має велику бібліотеку зображень, діаграм, графіків і макетів, які можна легко налаштувати. Prezi – це онлайн-сховище для інтерактивних презентацій, завдяки якому можна створювати й поширювати їх по всьому світу. Сервіс може працювати й без інтернету, якщо завантажити спеціальний додаток. А телефон можна використовувати як пульт, щоб перемикаєти слайди.

Crello – програма для створення презентацій, працює в режимі онлайн. Також можна розробити анімацію і редагувати відео чи зображення. Проекти можна створювати з нуля або ж за допомогою одного із шаблонів, яких на сайті декілька тисяч. Доступна велика бібліотека унікальних фотографій і безліч інструментів, об'єктів та кліпів. Якщо ж є необхідність створити презентацію самостійно, то на сервісі зібрав є багато порад та ідей для натхнення в спеціальній рубриці.

Більш інтерактивні уроки допомагає створювати онлайн-платформа *Nearpod*. Вона дозволяє учителям створювати до своїх уроків презентації та ділитися ними з учнями, висилаючи до неї код. Діти можуть підключатися з будь-яких гаджетів та платформ (iOS, Android, Windows Phone). Учні мають можливість безпосередньо у самій презентації виконувати завдання, їхні відповіді будуть відображатися для усіх учасників.

Вивчення мови неможливе без постійної практики лексико-граматичних навичок. За умов дистанційної роботи, окрім роботи з підручником, сучасна

освіта пропонує безліч онлайн-сервісів для створення відповідних завдань. Перш за все варто відзначити, що деякі видавці навчальної літератури уже створили онлайн-платформи для супроводу основного підручника, використовуючи які учні мають змогу самостійно виконувати лексичні та граматичні завдання, завдання читання та аудіювання, закріплюючи вивчений матеріал на уроці. Окрім цього, помічними у роботі вчителя є такі сайти та сервіси: *Google Classroom, Kahoot, Quizlet, Майстер-Тест, LearningApps, Online Test Pad, ClassMarker, Quizizz*.

Зважаючи на перераховані вище можливості для забезпечення дистанційного навчання, варто зосередитись на його перевагах:

1. Технології дозволяють навчатися дистанційно людям, що перебувають у різних локаціях, об'єднуючи їх в одну віртуальну групу. Бувають ситуації, коли дитина за рекомендаціями лікаря мусить перебувати в ізоляції, хоча фізично і розумово готова працювати. Тоді технології забезпечать їй можливість слідкувати та брати участь у навчальному процесі, не перебуваючи в одному приміщенні з іншими учнями.

2. Учні можуть навчатися у власному ритмі, не переживаючи через те, що затримують тих, хто працює швидше, а більш спритним учням не доводиться чекати. Хтось більш продуктивний зранку, комусь легше працювати після полудня, частково у дітей є можливість підлаштувати навчальний графік під свій біологічний годинник та власні навчальні потреби. Відтак, дистанційне навчання є досить гнучким.

3. Відсутність чіткого часового розпорядку зумовила необхідність самостійно регулювати час, що значно покращило вміння тайм-менеджменту у дітей. Вони вчать самостійно розподіляти час та розставляти пріоритетні завдання, що беззаперечно розвиває відповідальність та самодисциплінованість.

4. Відмічаємо значне зростання самомотивації до вивчення англійської мови серед учнів та учениць. Перебуваючи вдома діти мають більше часу для того, щоб знаходити цікаву їм інформацію з предмету, а потім ділитися своїми знахідками з однокласниками через сервіси миттєвих повідомлень. Дуже часто це викликало зацікавленість в інших та провокувало дискусії. Так, до прикладу, виникали обговорення з приводу етимології англійських слів, стилістики текстів, фразеологічних зворотів. Після таких обговорень поміж собою учні та учениці влаштовували англійські челенджі. Часто відбувався обмін думками щодо переглянутих відео чи повнометражних фільмів. Усе це відбувалося винятково англійською мовою.

5. Безумовною перевагою дистанційного навчання є вдосконалення технічних навичок, які стануть у нагоді в майбутньому. Серед таких виділяємо:

пошук релевантної інформації онлайн, робота з продуктами Майкрософт, підготовка презентацій, створення відео і т.д.

Пандемія змінила світ, вона вплинула на всі сфери життя людства, освітня сфера вже не буде такою, до якої ми звикли. Дистанційна форма навчання може стати звичною у майбутньому, і замість пошуку недоліків, спричинених об'єктивними умовами, варто змінювати пріоритети та створювати нові можливості для розвитку освітньої сфери.

Людмила Ушакова

РЕАЛІЗАЦІЯ ЦІЛЕЙ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ СЕРВІСУ ZOOM

Запровадження карантинних заходів у боротьбі з поширенням COVID-19 призвели до екстреного переведення освітньої сфери в режим дистанційного навчання. У такій ситуації єдино можливими засобами для здійснення освітнього процесу виявляються новітні комп'ютерні технології, які забезпечують інтерактивно-інформаційну взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу незалежно від місця їх перебування. Ураховуючи відсутність попереднього досвіду масштабного переходу на дистанційне навчання, педагогам знадобився певний час для вивчення, аналізу та вибору технологій, методів і засобів дистанційної освіти. Вчителі змушені вести пошук інформаційно-комунікативних технологій та комп'ютерних програм, які б дозволили максимально ефективно організувати навчання певного предмету з урахуванням цілей навчання та специфіки викладання. Особливістю викладання іноземної мови є забезпечення учнів можливістю інтерактивних комунікативних форм і методів навчання, що забезпечують умови формування мовленнєвих компетентностей.

Мета цієї статті полягає в окресленні особливостей та переваг використання сервісу Zoom для реалізації цілей навчання іноземної мови з урахуванням цілей навчання та специфіки викладання предмету.

Загальною метою навчання іноземної мови є підготовка учнів до спілкування іноземною мовою в усній і писемній формах, що передбачає формування фонетичних, граматичних та лексичних навичок у різних видах мовленнєвої діяльності у межах тем, визначених програмою.

Головним методом навчання іноземної мови задля досягнення поставленої мети є комунікативний метод, орієнтований на організацію процесу навчання, адекватного процесу реального спілкування завдяки моделюванню основних закономірностей мовленнєвого спілкування [4, с. 123].

Серед принципів реалізації комунікативного методу пріоритетним є мовленнєва спрямованість навчального процесу, яка полягає в практичному користуванні іноземною мовою, що реалізується за умови безпосередньої взаємодії учнів як суб'єктів іншомовної комунікації. Така мовленнєва діяльність є типовою для аудиторного заняття в режимі роботи у парах чи групах, під час якої відбувається безпосереднє формування іншомовної комунікативної компетентності.

Існує багато технологій навчання іноземних мов (проблемне навчання, навчання у співпраці, ігрові, проектні, інтерактивні, інформаційно-комунікаційні технології та ін.), спрямованих на досягнення комунікативних цілей навчання. Найбільш інтенсивно застосовуються сьогодні комп'ютерні технології з використанням мережі Інтернет. Комп'ютер може використовуватися на всіх етапах процесу навчання: при введенні нового матеріалу, закріпленні, повторенні, контролі знань, навичок і вмінь. Особливо зручною є організація самостійної роботи студентів, для якої можна використати мережу Інтернет як джерело інформації, скористатися готовими комп'ютерними програмами, так і створити свої власні комп'ютерні вправи на формування різних компонентів іншомовної комунікативної компетентності. Проте, слід зазначити, що у форматі звичайного режиму навчання іноземних мов комп'ютерні технології використовуються переважно як додатковий засіб навчання. Пріоритетним залишається живе спілкування суб'єктів навчальної діяльності.

Стрімкий перехід освітньої сфери в формат дистанційного навчання викликав необхідність швидкого пристосування до нових умов навчання та перехід до використання доступних сучасних технічних комунікаційних засобів, а також пошуку новітніх технологій для здійснення освітнього процесу та забезпечення ефективності навчання.

«Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні» була затверджена Міністерством освіти України у 2000 році і визначалася як форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, зазвичай за технологіями дистанційного навчання.

У «Концепції» зазначено, що технології дистанційного навчання складаються з педагогічних та інформаційних технологій дистанційного навчання. Педагогічні технології дистанційного навчання - це технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів зі структурованим навчальним матеріалом, представленим у електронному вигляді. Інформаційні технології дистанційного навчання – це технології створення, передачі і збереження навчальних матеріалів, організації і супроводу навчального процесу дистанційного навчання за допомогою телекомунікаційного зв'язку [3].

Отже, питання дистанційного навчання не є новим для сьогодення, і розглядалося науковцями із двох позицій: як форму навчання і як один із складників всієї освітньої системи. Проаналізувавши результати наукових досліджень із зазначеної теми, А. Коваленко дає власне визначення поняттю «дистанційне навчання», з яким ми погоджуємося у межах теми, що нами розглядається. Отже, дистанційне навчання – це процес навчальної взаємодії викладача та здобувача освіти, який відбувається на відстані та передбачає використання інформаційних технологій, головним завданням якого є формування професійних знань і компетенцій (у нашій роботі - безпосередньо з іноземної мови) [2]. При цьому зберігаються всі характерні для навчального процесу компоненти (мета, зміст, методи, засоби навчання й організаційні форми).

Дистанційне навчання містить сукупність таких заходів:

- надання навчального матеріалу;
- контроль успішності;
- консультації;
- інтерактивна співпраця викладача і студента;
- можливість швидкого доповнення курсу новою інформацією;
- коригування помилок [1].

Дистанційне навчання може відбуватися в синхронному та асинхронному режимі. Синхронний режим містить взаємодію між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої всі учасники одночасно перебувають у веб-середовищі дистанційного навчання (чат, аудіо-, відеоконференції, соціальні мережі тощо). Асинхронний режим характеризується асинхронністю спілкування у часі між викладачем та здобувачами освіти. Взаємодія відбувається через обмін завданнями та їх розв'язанням за допомогою різноманітних засобів дистанційного зв'язку, таких як електронна пошта, форуми, соціальні мережі тощо [6]. Обидві моделі мають свої переваги та недоліки й активно використовуються під час дистанційного навчання відповідно до форми, цілей та мети навчального процесу.

Найголовнішим критерієм вибору інструментів для організації дистанційного навчання має бути відповідність поставленим методичним цілям, тобто те, наскільки певний сервіс чи ресурс уможливило досягнення очікуваних результатів навчання в дистанційному форматі [5]. За цим же критерієм підбирається й форма онлайн комунікації, як-от відеоконференція, форум, чат чи блог.

Аналіз відповідної інформації дає змогу визначити низку найбільш розповсюджених веб-ресурсів для дистанційного навчання: платформи Moodle, Sakai, LOTUS Learning Space, eFront, Google-Classroom та ін. Для проведення занять у формі відеоконференції в умовах синхронного режиму

роботи найбільш поширеними є Skype, Zoom, Big Blue Button, Google Meet, Microsoft Teams тощо.

Як уже зазначалося раніше, базовим компонентом змісту навчання іноземних мов є не основи наукових знань, а способи діяльності, які забезпечують засвоєння різних видів мовної діяльності: аудіювання, читання, письмо, говоріння, тобто формування вмінь, пов'язаних зі спілкуванням. Звідси постає питання перед вчителем, яким способом форму дистанційного навчання наблизити до форми реального заняття з можливістю проведення різних комунікативних видів роботи, таких як бесіда, дискусія, обговорення, створення діалогів, полілогів, рольові ігри тощо.

Для організації занять з іноземної мови в синхронному режимі дистанційного навчання ми обрали платформу Zoom – це сервіс для проведення онлайн конференцій, тренінгів та вебінарів. А саме інструмент, який надає вчителю і учням можливість синхронної зустрічі в Інтернеті через персональний ПК / ноутбук чи мобільний телефон із використанням відео та без нього.

Користувачі Zoom визначають низку можливостей та переваг цієї платформи для організації дистанційного заняття. Ми виокремимо ті з них, які, на наш погляд, є найбільш зручними для реалізації цілей навчання іноземних мов. Перш за все, це можливість демонстрації матеріалу на робочому столі викладача, включно зі звуковими та відеофайлами. Таким способом, викладач має можливість запропонувати учням додаткові матеріали, які дуже часто використовують на занятті в звичайному режимі й супроводжують основний підручник. Це дає можливість формувати фонетичні, граматичні та лексичні навички студентів у різних видах мовленнєвої діяльності у режимі дистанційного навчання. Є функція передачі демонстрації екрану іншому учаснику, що дає змогу учню представити власну презентацію матеріалу, а також функція демонстрації екрану декількома учасниками одночасно.

По-друге, можливість використання інтерактивної дошки під час занять, що дає змогу викладачеві малювати та використовувати схеми для наочної демонстрації певних тверджень, писати текст із теми заняття тощо, а також використовувати дошку спільно з учнями.

Слід відзначити перевагу функції запису, яка дає можливість записати онлайн заняття, щоб учасники могли, за потреби, переглянути його ще раз після завершення.

Ще однією перевагою є внутрішній чат для спілкування та можливість листування з усіма учасниками чи приватно та передавати матеріали учням.

Під час вивчення іноземної мови виникає потреба організації партнерської роботи учнів у парах або групах. Платформа Zoom надає таку можли-

вість, що, на наш погляд, робить її найбільш привабливою для організації онлайн-занять саме з іноземної мови. Учні у групах спілкуються один з одним у так званій «сесійній залі» або «кімнаті». Ця функція може бути відсутньою на панелі інструментів конференції, тоді її треба активувати, змінивши параметри в особистому кабінеті сервісу Zoom. На головній сторінці особистого кабінету у верхньому правому куті знайти позначку «Налаштування». Із вкладки «Загальні» (зліва вгорі) треба перейти на вкладку «Показати більше налаштувань» (внизу). Ми потрапляємо в браузер в «Налаштування». Під вкладкою «Конференція» перейти «На конференції (розширені)», в переліку різних опцій знайти опцію «Сесійні зали» і ввімкнути її. У результаті на панелі інструментів конференції, що нами створюється, з'явиться позначка (три крапки) «Додатково», яка виводить на опцію «Сесійні зали», зберегти зміни.

У залежності від мети завдання та кількості учнів викладач визначає, скільки необхідно «кімнат» і вручну або автоматично розміщає учнів у пари/групи. При цьому зберігається можливість створення пар/груп за завданням, за вільним бажанням учнів працювати разом, за наміром викладача об'єднати учнів у більш/менш сильні пари/групи. Учасника можна переміщати з однієї «кімнати» до іншої. Під час партнерської роботи учнів викладач може «ходити» по «кімнатах», перевіряти, як відбувається комунікація. До того ж у кожній «Кімнаті» є можливість викликати за потребою організатора на допомогу.

Учасники сесійних залів мають можливість обмінюватися аудіо, відео та екранами своїх моніторів. Вони можуть писати в чат та зробити локальний відеозапис своєї групи.

Висновки. За допомогою технології опосередкованого активного спілкування вчителя та учнів із використанням телекомунікаційного зв'язку, а також інформаційних технологій створення, передачі і збереження навчальних матеріалів, організації і супроводу навчального процесу дистанційного навчання є достатньо можливостей організувати освітній процес відповідно до мети, цілей, змісту, методів навчання кожного окремого предмету. Для організації занять з іноземної мови в синхронному режимі дистанційного навчання ми обрали сервіс Zoom для проведення онлайн-конференцій. Умови та інструменти, які пропонує цей сервіс, є вигідними та дозволяють максимально наблизити форму онлайн-заняття до форми заняття в звичайному режимі. Опції, які пропонує Zoom, дозволяють повністю використовувати різноманітні форми та методи викладання, застосовувати комунікативну методика та розвивати чотири основних видів мовної діяльності: аудіювання, читання, письмо, говоріння, тобто формування іншомовної комунікативної компе-

тентності. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у відслідковуванні ресурсів.

Джерела

1. Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном. URL: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro>

2. Коваленко А. Дистанційне навчання іноземної мови за умов пандемії: специфіка форм і методів роботи. Актуальні питання гуманітарних наук, 2021. С. 250–255.

3. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>

4. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігіч О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. / за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2013. 590 с.

5. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>

6. Турчин О. Методичні рекомендації із викладання іноземної мови в умовах дистанційного навчання. URL: <https://tkmcim.wordpress.com/2020/04/29/>

Антоніна Федорченко

(НЕ)СТРАШНА ДИСТАНЦІЙКА, АБО ЯК ЛЦЕЮ ВДАЛОСЯ ОРГАНІЗУВАТИ Й ВПРОВАДИТИ ONLINE-НАВЧАННЯ

Проводити уроки віддалено, не бачити учнів, не мати можливостей пояснити особисто й допомогти в момент виникнення проблеми – історія фантастична і вчителі не могли й уявити таких ситуацій у своїй роботі. Але пандемія внесла несподівані корективи і змусила всіх терміново опановувати цифрові інструменти й нові педагогічні підходи та методики. Вимушене дистанційне навчання стало викликом для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, учнів та батьків. Організувати якісне навчання з використанням цифрових технологій, надихати й мотивувати учнів, давати раду технічним проблемам виявилось зовсім не просто. Але Україна не виняток – жодна держава, жодна освітня система у світі не була готова до цього [1].

Відповідно до Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, яке набуло чинності 16 жовтня 2020 року, дистанційне навчання – організація освітнього процесу (за дистанційною формою здобуття освіти або шляхом використання технологій дистанційного

навчання в різних формах здобуття освіти) в умовах віддаленості один від одного його учасників та їх опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, яке функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій [2].

Отже, що необхідно для дистанційного навчання? Це доступ до інтернету, технічне забезпечення (комп'ютер, планшет, смартфон тощо) у всіх учасників освітнього процесу, а також аби вчителі володіли технологіями дистанційного навчання.

Попри те, що дистанційна освіта створює багато можливостей для залучення сучасних технологій та пошуку нових методів викладання, вимушений перехід на таку форму навчання поглибив соціальні, економічні відмінності, значною проблемою став різний рівень сформованості цифрової компетентності та навичок самоорганізації та самомотивації в усіх учасників освітнього процесу.

Як показують результати анкетування учнів, батьків та вчителів, яке було проведене в ліцеї наприкінці дистанційного навчання у 2019–2020 навчальному році, більше 50% респондентів відмітили рівень організації дистанційного навчання в ліцеї як «достатній». Адміністрації ліцею та педагогам вдалося налагодити освітній процес дистанційно, сформувати в учнів позитивне ставлення до навчання загалом. Через ряд творчих, креативних, пошукових завдань підтримувати позитивну мотивацію до навчання протягом усього періоду дистанційного навчання.

Взаємодія всіх учасників освітнього процесу – один з найважливіших факторів успішного функціонування будь-якої шкільної спільноти. В умовах дистанційного навчання, коли вчителі й учні не можуть бути поруч, взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу: адміністрацією, вчителями, учнями і батьками – набуває особливої важливості [1]. Саме адміністрація ліцею забезпечила організацію діяльності закладу освіти в умовах режиму дистанційного навчання, узгодила правила та розклад взаємодій усіх учасників освітнього процесу для виконання освітніх програм закладу. Зі свого боку, завдання учителів та вихователів класів – організувати комунікацію з учнями й батьками. Важливим моментом стало навчання для педагогів ліцею з метою вдосконалення володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, кращим освоєнням платформи Google Classroom та її можливостей для подальшого використання під час дистанційного й змішаного навчання.

Варто зазначити, що із 16 березня 2020 року навчання в ліцеї розпочалося організовано, із використанням платформи Google Classroom. Під час підготовки до занять, вчителі ліцею, стикаючись із викликом організації дистанційного навчання, скоригували власні календарно-тематичні пла-

ни, оптимізували матеріал та очікувані результати, заплановані на період дистанційного навчання. Важливим стало забезпечення досягнення очікуваних результатів навчання, водночас пам'ятаючи, що деякі з них можуть бути недосяжними в нових умовах, деякі – потребуватимуть незначної корекції, а частина – залишаться незмінними.

Найчастіше педагоги для спілкування з учнями використовували соціальні мережі та месенджери (найбільш уживаним є Viber) та електронну пошту, що викликало ряд труднощів: як педагоги, так і учні нарікали на переповнення мобільного телефону повідомленнями, на складність систематизації робіт, які надіслали учні, адже вони найчастіше не підписані, електронні скриньки перенасичені повідомлення як від учнів, які надіслали завдання, так і власними повідомленнями, що створює проблеми з класифікацією цих повідомлень.

Окрім використання базової платформи Google Classroom, педагоги застосовували ряд інструментів: відеоуроки в Zoom (респонденти відмічають цю форму, як позитивну), відеоматеріали (зокрема авторські) на Youtube, тестування на платформах «На урок», «Classtime», «Quizizz», «Kahoot!», «LearningApps» тощо, рекомендували для проходження онлайн-курси порталів EdEra та Prometheus. Практика застосування тестів на різних платформах отримала позитивні відгуки в усіх респондентів, хоча були певні рекомендації: варто не зловживати кількістю різних платформ, обрати для себе 1–2 найбільш дієвих із точки зору зручності та доступності. Адже всі вони вимагають часу для освоєння як педагогами, так і учнівством.

Важливим моментом в організації дистанційного навчання стало технічне забезпечення усіх учасників освітнього процесу, а також доступ до якісного Інтернет зв'язку. Згідно з опитуванням, 116 учнів (99,1%) використовували під час навчання мобільний телефон, тоді як особистий ноутбук чи комп'ютер лише 84 учні. Ще 18 респондентів відмітили, що ділили ноутбук чи комп'ютер з іншими членами родини. Тільки 45,3 % учнів мали вдома Інтернет достатньої якості, більшість – мали часткове забезпечення, або відсутнє покриття загалом (11,1% відповідей).

Тобто можливості використовувати переваги дистанційного навчання мали не всі здобувачі освіти. Щодо педагогів, то велике навантаження лягло на мобільні телефони та власні месенджери, що неодноразово призводило до збою роботи гаджетів. Хоча друга хвиля «дистанційки» у 2020–2021 навчальному році показала набагато кращу оснащеність технічними засобами як учнів, так і вчителів. Зважаючи на те, що учнівство представляє в більшості сільську місцевість, батькам довелося потурбуватися про наявність мережі Інтернет власними зусиллями.

Щодо зворотного зв'язку з учнівством, протягом усього періоду велася оціночна відомість на платформі Google Classroom – оцінки надсилалися за відповідне завдання учням, якщо це було передбачено. Зручність цієї форми оцінювання в тому, що оцінки класу можна завантажити в Excel таблиці, яку можуть використовувати в роботі вихователі – для моніторингу успішності та виконаних завдань, педагоги – для виставлення тематичних оцінок, адміністрація – для розуміння загальної картинки успішності учнів у закладі освіти. Комунікацію зі здобувачами освіти педагоги вели через особисті коментарі в гугл-класі до кожного завдання з метою формувального оцінювання. Згідно з опитуванням, більшість учнів (55,6 %) зауважують, що оцінювання було систематичним, аргументованим.

Однозначно, дистанційне навчання не може повноцінно увірватися в шкільне/ліцейне життя й замінити аудиторні уроки. Але майбутнє – за змішаним навчанням, яке дуже легко може переходити в різні режими: збільшувати чи зменшувати офлайн- або онлайн- компоненти, обирати різні організаційні моделі та стратегії відповідно до можливостей, потреб і викликів. Для цього необхідні три умови: технічне забезпечення як учнів, так і вчителів, хороший інтернет – маст-хев та навчання й підготовка вчителів, яка має здійснюватися відповідно до потреб і за індивідуальними навчальними траєкторіями.

Джерела

1. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації. Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах (Лист МОН України № 22.1/12-Г-372 від 18.06.2020). ГО «Смарт освіта», травень, 2020 р.
2. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти. URL: <https://bit.ly/30NYfkh> (дата звернення 17.10.2021 р.).

Ірина Мироненко

РІК, ЩО НАС ЗМІНИВ

11 березня 2020 року уряд увів карантин на всій території України. З опівночі 17 березня закрилося міжнародне повітряне, залізничне і автобусне сполучення. У той самий день у Києві, Харкові та Дніпрі припинило роботу метро. У наше життя увірвалися нові слова: соціальна дистанція, самоізоляція, а згодом – червона зона, локдаун, ковід, дистанційне навчання та багато інших.

Для фахівців фізичної культури складніше організувати навчальний процес дистанційно, ніж в очній формі. Адже дуже важлива саме фізична взаємодія учасників освітнього процесу під керівництвом педагогів. Виконання фізичних вправ самостійно потребує неабияких психологічних та фізичних зусиль молоді, відповідальності та самомотивації, а ще краще це виходить, коли є постійний контроль та зворотній зв'язок з учителем. На перший погляд це надскладне завдання! Адже спортивні дисципліни потребують інвентарю, простору та особистої присутності вчителя. Утім, вихід є! Головне – експериментувати та не зупинятися.

Саме тому вчителі фізичної культури поставили собі запитання: «Як можна викладати фізичну культуру дистанційно?» Для початку визначили основні постулати організації дистанційного навчання:

1. Особистий приклад учителя! Перегляд за покликанням: <https://bit.ly/3VthFpK>

QR код:

2. План роботи учителя на період дистанційного навчання.

3. Опанування учнями знань і правил проведення самостійних занять фізичними вправами.

4. Правила самоконтролю під час виконання практичних завдань.

5. Виконання фізичних вправ протягом дня (ранкова руханка, фізкультурні паузи під час роботи за комп'ютером, смартфоном тощо).

6. Виконання фізичних вправ тільки за умови гарного самопочуття.

7. Врахування місця проживання учнів (квартира, будинок, наявність власного подвір'я тощо). Приклад тренування в домашніх умовах: <https://bit.ly/3jJKyrH>

QR код:

8. Використання нестандартного обладнання для занять в домашніх умовах.

9. Забезпечення зворотного зв'язку з учнями.

10. Постійний зв'язок з кураторами.

11. Пропонувати учням цікаві практичні та теоретичні завдання, флешмоби.

12. Якщо не знаєте, що робити, дивіться пункт 1.

І понеслось.....

Google Classroom, Viber, Telegram, Instagram, Messenger, Facebook, Skype, Zoom, Google meet, YouTube, ТікТок, Skype, Zoom, Google meet. Окрім використання базової платформи Google Classroom, педагоги застосовували ряд інструментів: відеоматеріали на Youtube, зокрема створювали власні відеоролики, тестування на платформах «На урок», «Quizizz», «LearningApps», рекомендували для проходження онлайн курси порталів EdEra та Prometheus. Проводили відеоуроки, готували інтерактивні завдання, фізичні вправи, танцювальні виклики, відео пробіжок, тренувань, онлайн-ігри, флешмоби. Було весело: <https://bit.ly/3jKM38W>

QR код:

Заняття фізичними вправами разом з домашніми улюбленцями, танцювальні батли разом з друзями, членами родини. Згадується і завдання «Свіже повітря», де учні мали робити селфі на свіжому повітрі на певних місцях, локаціях протягом певного часу. Де ціллю вчителя було знаходження учня на свіжому повітрі. Саме воно є головною складовою здорового способу життя. І, нажаль, ця складова «губиться» під час дистанційного навчання.

Натомість з'являється:

- напруга опорно-рухового апарату, внаслідок постійного сидіння;
- часте й довготривале використання ПК, планшетів та іншого обладнання;
- напруга зору;
- напруга уваги;
- емоційні навантаження;
- малорухомість.

Малорухливий спосіб життя украй шкідливий для нашого організму. Гіподинамія призводить до таких захворювань, як ожиріння, порушення обміну речовин, що надалі призводить до проблем із судинами, із серцем, суглобами. Малорухомість не дає можливості тренувати людині в достатньому об'ємі м'язи серця та судин у зв'язку з тим, що частота серцевих скорочень (пульс) дуже низька. Тому у подальшому це провокує виникнення захворювань системи кровообігу.

Малорухомий спосіб життя викликає у дітей психічні порушення. Якщо підлітки проводять в сидячому положенні понад 4 години на день, у них виростає ризик захворіти на депресію. Це ще один доказ важливості фізичних навантажень для організму, який росте. Підліткова депресія – велика проблема. Учені дійшли висновку, що навіть легка фізична активність вже помітно скорочує цей ризик. Тож, давайте не ризикувати!

Не знаєш з чого почати? Почни з себе. І... дивися пункт 12.

Саме з цього пункту і почався перший урок карантинно-дистанційного навчання. І понеслось... <https://bit.ly/3cNcW6x>

QR код:

Сподіваємося, адаптуючи систему збереження та зміцнення здоров'я учнівства ЧОПЛ до нових умов, з'явиться новий формат реалізації проекту «Ліцей – школа сприяння здоров'ю». Рух – це життя, незважаючи на виклики й умови, які ставить нам сьогодні.

III

Питання науки

Іван Баран

СИСТЕМА ВЛАСНИХ НАЗВ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки позначений підвищеним інтересом дослідників до тих явищ і процесів, які перебували поза увагою вчених. Зокрема у вітчизняному мовознавстві виникла потреба більшою мірою дослідити мовні особливості творів класиків української поезії. Незважаючи на те, що в українській лінгвістиці можна спостерігати активізацію уваги до вивчення мови творів поетів-шістдесятників, активніше розпочато дослідження особливостей авторських поетичних стилів, але питання ідіостилю Василя Симоненка наразі є малодослідженим явищем в українському мовознавстві. Кількість розвідок, які мають на меті створення комплексної картини мови поетичних творів письменника, украй невелика, попри значний вплив творчості В. Симоненка на українську літературу другої половини ХХ ст.

Дослідження ономастичної системи в поетичній мові Василя Симоненка – один із етапів ґрунтовного й комплексного аналітичного дослідження мови творчості поета. Такий аналіз дозволяє детальніше поглянути на систему образів поетичних творів письменника, особливості його світобачення та світосприйняття через використаних лінгвоодиниць, відслідкувати певні маркери, важливі для поета, ув історії, географії, культурному просторі людства.

Із проблемами ономастики української мови працювала значна кількість вітчизняних лінгвістів, зокрема Л.О. Белей [1], В.М. Калінкін [4], М.Р. Мельник [6] М. М. Торчинський [8] та інші. Проте досліджень, які б стосувалися ономастики в художніх текстах Василя Симоненка або немає зовсім, або ж такі розвідки лише дотичні до обраної теми. Зокрема, ідіостиль поета (чи окремі його складники) досліджували А. Горнятко-Шумилович [2], Т. Космеда [2], Т. Масловська [5], Шулінова [9] та інші.

Метою статті є описати систему онімів поетичної творчості Василя Симоненка серед інших іменників, використаних у його творчості, здійснити класифікацію онімів за їх значенням та походженням, визначити місце онімів у ідіостилі митця.

У результаті квантитативного аналізу мовотворчості Василя Симоненка ми визначили, що автор уживає 2134 іменники. Серед цих частин мови оніми становлять лише 112 лінгвоодиниць. Це всього 5,3% від усіх іменників, ужитих у поетичних творах В. Симоненка.

Ці оніми ми класифікували за значенням на такі категорії: антропоніми (73 іменники), топоніми (27 іменників), етніоніми (10 іменників), назви літературних творів (2 іменники).

Серед антропонімів варто одразу ж розділити загальноновживані, такі як *Гомер, Петро, Ярослав та ін.*, та неологічні: *Вай-Вай, Дурило, Кушовик, Лоскотон, Макака, Макака-забіяка, Невмивака, Нудота, Нудьга, Плакота, Плаксій, Плаксун*, які поет використовує для позначення особистостей зі світу фантастичного, казкового, у творах, які є або ж казками, або притчами («Казка про Дурила», «Цар Плаксій та Лоскотон», «Подорож у країну Навпаки»). Творення неологічних онімів Василем Симоненком відбувається двома способами: перенесення ознаки зовнішності чи риси характеру в онім (*Дурило, Невмивака, Плаксун*) чи звуконаслідуванням (*Вай-Вай*).

Загальноновживані антропоніми ми можемо умовно розділити на загальноновживані особові імена, загальновідомі особові імена та прізвища.

Серед загальноновживаних особових імен можемо виділити чоловічих – 20 онімів: *Ваня, Василь, Володя, Гаврило, Григій, Грицько, Данило, Іван, Івась, Івасик, Кирило, Курт, Лесик, Оверко, Омелько, Онисько, Петро, Толя, Трохим, Фріц, жіночих* – 10 онімів: *Варка, Люся, Марія, Марусина, Маруся, Настя, Онися, Таня, Тоня, Федора*. Усього – 30 онімів.

За походженням оніми загальноновживаних особових імен є **власне українськими** – 12 онімів: *Варка, Володя, Грицько, Івась, Івасик, Лесик, Марусина, Маруся, Оверко, Омелько, Онисько, Онися*, **спільнослов'янськими** – 4 оніми: *Люся, Настя, Тоня, Толя*, **грецькими** – 7 онімів: *Василь, Гаврило, Григій, Кирило, Петро, Трохим, Федора*, **давньоєврейськими** – 4 оніми: *Данило, Єва, Іван, Марія*, **німецькими** – 2 оніми: *Курт, Фріц*, **російськими** – 1 онім: *Ваня*.

Загальновідомі особові імена, ужиті у творах В. Симоненка, за значенням поділяємо на оніми реальних осіб та оніми персонажів. Серед онімів реальних осіб визначаємо такі групи: **оніми військових та політичних діячів** – 11 онімів: *Атілла, Байда, Богдан, Ілліч, Олег-владика, Рюрик, Святослав, Спартак, Тимур, Хмельницький, Ярослав*, **оніми відомих письменників** – 6 онімів: *Гомер, Кобзар, Леся Українка, Скворода, Тарас*, **оніми дослідників** – 3 оніми: *Колумб, Коперник, Магеллан*, **оніми одіозних особистостей**

(із негативною конотацією) – 2 оніми: *Герострат*, *Торквемада*, **оніми відомих художників** – 1 онім: *Джорджоне*. Оніми персонажів представлені нам такими категоріями: **біблійні оніми** – 4 оніми: *Адам*, *Єва*, *Ісус*, *Іуда*, **міфологічні оніми** – 4 оніми: *Артеміда*, *Венера*, *Перун*, *Прокруст*, **оніми літературних персонажів** – 2 оніми: *Крузо*, *П'ятниця*. Усього – 33 одиниці.

За походженням загальновідомі особові імена є **спільнослов'янськими** – 6 онімів: *Байда*, *Богдан*, *Святослав*, *Перун*, *П'ятниця*, *Ярослав*, **давньоєврейськими** – 4 оніми: *Адам*, *Єва*, *Ісус*, *Іуда*, **грецькими** – 5 онімів: *Артеміда*, *Герострат*, *Гомер*, *Прокруст*, *Тарас*, **власне українськими** – 4 оніми: *Леся Українка*, *Олег-владика*, *Сковорода*, *Хмельницький*, **латинськими** – 3 оніми: *Атілла*, *Венера*, *Спартак*, **італійськими** – 2 оніми: *Джорджоне*, *Колумб*, **іспанськими** – 1 онім: *Торквемада*, **польськими** – 1 онім: *Коперник*, **португальськими** – 1 онім: *Магеллан*, **російськими** – 1 онім: *Ілліч*, **скандинавськими** – 1 онім: *Рюрик*, **тюркськими** – 1 онім: *Тимур*, **французькими** – 1 онім: *Крузо*.

Прізвищ у поетичній творчості В. Симоненка ми нараховуємо всього 3 оніми – власне **українського** (*Щербань*), **німецького** (*Шнайдер*) та **російського** (*Мартинов*) походження.

Топоніми, ужиті В. Симоненком у своїй поетичній творчості, можна поділити на такі групи: хороніми (назви місцевостей, регіонів), астіоніми (назви міст), гідроніми (назви водних об'єктів), ороніми (назви географічних об'єктів), антропотопоніми (назви об'єктів, що походять від імен людей), макротопоніми (назви великих заселених територій, зазвичай, країн), та okazіональні топоніми.

В. Симоненко вживає всього 4 хороніми у своїх поетичних творах: *Європа*, *Сибір*, *Україна*, *Урал*. Онім «Україна» ми визначили як хоронім, оскільки під час написання В. Симоненком своїх творів Україна як державне утворення існувала в складі СРСР. Тому, ураховуючи епоху написання та світогляд автора, ми не віднесли онім «Україна» до макронімів. За своїм походженням хороніми вищезазначені хороніми є **грецькими** (*Європа*), **тюркськими** (*Сибір*), **російськими** (*Урал*) та власне **українськими** (*Україна*).

У поетичних творах В. Симоненка знаходимо такі астіоніми: *Доростол*, *Київ*, *Львів*, *Москва*, *Умань*. Як бачимо, усі назви великих населених пунктів у творчості автора пов'язані прямо чи опосередковано з історією України, що вказує на спрямування інтересів автора на питання та проблеми свого народу. Прикметним тут є і факт частоти вживання оніма «Москва» поетом – 3 вживання, а «Київ» – 6 уживань. За походженням ці астіоніми є **болгарськими** (*Доростол*), власне **українськими** (*Київ*, *Львів*, *Умань*), **загальнослов'янськими** (*Москва*).

Гідроніми у творчості В. Симоненка представлені лише потамонімами (назвами річок), серед яких за походженням є **власне українські** (*Десна, Дніпр, Дніпро, Рось, Сула*), **латинські** (*Дунай*), **німецькі** (*Нейсе*). Як бачимо, автор описує ті річки, які течуть на території України, а серед іноземних згадує лише німецьку річку, що зумовлено сюжетом вірша «Червоні конвалії», який присвяченій Другій світовій війні.

Частка оронімів та антропотопонімів у поезіях В. Симоненка вкрай незначна – усього по одному оніму: *Сахара*, який має **арабське** походження, та **власне українського** *Софіївка*.

Серед макротопонімів переважають назви тих країн, що існували ще до епохи активної творчої роботи автора – Візантія, Еллада, Росія, Русь, проти всього двох держав, що існували синхронічно В. Симоненку – Америка, Ватикан. Жодного разу поет прямо не згадує країну, у якій жив – СРСР, розділяючи поняття «Україна» (15 уживань) та «Росія» (7 уживань).

За походженням описані макротопоніми є **грецькими** – 3 оніми (*Візантія, Еллада, Росія*), **італійськими** – 1 онім (*Америка*), **латинськими** – 1 онім (*Ватикан*), **спільнослов'янськими** – 1 онім (*Русь*).

Окремо виділяємо ті топоніми, які вигадав сам В. Симоненко для позначення вигаданих ним місцевостей, тобто okazіональні топоніми: *Навпаки, Плаксоград, Сльозолий*. За своєю функцією вони тотожні неологічним антропонімам.

Етноніми, ужиті В. Симоненком у своїх поезіях, мають подібну тенденцію з макротопонімами: переважна їх більшість позначає вже зниклі народи (*греки, дуліби, печеніги, франки*). Лише три оніми позначають народи чи групи народів, що існують наразі – *курди, німці, слов'яни*, а одне позначення є зневажливим – *москалі*.

За походженням вищезгадані етноніми є **спільнослов'янськими** – 3 оніми: *дуліби, німці, слов'яни*, **власне українськими** – 1 онім: *москалі*, **латинськими** – 1 онім: *греки*, **тюркськими** – 1 онім: *печеніги*, **французькими** – 1 онім: *франки*.

Окрему групу, яку ми не можемо віднести ні до антропонімів, ні до топонімів, є назви літературних творів. Таких онімів нараховуємо всього три – **грецьке** *Іліада*, **власне українське** *Кобзар* та **арабське** *Коран*. Попри те, що у творчості автора часто трапляємо на алюзії на біблійні твори та відомі літературні шедеври авторів української та світової літератури, онімів на позначення самих цих творів вжито вкрай мало в поетичній творчості В. Симоненка.

Хоча частка онімів у поезіях В. Симоненка незначна (усього 5,3% від усіх ужитих іменників), проте це не є чимось унікальним для слововживання в художніх, зокрема поетичних, текстах. Варто розуміти, що авторові поетичних творів доволі рідко необхідно використовувати один і той самий

онім більше одного разу, якщо тільки це не продиктоване епічною складовою його твору (фабулою). Проте можемо заявити, що, безвідносно відсоткової частки, число у 113 онімів дає підстави краще окреслити коло тематичних інтересів автора, окреслити його світогляд, зрозуміти, яким точкам на карті автор приділяв більше уваги, які особистості надихали його чи ставали об'єктами осуду.

У поетичній творчості Василя Симоненка система онімів чітко вказує нам, що автор мав значний інтерес до історичної науки та був знайомий з біографіями відомих особистостей різних епох: від Спартака до Леніна. Зокрема, використання порівняно рідко згадуваних в українській літературі Джорджоне чи Прокруста теж указують на рівень ерудиції автора.

Топоніміка поетичних текстів В. Симоненка теж допомагає нам краще зрозуміти політичні погляди й наукові інтереси автора. Чітке розрізнення лексем «Україна» та «Росія», активніше слововживання першого оніма вказує на національну свідомість автора, на сприйняття себе як українця.

Система онімів В. Симоненка має чітку україноцентричну, історіософічну спрямованість, вона допомагає нам зрозуміти світоглядні позиції митця та може стати підґрунтям для подальших наукових розвідок в царині іменникової парадигми лексем поетичних творів поета.

Джерела

1. Белей Л.О. Нова українська літературно-художня антропонімія: Проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 175 с.
2. Горнятко-Шумилович А., Космеда Т. Феномен креативності Василя Симоненка: літературознавчий та лінгвістичний аспекти / За заг. ред. проф. Тетяни Космеди. Познань, 2016. 266 с.
3. Єрмоленко С.Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 112–125.
4. Калінкін В.М. Теоретичні основи поетичної ономастики: Автореф. дис... доктора філол. наук. К., 2000. 35 с.
5. Масловська Т.О. Концептосфера ідіостилю Василя Симоненка. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2016. № 20. Том 1. URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v20/part_1/11.pdf
6. Мельник М.Р. Вивчення власних назв в українській художній літературі. *Наша школа*. 1998. №3. С. 50–52
7. Торчинський М.М. Ономастичні студії в Україні (дисертаційні дослідження, захищені у другій половині ХХ – на початку ХХІ століть): Бібліографічно-інформаційний довідник. Хмельницький: ХНУ, 2007. 786 с.
8. Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови: Монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. 548 с.
9. Шулінова В. Ідіостилістичні особливості поетичного мовлення Василя Симоненка: син естетичність світосприйняття. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. Вип. XXVII. С. 120–129. URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

*Оксана Рутта
Олександр Тарасенко*

МІСЦЕВІ ВИБОРИ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ 25 ЖОВТНЯ 2020 РОКУ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

В умовах становлення демократичних інститутів у сучасній Україні важливе значення має виборчий процес. Він засвідчує зрілість громадянського суспільства, здатність громади до самоорганізації, до проведення, контролювання й зміцнення демократичних процедур. Чесні, прозорі, відкриті, конкурентні вибори – це базова ознака демократичної країни. Але, демократичні процедури потребують постійного контролю з боку громадських організацій. Для адекватної оцінки ситуації вкрай актуальними є дослідження кожної виборчої компанії науковцями, зокрема, соціологами.

Соціологічний аналіз чергових місцевих виборів в Україні 25 жовтня 2020 р. – вельми актуальна дослідницька проблема. Виборча кампанія проходила в умовах пандемії коронавірусу і відповідних певних карантинних застережень щодо публічної діяльності. Цей перший практичний досвід проведення виборів в ускладнених умовах теж потребує теоретичного вивчення й осмислення.

Метою нашого дослідження є комплексний аналіз активності учасників виборчого процесу, (політичних партій, кандидатів), політичної реклами та агітації, результатів досліджень і соціологічних опитувань електоральних настроїв під час передвиборчої компанії та порівняння висновків цього аналізу з результатами місцевих виборів 2020 р. у Чернігівській області.

Для вивчення цієї теми використані, насамперед, соціологічні методи дослідження, як-от: методи збору та аналізу інформації, соціологічного спостереження, соціологічного порівняння. Також використані загальнонаукові методи критичного аналізу, синтезу та узагальнення джерельного матеріалу.

Законодавча база чергових місцевих виборів 2020 р. мала свою особливість. Раніше місцеві вибори, вибори народних депутатів України, президента України проводилися за спеціально прийнятими законодавчими актами. Протягом 2019–2020 рр. в Україні йшла підготовка інтегрованого закону – Виборчого кодексу України, який був прийнятий Верховною радою України IX скликання 19 грудня 2019 р. Виборчий кодекс України – кодифікований законодавчий акт, що визначає гарантії права громадян на участь у формуванні складу представницьких органів державної влади

України, представницького органу влади Автономної Республіки Крим та представницьких органів і виборних осіб місцевого самоврядування, регулює підготовку та проведення різних типів виборів. Структура Виборчого кодексу України складається з 4 книг, 42 розділів, 289 статей. Книга перша: загальна частина, друга – вибори Президента України, третя – вибори народних депутатів, четверта – місцеві вибори і остання складова це – прикінцеві положення.

Згідно з Виборчим кодексом України вибори депутатів сільської, селищної, міської ради (територіальних громад з кількістю виборців до 10 тисяч) проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в багатомандатних виборчих округах, на які поділяється територія відповідної територіальної громади. У кожному такому окрузі може бути обрано не менше двох і не більше чотирьох депутатів. Вибори депутатів обласних, районних рад, а також депутатів міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше) проводяться за системою пропорційного представництва за відкритими виборчими списками місцевих організацій політичних партій у територіальних виборчих округах, на які поділяється єдиний багатомандатний виборчий округ, що збігається з територією області, району, міста, села, селища згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією міської, сільської, селищної територіальної громади.

Вибори сільського, селищного, міського (міста з кількістю виборців до 75 тисяч осіб) голови проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості в єдиному одномандатному сільському, селищному, міському виборчому окрузі, що збігається відповідно з територією села, селища, міста згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією сільської, селищної, міської територіальної громади. Вибори міського (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше осіб) голови проводяться за мажоритарною виборчою системою абсолютної більшості в єдиному одномандатному міському виборчому окрузі, що збігається з територією міста згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією міської територіальної громади.

Кількісний склад депутатів місцевих рад залежить від кількості виборців в окрузі: 1) до 10 тисяч виборців – 22 депутати; 2) від 10 тисяч до 30 тисяч виборців – 26 депутатів; 3) від 30 тисяч до 50 тисяч виборців – 34 депутати; 4) від 50 тисяч до 100 тисяч виборців – 38 депутатів; 5) від 100 тисяч до 250 тисяч виборців – 42 депутати; 6) від 250 тисяч до 500 тисяч виборців – 54 депутати; 7) від 500 тисяч до 1 мільйона виборців – 64 депутати; 8) від 1 мільйона до 2 мільйонів виборців – 84 депутати; 9) понад 2 мільйони виборців – 120 депутатів.

Виборчий кодекс України містить гендерну квоту. Це означає, що у кожній п'ятірці списку має бути 2 жінки та 3 чоловіка або навпаки. До того ж, порядок розміщення кандидаток та кандидатів повинен бути таким, аби вони гарантовано пройшли до органів самоврядування.

Голосування на місцевих виборах 25 жовтня 2020 р. вперше проводилася з використанням виборчих бюлетенів нової форми. Це було пов'язано із запровадженням у «Виборчому кодексі України» норми відкритих списків політичних партій – учасників виборчого процесу. Новий формат бюлетенів викликав застереження з боку громадських організацій, побоювання з боку політичних сил, розгубленість виборців. Багато хто вважав, що масове помилкове заповнення виборчого бюлетеня вплине на результати волевиявлення виборців. Тому ЦВК та інші державні установи доклали значних зусиль для поширення усіма засобами інформації щодо порядку заповнення виборчого бюлетеня. Правовою нормою стала постанова ЦВК від 10 жовтня 2020 р. № 366.

Основним джерелом для аналізу передвиборчої кампанії, активності політичних партій та кандидатів, політичної агітації, перебігу загалом місцевих виборів у Чернігівській області була періодична преса: обласні, міські, районні газети. Для аналізу електронних настроїв мешканців Чернігівщини використано результати соціологічних досліджень, проведених насамперед «Соціологічною групою «Рейтинг»», а також матеріали інших соціологічних досліджень, які проводилися на замовлення окремих політичних партій чи кандидатів.

Передвиборча кампанія офіційно стартувала 5 вересня 2020 р. У Чернігівській області кілька партій, що зареєстровані в ЦВК як учасниці виборчих перегонів, одразу активно проявили себе. Насамперед, це місцева партія «Рідний дім», очолювана мером Чернігова В. Атрошенко, Чернігівська обласна організація партії «Наш край», яка себе позиціонувала як місцева політична сила, що відстоює інтереси саме місцевих жителів, обласні організації загальноукраїнських партій «Слуга народу», «Європейська солідарність», «Батьківщина», «За майбутнє», «Опозиційна платформа – За життя», «Радикальна партія Олега Ляшка» та ще кілька менш розкручених партій. Політична передвиборча боротьба на Чернігівщині посилювалася внаслідок проведення довиборів до ВРУ по виборчому округу № 208.

Політична агітація охопила всі сфери публічного простору: телебачення і радіомовлення, періодична преса, агітаційна друкарська продукція, візуальна партійна агітація на рекламних щитах по всіх населених пунктах і на переїздах між населеними пунктами. За аналізом джерел сайту PRK CITY зовнішня політична реклама (особливо великі «білборди») стала найбільше популярною серед політичних партій. Рекламні конструкції були орендо-

вані до кінця жовтня, а вартість цієї оренди досить високо стрибнула. На думку аналітиків, у Чернігівській області налічувалося близько 800 великих рекламних конструкцій (6 x 3 метри). Майже половина з них розташовувалась у Чернігові та його передмісті, а також по трасі Київ – Нові Яриловичи. Оренда, виготовлення і розміщення 1 такого носія зовнішньої реклами у Чернігові коштувала близько 10 тис. грн та в області – близько 7 тис. грн.

На старті передвиборчої кампанії в Чернігівській області лідерство в агітації посіла партія «Рідний дім», яка цим лідерством не поступалася до кінця виборчого процесу. Ця партія значно переважала всі інші. За підрахунком журналістів, на зовнішню рекламу вона витратила понад 1 мільйон гривень у Чернігові та 600 тис. в області. «Рідний дім» також активно користувався платформою місцевого телеканалу «Дитинець».

Близько 1 млн грн на зовнішню рекламу витратили партія «Слуга народу» і «Наш край». Причому, політична реклама партії «Слуга народу» у Чернігові найчастіше мала персональний характер, тобто агітувала за Ю. Тарасовця – кандидата в мери обласного центру. А на рекламних конструкціях області найчастіше можна було прочитати слоган «Україна – це ти». Партія «Наш край» виступала як місцева команда «Господарників та професіоналів». Зовнішня реклама була рівномірна поширена в області.

Наступною партією за рівнем витрат на політичну рекламу дослідники називають партію «Європейська солідарність». Її реклами було чимало, особливо в Чернігові, але витрати меншими, оскільки кандидатка на посаду мера Чернігова М. Рейко завдяки бізнесу і наближеності до бізнес-групи «ВЕНА», на думку аналітиків, могла користуватися її рекламними можливостями. Приблизно 100–500 тис. грн фінансів витратили на політичну рекламу в області інші «основні» політичні сили.

Діаграма 1.

Політична реклама в засобах масової інформації (на телебаченні й радіомовленні) розподілялася більш-менш рівномірно і відповідно до загальних фінансових витрат.

Дещо іншої була ситуація в періодичній пресі. Обласні газети «Деснянська правда», «Гарт», «Чернігівщина», «Деснянка», «Голос Чернігівщини», «Чернігівщина» рівномірно подавали рекламу основних політичних сил у Чернігівській області. У районних періодичних виданнях спостерігалася відмінна тенденція. Вони орієнтувалися на агітацію за конкретних кандидатів. У агітаційних матеріалах здебільшого представлено списки (команди) до районних (об'єднаних територіальних) рад. Серед політичних партій в районних газетах переважала агітація «Рідного дому». При цьому, іноді підкреслювалася виключна роль партії. Так, ми зустрічаємо такі заголовки агітаційного матеріалу: «Партія «Рідний дім» – не одна з багатьох, а єдина з усіх, головна мета якої – розвиток Чернігівщини», або «В Україні створено понад 350 політичних партій, але лише «Рідний дім» – єдина Чернігівська», або «Голосуй за свій Рідний дім!».

Іноді в агітаціях за певні партійні сили і за конкретних кандидатів на шпальтах газет публікувалися виборчі бюлетені з заповненими квадратами для голосування. Тобто читачам/виборцям наочно демонструвалося, де вони мають поставити в виборчому бюлетені позначки.

Досить активно й численно в районних газетах була агітаційна реклама кандидатів у депутати чи на голови громад представників «Радикальної партії Олега Ляшка». Кожен такий матеріал супроводжувався ситуативною світлиною очільника партії. Напевно, це було пов'язано не лише з вождистським характером партії, а й з балотуванням Олега Ляшка в депутати ВРУ по округу № 208. Так само, агітаційні матеріали в районних газетах завжди містили світлини голови партії «Рідного дому», мера Чернігова В. Атрошенка. Агітаційні матеріали партії «Слуга народу» зрідка супроводжувалися фото президента України В. Зеленського, але натрапляємо на таке гасло: «Обрали президента – підтримуємо його команду». Так само, ми не зустрічаємо світлин П. Порошенка в політичній рекламі «Європейська солідарність». Натомість голова ВО «Батьківщини» Ю. Тимошенко була часто присутня в агітаційних матеріалах.

В агітаційній рекламі «Рідного дому» часто обігрувалася назва партії на кшталт «Семенівщина – наш рідний дім», або підкреслювався її місцевий характер: «Партія «Рідний дім – партія громад Чернігівщини»». ВО «Батьківщина» в агітації часто позиціонувала себе як «єдина команда». Агітація за кандидатів від «Слуги народу» часто містила загальне гасло партії: «Об'єднаємось», чи «Зробити наші міста успішними, а села можливими можна тільки разом». Але іноді також обігрувався слоган партії:

«Зелене світло для Коропської громади». Також, знаходимо характерні назви статей «Побудуємо майбутнє разом» або «Ми – за майбутнє», або «За нами – Майбутнє!» чи «За майбутнє рідної землі», «Не втрачай своє майбутнє – зроби правильний вибір!» Оразу стає зрозумілим, яка саме політична сила проводила агітацію.

Чинні депутати чи голови громад, як йшли на переобрання, подавали звітні матеріали про свої досягнення в попередню каденцію. Часто використовувався слоган «Менше політики – більше реальних справ». Агітаційні матеріали експлуатували також місцевий патріотизм. Наприклад, «Радикальна партія Олега Ляшка» і сам очільник партії проголошував: «Не дам перетворити Мену на село». Помітною рисою є велика кількість зображень самого лідера партії поряд із жителями Чернігівщини. До того ж, заголовки таких статей розміщені на перших сторінках газет.

Так само, часто використовувалися актуальні соціальні проблеми регіонів: робочі місця, дороги, світло, медицина, освіта, культура тощо. Наприклад, матеріал із заголовком – «Для ОП-ЗЖ захист соціальних прав людей – головний пріоритет». Агітаційні матеріали партії «Наш край» рясніли програмами і планами перетворення регіонів Чернігівщини, а лідери партії «За Майбутнє» ділилися історіями та рецептами успіху. Загалом, за кількістю опублікованої в районних газетах політичної реклами партія «За Майбутнє» перебувала серед лідерів.

Діаграма 2.

Аналізуючи дані різних рейтингів, помічаємо значні розбіжності в оцінці електоральних настроїв виборців. До того ж, від літа 2020 року (до початку передвиборчої кампанії) та під час виборчої кампанії рейтинги політичних сил і кандидатів змінювалися. Так, на передодні старту виборчої

кампанії лідером рейтингу на виборах до обласної ради була партія «Слуга народу», за яку готові були проголосувати 21,0 % тих, хто визначився і мав намір прийти на вибори. Партію «Рідний дім» тоді підтримували 18,7 %, партію «Батьківщина» підтримували 16,5 %, «Радикальну партію Олега Ляшка» готові були підтримати 12,9 %, партія «Європейська солідарність» за опитуванням отримала б 6,3 %, партія «Опозиційна платформа – За життя» – 6,2 %, партію «Наш край» готові були підтримати 4,4 %, партію «Сила і честь» – 3,1 %. Рейтинг інших політичних сил в Чернігівській області становив нижче 3 %. Але прикметно, що 20 % виборців ще не визначилися зі своїм вибором. Отже, головна боротьба партій-учасниць виборчого процесу мала розгорнутися за ці голоси.

Депутатський склад майбутньої Чернігівської міської ради соціологами передбачався інакше. Однозначним лідером рейтингу була партія «Рідний дім», яку готові були підтримати 46,6 % тих, хто визначився і мав намір прийти на голосування. Партію «Слуга народу» підтримувало 9,9 %, за партію «Опозиційна платформа – За життя» готові були проголосувати 9,8 % виборців, партію «Батьківщина» підтримувало 8,2 %, партію «Європейська солідарність» – 5,8 %, за «Радикальну партію Олега Ляшка» мали віддати 5,5 % голосів від виборців. Рейтинг інших політичних сил, які змагалися за мандати Чернігівської міської ради становив менше 3%. З опитаних 17 % ще не знали за кого будуть голосувати.

Також прогнозованим переможцем у рейтингу кандидатів на мера Чернігова був лідер партії «Рідний дім» В. Атрошенко, якого підтримували 88 % опитаних. Інші кандидати на мера Чернігова мали значно нижчий рейтинг. Так, В. Антошина підтримували 2,0 % опитаних, Ю. Власенка піддержували 1,9 % виборців, за О. Семінського з опитаних віддали свої голоси 1,6 %, А. Поляков та О. Соколов згідно соціологічного опитування набирали по 1,0 % голосів. До них наближалася за рейтингом М. Рейко. Інші кандидати менше 0,5 %. Кількість тих, хто не визначився, обчислювалася 10 %.

У районних газетах рейтинги партій друкувалися не часто. Зазвичай не вказувалося, які само соціологічні організація їх проводили або з покликанням на групу «Рейтинг», не надаючи конкретною інтернет адреси. Природньо, що рейтинги партій і кандидатів (лідерство чи зростання довіри) у районних газетах друкувалися в складі агітаційних матеріалів тих самих партій і кандидатів. Спираючись на авторитетні соціологічні опитування бачимо, що, чим ближче до самих виборів, тим рейтинг партій в Чернігівській області та кандидатів на голови громад вирівнювався й загалом відповідав результатам виборів.

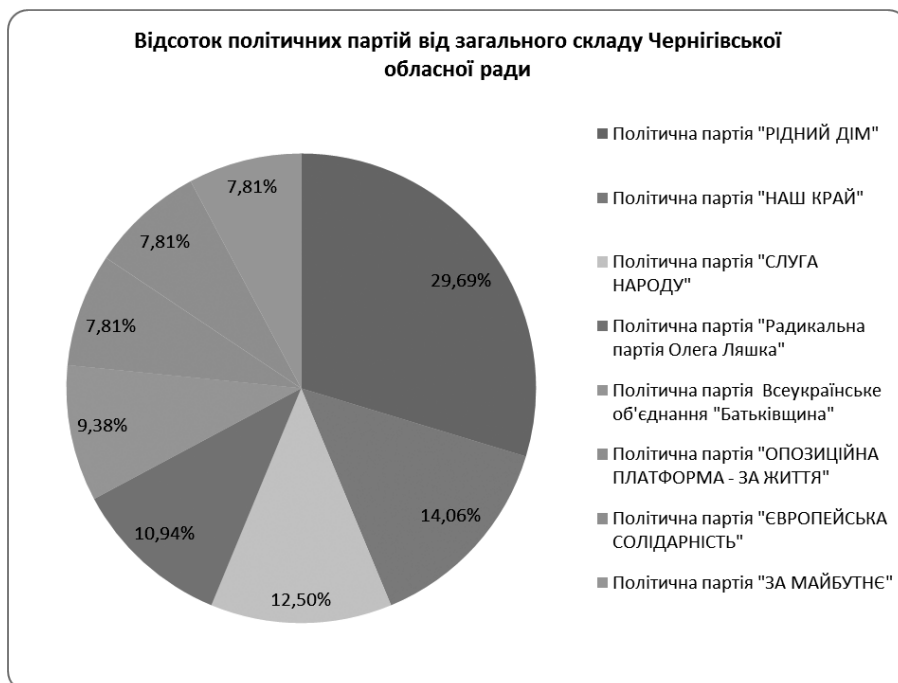
Вибори в Чернігівській області відбулися організовано, без суттєвих порушень. Явка виборців склала 41,64 %. Це більше ніж середній показ-

ник по Україні (36,88 %). Чернігівщину за цим показником випередили лише Волинська (41,89 %), Львівська (43,82 %), Тернопільська (44,68 %) області.

Відповідно до нового Виборчого кодексу України до Чернігівської обласної ради обиралися 64 депутати, до райрад у м. Чернігів та до міської Чернігівської ради обиралися по 42 депутати, до райрад районних центрів обиралися по 26 депутатів.

У виборчих перегонах за крісла депутатів Чернігівської обласної ради брали участь 11 партій. Згідно з встановленими результатами місцевих виборів до Чернігівської обласної ради пройшли представники 8 партій. Переможцем стала партія «Рідний дім». Її представники посіли 19 місць, що складає 30,7 %. Друге місце зайняла партія «Наш край» – 9 мандатів (14,7 %). На третьому місці – партія «Слуга народу» – 8 мандатів (12,5 %). На четвертому – «Радикальна партія Олега Ляшка» – 7 мандатів (11,1 %). ВО «Батьківщина» посіла п'яте місце – 6 депутатів (8,15 %). По 5 депутатів до обласної ради зайшли представники партій «Опозиційна платформа – За життя», «За Майбутнє» і «Європейська солідарність». Такі дані ми отримуємо з сайтів про вибори, зокрема з «Вікіпедії». На основі офіційних даних ЦВК ми уклали діагр. 1, де відсотки відрізняються, але розподіл місць в обласній раді не змінився.

Діаграма 3.

Чернігівським міським головою прогнозовано був обраний В. Атрошенко. Він із великим відривом випередив своїх конкурентів і набрав 77,49 % голосів чернігівців. Зауважимо, що за відсотком набраних голосів, більше за мера Чернігова набрали лише мери м. Дніпро, м. Хмельницький, м. Івано-Франківськ, м. Ізмаїл. Загалом, більшість мерів українських міст були обрані в першому турі виборів. Друге місце в перегонах за крісло мера Чернігова посів представник «ОП-ЗЖ» В. Антошин, третім став Ю. Тарасовець від «Слуги народу», четвертий – О. Соколов від «Нашого краю». Зауважимо, що мером м. Ніжин було обрано представника партії «За Майбутнє» О. Кодолу, мером м. Прилуки представника партії ВО «Батьківщина» Ольгу Попенко, а мером м. Новгород-Сіверський Олега Бондаренка, який 29 жовтня 2020 року помер від коронавірусу.

До складу Чернігівської міської ради ввійшли представники 5 партій, які подолали 5% бар'єр. Із значним відривом перемогла партія «Рідний дім» – 58,05 % (26 депутатських місць), партія «Слуга народу» – 7,92 %, партія «Наш край» – 7,49 %, «ОП-ЗЖ» – 6,83 %, «Європейська солідарність» – 6,16 %, яким дісталось по 4 депутатських місць.

Таблиця 1.

	Чернігівська міська рада	% голосів
1	Політична партія «Рідний дім»	58,05 %
2	Політична партія «Слуга народу»	7,92 %
3	Політична партія «Наш край»	7,49 %
4	Політична партія «Опозиційна платформа – За життя»	6,83 %
5	Політична партія «Європейська солідарність»	6,16 %

На відміну від Чернігівської міської ради в регіональних міських і районних радах партія «Рідний дім» не здобула перемоги, хоча загалом і в середньому по області її депутати займають 37 % мандатів. Найбільша кількість депутатських мандатів зафіксована в Чернігівській міській раді – 26, а найменша – у Борзнянській міській раді (3).

На другій позиції за результатами виборів опинилася партія «Наш Край» із 20 % мандатів. Найбільше представників цієї партії (8) пройшло до Бахмацької міської ради. Найменше місць, по 2, зайняли представники «Нашого Краю» у Прилуцькій та Сновській міських радах.

Третє місце в списку «призерів» за результатами виборів за політичною партією чинного президента «Слуга народу» – 18 %. Корюківська міська рада має 12 депутатських мандатів від цієї партії і це найбільша цифра серед інших рад. Мінімальний кількість депутатів від «Слуги народу» зайшла до Бахмацької та Ічнянської міських рад – по 2. Із 15% загалом обраних до

міських рад четверту позицію зайняла політична партія ВО «Батьківщина». Найбільше, 9 представників цієї партії, увійшло до Прилуцької міської ради. По 2 депутатських мандати, найменше, мають Менська та Новгород-Сіверська міські ради. Закриває рейтинг політична партія «Опозиційна платформа – За життя» із 11%. По 5 депутатів від цієї партії увійшло до Ніжинської та Семенівської міських рад. Це – найбільший показник. По 2 представника партії зайняли свої місця в Борзнянській та Сновській міських радах. Серед районних рад значну підтримку виборців «Рідний дім» здобув у Чернігівській районній раді – 37,04 %. Розподіл позицій між іншими партіями показано в табл. 2.

Таблиця 2.

	Чернігівська районна рада	% голосів
1	Політична партія «Рідний дім»	37,04 %
2	Політична партія «Наш край»	12,96 %
3	Політична партія «Слуга народу»	11,11 %
4	Політична партія «ОП-ЗЖ»	9,26 %
5	Політична партія «Європейська солідарність»	9,26 %
6	Політична партія ВО «Батьківщина»	7,41 %
7	Політична партія «Радикальна Партія Олега Ляшка»	7,41 %
8	Політична партія «За Майбутнє»	5,56 %

Партія «Рідний дім» здобула найбільшу підтримку також у Новгород-Сіверській районній раді, хоча і не набагато випередивши своїх основних конкурентів, що видно з табл. 3.

Таблиця 3.

	Новгород-Сіверська районна рада	% голосів
1	Політична партія «Рідний дім»	18,42%
2	Політична партія «Слуга народу»	15,79%
3	Політична партія «ОП-ЗЖ»	13,16%
4	Політична партія «Наш край»	13,16%
5	Політична партія «За Майбутнє»	10,53%
6	Політична партія ВО «Батьківщина»	10,53%
7	Політична партія «Радикальна партія Олега Ляшка»	10,53%
8	Політична партія «Європейська солідарність»	7,89%

А от у Ніжинській районній раді перемогу здобула партія «Наш край». Інші партії розподілили місця згідно з табл. 4.

Таблиця 4.

	Ніжинська районна рада	%голосів
1	Політична партія «Наш край»	19,05%
2	Політична партія «Рідний дім»	16,67%
3	Політична партія «Слуга народу»	14,29%
4	Політична партія «Радикальна партія Олега Ляшка»	11,90%
5	Політична партія «ОП-ЗЖ»	9,52%
6	Політична партія ВО «Батьківщина»	9,52%
7	Політична партія «Європейська солідарність»	9,52%
8	Політична партія «За Майбутнє»	9,52%

У Корюківській районній раді переможцем стала партія «Слуга народу». Тоді як представники ВО «Батьківщина» і партії «За Майбутнє» не увійшли до складу ради. Інші партії розподілили місця згідно з табл. 5.

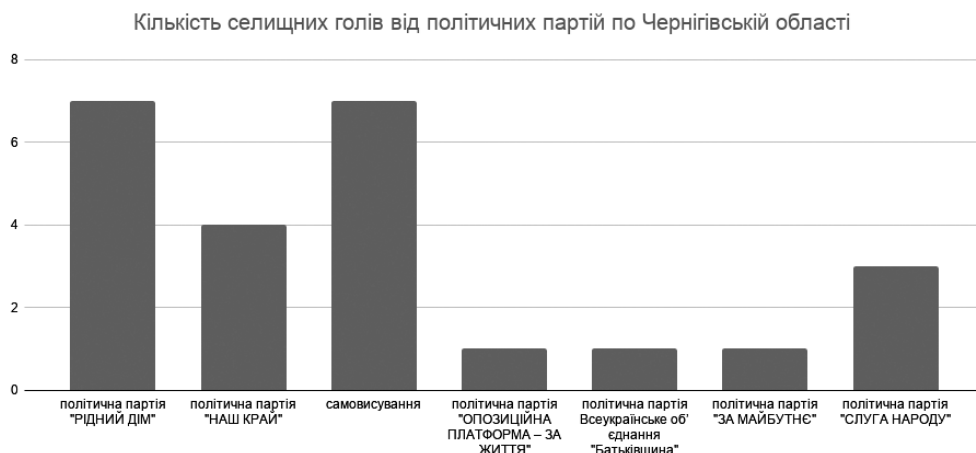
Таблиця 5.

	Корюківська районна рада	% голосів
1	Політична партія «Слуга народу»	23,68%
2	Політична партія «Рідний дім»	21,05%
3	Політична партія «Радикальна партія Олега Ляшка»	18,42%
4	Політична партія «Наш край»	15,79%
5	Політична партія «Європейська солідарність»	10,53%
6	Політична партія «ОП-ЗЖ»	10,53%

Адміністративно-територіальний поділ Чернігівщини визначає 24 селищні громади. На місцевих виборах було відповідно обрано 24 селищних голови. Проаналізувавши офіційні дані ЦВК, можна стверджувати, що по Чернігівській області лідируючими стали самовисуванці та представники політичної партії «Рідний Дім». Вони були обрані головами Дмитрівської, Лосинівської, Понорницької, Ладанської, Малодівицької, Гончарівської та Куликівської селищних рад а також головами Сосницької, Коропської, Добрянської, Любецької, Михайло-Коцюбинської, Ріпкинської та Седнівської селищних рад. Друге місце за результатами виборів посіла партія «Наш край». 4 її представники очолили Холминську, Парафіївську, Березнянську, Козелецьку громади. З невеликим відривом третю сходинку довіри виборців зайняла політична сила чинного президента «Слуга народу». З селищні голови – Талалаївської, Деснянської, Олишівської громад – від цієї політсили. Третю позицію зайняли одразу 3 партії: «ОП – ЗЖ», ВО «Батьківщина» і «За Майбутнє». Селищні голови Варвинської, Линовицької,

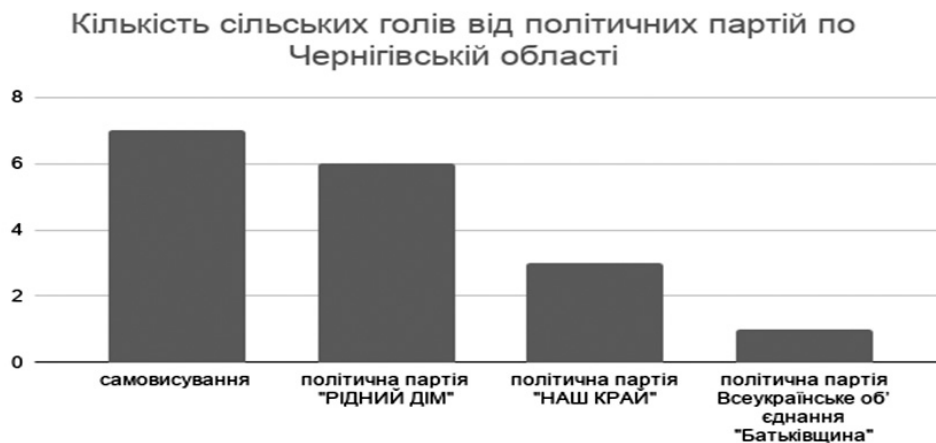
Срібнянської громад є членами цих партій відповідно. Рейтинг довіри виборців представлений на діагр. 4.

Діаграма 4.

Жителі 17-х сільських громад Чернігівщини обирали своїх голів. 7 обраних сільських голів – Плисківської, Вертіївської, Крутівської, Мринської, Новобачанської, Талалаївської та Яблунівської громад – є самовисуванцями. На другій позиції рейтингу довіри опинилася політсила «Рідний дім». Це голови Височанської, Іванівської, Киїнської, Киселівської, Новобілоуської та Тупичівської сільських громад. Вполовину менше, 3 представників партії «Наш Край» обрали головами Комарівської, Макіївської та Кіптівської сільських рад. І лише 1 голова, Сухополов'янської сільської громади, став представник партії ВО «Батьківщина». Рейтинг довіри демонструє діагр. 5.

Діаграма 5.

У межах України явка на місцевих виборах 2020 року була рекордно низькою: за даними ЦВК, тільки 37% українців прийшли на дільниці і проголосували. Це на 10% менше, ніж на аналогічних виборах у 2015 році. Явка виборців по Чернігівській області склала 41,64 %. Вочевидь на низьку явку виборців вплинула пандемія коронавірусу.

Висновки. Проаналізувавши дані результатів місцевих виборів 2020 року в Чернігівській області ми дійшли висновку, що найбільш успішними були партії, які вели досить активну передвиборчу кампанію. Таких партій можна назвати 5. Загалом, 8 політичних сил потрапили до різних органів місцевого самоврядування. Прикметно, що попру потужну агітаційну кампанію «Радикальної партії Олега Ляшка», вона зайняла низькі позиції у районних та міських радах, і середній показник партія має в обласній раді. Така ж ситуація і щодо міських, сільських і селищних голів: лише один міський голова є представником «Радикальної партії». Абсолютно протилежна ситуація склалася щодо місцевої партії «Рідний Дім». За офіційними результатами місцевих виборів, представники цієї політсили отримали найбільше мандатів у обласній, районних та міських радах. Також міські, сільські, селищні голови в більшості є представниками саме цієї місцевої партії. Підсумовуючи, можна стверджувати, що витрачені ресурси і безпосереднє поширення агітматеріалів стали одним із успішних факторів здобуття прихильності виборців для партії «Рідний Дім». Порівняльний аналіз яскраво про це свідчить.

Джерела

1. Виборчий кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями станом на 17 вересня 2020 р. Київ: Алерта, 2020. 402 с.
2. Виборчий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
3. Постанова ЦВК від 10 жовтня 2020 року № 366 «Про роз'яснення щодо порядку заповнення виборчого бюлетеня з виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у місті, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0366359-20#Text>
4. Постанова Верховної Ради «Про призначення чергових місцевих виборів у 2020 році (від 15 липня 2020 року)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/795-20#Text>
5. Про початок виборчого процесу місцевих виборів 25 жовтня 2020 року (від 30 серпня 2020 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0208359-20#Text>
6. Місцеві вибори в Україні 2020. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
7. Місцеві вибори в Чернігівській області 2020. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
8. Результати виборів до Чернігівської міської ради. URL: <http://che.cn.ua/index.php/all-news/item/4458-rezultaty-vyboriv-do-chernihivskoi-miskoi-rady>
9. Рейтинг партій по витратах на рекламу перед виборами в Чернігівській області. URL: [http:// https://www.unn.com.ua/uk/news/1894730-vulitsya-politiki-khto-z-partiy-naybilshe-vitrativ-na-zovnishnyu-reklamu-v-oblasti](http://https://www.unn.com.ua/uk/news/1894730-vulitsya-politiki-khto-z-partiy-naybilshe-vitrativ-na-zovnishnyu-reklamu-v-oblasti)

10. Сайт ЦВК. URL: <https://www.cvk.gov.ua/>
11. 208 округ: суспільно-політичні настрої. URL: http://ratinggroup.ua/research/regions/208_okrug_obschestvenno-politicheskie_nastroeniya.html
12. «Батьківщина». URL: <https://ba.org.ua/>
13. «Європейська солідарність». URL: <https://eurosolidarity.org/>
14. «За майбутнє». URL: <https://zamajbutne.com.ua/>
15. «Наш Край». <https://nashkray.org/ru/>
16. «Опозиційна платформа – За життя». URL: <https://zagittya.com.ua/ua>
17. «Радикальна партія Олега Ляшка». URL: <http://liashko.ua/>
18. «Рідний Дім». URL: <https://ridnyjdim.uz.ua/>
19. «Слуга Народу». URL: <https://sluga-narodu.com/>
20. Бахмацька райрада. URL: <https://bakhmach-mr.gov.ua/>
21. Бобровицька райрада. URL: <https://bobrovycka-gromada.gov.ua/>
22. Городнянська райрада. URL: <https://gormr.gov.ua/>
23. Ічнянська райрада. URL: <http://ichnya.cg.gov.ua/>
24. Корюківська райрада. URL: <http://koryukivka-rada.gov.ua/>
25. Менська райрада. URL: <http://mena.cg.gov.ua/>
26. Ніжинська райрада. URL: <https://nizhynrada.gov.ua/>
27. Новгород-Сіверська райрада. URL: <http://ns-mrada.cg.gov.ua/>
28. Носівська райрада. URL: <http://nosgromada.cg.gov.ua/>
29. Прилуцька райрада. URL: <http://pryluky.cg.gov.ua/>
30. Семенівська райрада. URL: <https://semenivka-gromada.gov.ua/>
31. Сновська райрада. URL: <https://snovmr.gov.ua/>
32. Чернігівська райрада. URL: <https://www.chernigiv-rada.gov.ua/>

Галина Грищенко

НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АЛГЕБРИ І ПОЧАТКІВ АНАЛІЗУ ТА ЇЇ СТРУКТУРА

Головною характеристикою людини, що відрізняє її від інших живих істот, є діяльність. У процесі діяльності розвивається і змінюється сама людина, розкриваючи свої приховані сили та потенційні можливості. Фундаментальним процесом підготовки людства до виконання будь-якого виду діяльності виступає навчання. У профільній школі основою взаємодії під час навчання є навчально-дослідницька діяльність, спрямована на розвиток навчально-дослідницьких умінь учнів, що формують майбутню здатність людини до виконання цілого ряду розумових і практичних дій.

Актуальним питанням сьогодення профільної української школи є всебічний розвиток учня, здатного до пізнання світу, ризику, інновацій та від-

повідальності за свої дії, зокрема розвиток належного рівня його дослідницьких умінь. Розкриємо суть навчально-дослідницької діяльності у процесі навчання алгебри і початків аналізу через опис її основних структурних компонентів.

Вивченню суті навчальної діяльності та їх структурних компонентів присвячено праці Т. В. Габай, Г. І. Щукіної, Д. Б. Ельконіна, В. В. Давидова, І. С. Якиманської та інших.

Габай Т.В. описала основні структурні компоненти, спільні для всіх видів діяльності: суб'єкт, предмет, засіб, процедуру, зовнішні умови та продукт [1, с. 12].

Основні складові механізму становлення активної позиції учня в навчальній діяльності: активність, самостійність у навчанні та пізнавальний інтерес – досліджувала Г. І. Щукіна. Науковець наголошувала, що саме пізнавальний інтерес має значні спонукальні регулятивні можливості стосовно активності та самостійності учнів [5, с. 17].

Створення теорії навчальної діяльності пов'язується з іменем Д. Б. Ельконіна. Науковець описав структуру навчальної діяльності, яка «складається з декількох взаємопов'язаних компонентів: навчальна задача, навчальні дії, дія контролю, дія оцінки ступеня засвоєння тих змін, які відбулися у самому суб'єкті» [4, с. 294]. Ельконін Д.Б. зазначив, що таку структуру навчальна діяльність набуває лише на визначеному етапі її формування. Своєрідність навчальної діяльності учнів Д. Б. Ельконін убачав в самозміні дитини: «Між навчанням і розвитком стоїть діяльність суб'єкта, діяльність самої дитини» [4, с. 509].

До основних структурних компонентів навчальної діяльності В. В. Давидов відносить потреби, мотиви, задачі, дії та операції.

Якиманська І.С. описує такі основні компоненти навчальної діяльності: потреби і мотиви, навчальні задачі, навчальні дії, контроль і оцінка навчальних результатів, аналіз способів їх досягнення. При цьому автор наголошує, що навчальна діяльність формується на основі потреби в отриманні знань, активізується під впливом різних мотивів. Складається ж навчальна діяльність із навчальних дій. Основною задачею вчителя у процесі навчання, на думку І. С. Якиманської, має стати організація саме навчальної діяльності, спрямованої на саморозвиток та самозміну особистості учнів під час оволодіння знаннями. Пізнання учнями нового (суб'єктивно невідомого) повинно зберігати всі риси власне пошукової, дослідницької діяльності. Мисленнєва діяльність учнів при цьому повинна здійснюватися, як і діяльність вченого. Важливу роль повинні відігравати інтуїція, кмітливість, уміння швидко засвоювати новий навчальний матеріал, аналізувати його і порівнювати з іншими поглядами, використовувати і засто-

совувати одне й те ж знання в різних ситуаціях, різних системах понять, переосмислюючи їх.

З огляду на зазначене вище, для учнів профільної школи навчально-дослідницька діяльність стає провідною серед інших видів діяльності. Ми вважаємо, що навчально-дослідницька діяльність у процесі навчання алгебри і початків аналізу – це творчий процес взаємодії і взаєморозвитку двох суб'єктів навчально-пізнавальної діяльності (учителя-мотиватора і учня-дослідника) щодо формування суб'єктивного методичного апарату дослідження явищ об'єктивної дійсності за допомогою наукових засобів і методів пізнання, узагальнення та систематизація знань учнів у вигляді цілісної картини світу і свого місця в ньому. Ми виділяємо такі структурні компоненти навчально-дослідницької діяльності у процесі навчання алгебри і початків аналізу: суб'єкт, об'єкт, мета, мотиви (пізнавальний інтерес), предмет, навчально-дослідницьке завдання, навчальні дії, процедура, результат, контроль (самоконтроль), оцінка (самооцінка).

На початку навчально-дослідницької діяльності суб'єктом є вчитель, а об'єктом – учень. Під час навчання алгебри і початків аналізу учень стає суб'єктом спільної навчально-дослідницької діяльності на основі таких його особистісних утворень, як активність, самостійність, пізнавальний інтерес. На нашу думку, розвиток дослідницьких умінь учнів профільної школи у навчанні алгебри і початків аналізу починається саме з етапу суб'єкт-суб'єктної взаємодії учителя-мотиватора і учня-дослідника.

Метою навчально-дослідницької діяльності учнів профільної школи у процесі навчання алгебри і початків аналізу є формування і розвиток дослідницьких умінь учнів.

Мотив навчально-дослідницької діяльності – це актуальний образ бажаних властивостей майбутнього результату. Для учнів профільної школи набувають глибокого суспільного смислу особисте вдосконалення, особисті успіхи. Рушійною силою навчання виступає пізнавальний інтерес. Він реалізується в свідомо-емоційному ставленні до навчально-дослідницької діяльності під час вивчення алгебри і початків аналізу.

Предмет навчально-дослідницької діяльності – навчально-дослідницькі уміння, які суб'єкт має на початку своєї діяльності і які потрібно трансформувати в ході вивчення алгебри і початків аналізу.

Навчально-дослідницьке завдання ми витлумачуємо як основний засіб навчально-дослідницької діяльності, що постає перед учнем у формі навчально-дослідницької задачі, вправи чи навчально-дослідницького проекту. Навчально-дослідницьке завдання має проблемний характер та сприяє створенню навчальної (проблемної) ситуації. Під час його розв'язання учні

профільної школи самостійно відкривають нове для себе знання шляхом спостереження і теоретичного аналізу фактів, явищ, процесів; засвоюють загальний спосіб дій із матеріалом або дослідження, поширюючи його на розв'язання інших завдань або вивчення явищ навколишнього середовища. Оволодіння цим способом, його застосування є головним засобом розвитку дослідницьких умінь учнів профільної школи під час навчання алгебри і початків аналізу.

Суть навчальних дій, що складаються з окремих прийомів, полягає у розв'язанні навчально-дослідницького завдання. До арсеналу основних прийомів, що сприяють раціональній організації навчально-дослідницької діяльності під час навчання алгебри і початків аналізу у профільній школі та розвитку дослідницьких умінь учнів, включаються аналіз, індукція та дедукція, узагальнення та конкретизація, класифікація та систематизація, аналогія.

Процедура навчально-дослідницької діяльності – це технологія навчання, спосіб або метод отримання бажаного результату; порядок виконання ряду послідовних навчальних дій.

Основним результатом навчально-дослідницької діяльності під час навчання алгебри і початків аналізу в профільній школі являються розвинуті дослідницькі уміння учнів.

Розвиток навчально-дослідницької діяльності відбувається в напрямку від контролю кінцевого результату до аналізу процесу його досягнення, від зовнішнього контролю зі сторони вчителя до самоконтролю, що виступає ефективним засобом саморозвитку учнів.

Оцінювання – це навчальна дія, що встановлює ступінь засвоєння загального способу розв'язання навчально-дослідницького завдання. Система оцінювання повинна надавати широкі можливості для розвитку самооцінки учня. До основних об'єктів самооцінки ми відносимо мотивацію, навчальні дії співробітництво. Г. Драйден та Дж. Вос зазначають, що справжнім випробуванням майбутнього стане те, чи прищеплена дітям радість від навчання, тобто чи заохотили їх до підвищення власної самооцінки, а це надзвичайно важливо для зростання і розвитку [2, с. 107].

Подальшого дослідження та вивчення потребують питання щодо методів організації навчально-дослідницької діяльності у профільній школі в процесі навчання алгебри і початків аналізу та особливостей навчально-дослідницьких завдань, які будуть спрямовані на розвиток у учнів певних навчальних дій, що відповідатимуть окремому етапу формування їх дослідницьких умінь.

Джерела

1. Габай Т.В. Учебная деятельность и ее средства. М.: Издательство московского ун-тета, 1988. 256 с.
2. Драйден Г., Вос Дж. Революція в навчанні / Перекл. з англ. М. Товкало. Львів: Літопис, 2011. 544 с.
3. Давидов В.В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и практического психологического исследования. М.: Педагогика, 1986. 240 с.
4. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды. М.: Педагогика, 1989. 560 с.
5. Шукина Г.И. Роль деятельности в учебном процессе: книга для учителя. М.: Просвещение, 1986. 144 с.
6. Якиманская И. С. Развивающее обучение. М.: Педагогика, 1979. 144 с.
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczija.html>

IV

Психологія та виховання

Людмила Мочалова

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ-БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ONLINE-НАВЧАННЯ

На сьогодні майже неможливо уявити життя без застосування інформаційних технологій. Особливо актуальними вони стали в період світової пандемії, коли саме застосування дистанційних технологій навчання розширили можливості отримання освіти в умовах карантину. Мережа Інтернет сповнена варіантами для різнобічного розвитку та навчання упродовж усього життя. Та, незважаючи на беззаперечну користь, всесвітня мережа сповнена прихованими загрозами. Якими саме, спробуємо розкрити в нашій статті.

Інтернет – перспективний сектор економіки, який дуже швидко розвивається. Сучасна молодь вільно володіє можливостями Інтернету та мобільних телефонів (пересилки смс, електронна пошта, соціальні мережі, форуми, пошук інформації на інтернет-сторінках (біографії, статті), розвиток кругозору (ребуси, шаради, кросворди, головоломки й інші розвивальні завдання для вивчення якої-небудь теми), самостійна підготовка до іспитів (старшокласники), активна участь в онлайн конкурсах, олімпіадах, zoom-конференціях тощо). До того ж, на сьогодні Інтернет став потужним засобом навчання. Мережеві освітні ресурси допомагають дітям прискорити й оптимізувати навчальний процес, підвищують його якість завдяки максимальній структурованості та цікавій формі викладання матеріалу.

Так, психологічною службою Чернігівського обласного наукового ліцею було проведено опитування серед дітей підліткового віку.

Основними труднощами, з якими вони стикалися під час дистанційного та змішаного навчання, було виділено такі:

- велике навантаження з предметів;
- важко давалася самоорганізація, уважність на уроках, вчасне виконання завдань;
- концентрація на навчанні;
- навчатися за підручниками у електронному вигляді;
- постійно сидіти за комп'ютером;
- кількість домашнього завдання;
- сидіти на одному місці 24/7;
- нестача живого спілкування та живої взаємодії;
- сам факт навчання дистанційно.

Значна кількість учнів зазначає, що їм комфортно працювати он-лайн та значних проблем вони не відчували. Спілкування та зв'язок постійно підтримувалися за допомогою соцмереж та мобільних додатків.

Безумовно, Інтернет є корисним засобом навчання, розвитку та комунікацій, однак, тут є непомітна межа між «добрим» і «поганим». Надмірне перебування дітей за комп'ютером (фізичний аспект), неприйнятний контент, кібербулінг, зловмисники (психологічний аспект) як результат спілкування через Інтернет-мережі, а також низька обізнаність дорослих та дітей щодо безпеки в кіберпросторі.

Потрібно розуміти, що через відсутність достатнього досвіду, діти/молодь ще не можуть реально оцінювати рівень достовірності й безпеки інформації, що містить Інтернет-простір.

До того ж, онлайн зникають усі заборони й обмеження морально-етичного й соціального характеру. Небезпека такої роботи он-лайн виявляється й у виникненні Інтернет-залежності. Тому батькам варто знайти також додатково альтернативу віртуальному життю дитини (гуртки, хоббі, читання книжок, догляд за домашніми улюбленцями) для забезпечення комфортного життя та всебічного розвитку дитини. Учителі, психологи, соціальні педагоги також безперервно інформують та проводять профілактику з питань онлайн безпеки майбутнього покоління та їхніх батьків.

Використовуючи Інтернет для спілкування в соціальних мережах, підлітки можуть зіштовхнутися з різноманітними ризиковими чинниками:

- ризик взаємозв'язку: доступність персональної інформації для зворотного зв'язку.
- ризик переконання: онлайн-досвід може впливати на особисту діяльність.
- ризик постійності: публікації залишаються в Інтернеті назавжди.
- ризик експлуатації: особиста інформація може приносити користь іншим.
- ризик обману: існує велика кількість дезінформації та викривлення даних.

- ризик віктимізації: інші користувачі можуть використовувати персональну інформацію проти людини, яка її оприлюднила.
- ризик звикання: повторне використання може створити залежну поведінку.
- ризик ізоляції: онлайн-взаємодія може зменшити спілкування та соціалізацію в реальному світі.
- ризик імпульсу: в Інтернеті легко сказати те, що не було би сказане особисто.

Розповсюджені ризики під час онлайн-спілкування.

Секстинг – це обмін власними фото-, відео- та текстовими матеріалами інтимного характеру, із застосуванням сучасних засобів зв'язку: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж.

Причин:

1. Доступність гаджетів.

Будь-яка дитина може надіслати своє зображення, якщо в неї є пристрій з камерою та доступ до Інтернету. Таким способом діти досліджують власну сексуальність. Для підлітків це, на перший погляд, виглядає безпечніше, ніж справжній секс.

2. Особливість підліткового віку та брак уваги з боку дорослих.

Відтак діти шукають уваги в соціальних мережах. Через сучасні тенденції відбувається гіперсексуалізація поведінки – бажання виглядати відверто та спокусливо.

3. Брак знань щодо можливих наслідків віртуальних стосунків.

Оскільки секстинг може бути частиною побудови довіри в онлайн середовищі, особливо між підлітками: «Я надішлю тобі відверті фото, щоб показати, що довіряю тобі». Але людина може зловживати такою довірою, про що підлітки не замислюються. Секстинг може бути частиною шантажу: «Якщо не надішлеш фото, значить, ти мені не довіряєш, тож давай розірвемо наші стосунки». Іноді юнаки та дівчата створюють у соціальних мережах групи з непристойними назвами, куди з помсти викладають інтимні світлини однолітків.

Наслідки:

На перший погляд, це може здаватися жартом, проте наслідки секстингу для дитини можуть бути небезпечними. Навіть якщо фото не були опубліковані та залишаються таємницею, дитина постійно перебуває в надзвичайно пригніченому стані: переживає, що її приватні світлини побачать і опублікують сторонні люди, що вона стане об'єктом знущань із боку однолітків.

Стан дитини ускладнюється ще й тим, що їй важко та соромно зізнатися в такому вчинку дорослим, хоча саме їхня участь важлива для вирі-

шення цієї проблеми. Однак, дуже часто, світлини та відео потрапляють в Інтернет, де швидко й безконтрольно розповсюджуються між користувачами (у соціальних мережах і чатах класу), що призводить до кібербулінгу дитини – цькування через сучасні засоби комунікації. Розповсюдження таких матеріалів може призвести до переслідування дитини в учнівському колективі, виникнення проблем в освітньому процесі.

Такі дії загрожують порушеннями в психічному здоров'ї дитини, утратою довіри до інших людей, створюють проблеми в побудові стосунків у майбутньому, нерідко стають причиною втечі з дому та спроб покінчити життя самогубством. Окрім того, секстинг може бути серйозною перешкодою для самореалізації в дорослому житті (під час навчання чи пошуку роботи), оскільки роботодавці можуть побачити світлини у відкритому доступі в мережі.

Повністю ж видалити будь-яку інформацію, розповсюджену в мережі, практично неможливо. Крім того, ці фото можуть потрапити на сайти з дитячою порнографією.

На жаль, нині випадки підліткового секстингу – сумна реальність для України, і діти все частіше потрапляють у ситуації, коли їх фото безконтрольно розповсюджуються. Вони часто не розуміють зв'язку між реальним і віртуальним життям, а також не знають про наявність ризиків, зумовлених секстингом. Для запобігання та розв'язання цієї проблеми необхідна співпраця батьків, педагогічних працівників, дітей та поліції.

Алгоритм реагування педагогічних працівників.

1. Підтримайте дитину.

Педагогічним працівникам у таких випадках треба пам'ятати, що дитина перебуває під страшним тиском і відчуває величезний сором. Тому її обов'язково потрібно підтримати психологічно, поговоривши наодинці, якщо про цей випадок Ви дізналися від учнів чи колег. Якщо до Вас звернулася сама дитина, то обов'язково підтримайте її, зауважте, що вам цінна її довіра.

2. Розробіть покроковість дій.

Обговоріть разом із дитиною та її батьками покроковість ваших дій.

3. Зберегти докази.

Для збереження доказів і подальшого звернення в поліцію порадьте дитині зробити скріншот сторінок, де розміщені матеріали інтимного характеру з її зображенням. Бажано, щоб дорослі не переглядали вміст, оскільки це повторно наносить травму дитині. Якщо є необхідність знати, що було надіслано, то можна попросити дитину описати ці матеріали. Педагогічний працівник або інший дорослий не може робити скріншот, адже, залежно від фото, це може вважатися дитячою порнографією, тож не варто зберігати

такі матеріали в себе в телефоні чи комп'ютері. Отже, скріншот має зробити власник фото.

4. Видалити контент.

✓ З пристрою того, кому дитина надсилала матеріал.

За допомогою мирного врегулювання батькам і адміністрації школи слід попросити отримувача видалити матеріали зі своїх пристроїв і хмаросховищ, а також із груп і приватних сторінок, де вони були опубліковані.

✓ З пристроїв учнів.

Якщо фото є в доступі учнів, то вчитель має попросити видалити їх з усіх пристроїв і хмаросховищ, а також із приватних сторінок, де вони були опубліковані.

✓ Із груп класу, де були розміщені матеріали.

Видаліть матеріали з груп класу, до яких маєте доступ, а також попросіть учнів видалити ці матеріали в їхніх приватних групах і діалогах.

✓ З мережі/платформи.

Зверніться в службу підтримки того сайту чи соцмережі, де були викладені фото. У листі до служби підтримки слід попросити видалити ці матеріали як дитячу порнографію – тоді служба реагує найефективніше.

Надати психологічну підтримку.

Якщо школі спільно з батьками не вдалося вирішити ситуацію, слід звернутися до поліції, кіберполіції чи до ювенальної превенції.

Звернутися до поліції.

5. Контролюйте ситуацію.

Спостерігайте за психологічним станом учнів, які є потерпілими. Регулярно цікавтеся, як у них справи. Наприклад, запитайте, чи відчують вони себе комфортно в класі та загалом у шкільному середовищі.

Сексторшен – це налагодження незнайомцями довірливих стосунків в Інтернеті з метою отримання приватних матеріалів, шантажування ними та вимагання грошей або додаткових матеріалів. Професійні злочинці оперують у соцмережах і месенджерах, а також у мережевих іграх. Жертвою сексторшену можна стати у будь-якому додатку чи онлайн-платформі, через які можна надсилати фото та відео.

Причини:

Через необізнаність щодо ризиків і дій у таких випадках діти та підлітки стають жертвами злочинців, які використовують спеціальні підходи в онлайн комунікації:

- погрожують нанести шкоду дитині або членам її родини, якщо вона не надішле фото;
- залякують створити неіснуючий сексуалізований контент, поєдну-

ючі обличчя дитини з тілом іншої людини через спеціальні додатки, якщо дитина не зробить те, що злочинці вимагають;

- залякують учинити суїцид, якщо дитина чи підліток не надішле оголене фото;
- обмін грошей або подарунків на такий контент від дитини чи підлітка.

Наслідки:

Наслідки сексторшену мають однаковий вплив на дівчат і хлопців будь-якого віку. Згідно з дослідженнями, одна дитина із трьох, які мали досвід сексторшену, наносили собі шкоду, вчиняли спроби самогубства через отриману психологічну травму. Більшість, хто зіштовхнувся з цим явищем, повідомляють про відчуття самотності, високої тривоги та депресивні думки.

Психологічна травма, спричинена цим ризиком, впливає на всі сфери життя жертви: зниження продуктивності, відмова відвідувати навчання, а також уникання місць, де потенційно можна зустрітися зі злочинцем. Тобто дитина знаходиться в постійній тривозі та переживає страх.

Жертви сексторшену можуть відчувати стигму суспільства через неприйняття, приниження, ізоляцію та звинувачення в тому, що відбулось.

Онлайн-грумінг – це побудова дорослим/групою дорослих осіб довірливих стосунків із дитиною (підлітком) з метою сексуального насильства онлайн чи в реальному житті. Зазвичай злочинці (або злочинні угруповання) реєструються в соціальних мережах як підлітки або налагоджують контакт із школярами в онлайн-іграх, через електронну пошту та ін. Діти можуть знати або не знати, що спілкуються з дорослими. Злочинці можуть додаватися дитині в друзі, розсилати особисті повідомлення, переглядати сторінки дітей і шукати серед них таких, яким бракує любові та турботи вдома.

Причини:

Через таке психологічне пригнічення та страх дитини більшість випадків онлайн-грумінгу залишаються прихованими й не доходять до слідчих органів, хоча це тяжкі злочини (виготовлення дитячої порнографії, розбещення та шантажування), за які законодавство України передбачає кримінальну відповідальність.

Найчастіше онлайн-грумінгу піддаються діти, які:

1. Відчувають труднощі з однолітками, включаючи соціальні та комунікаційні проблеми;
2. Мають низьку самооцінку; мають обмежену обізнаність щодо ризиків в Інтернеті (наприклад, можуть ставитися до всіх онлайн знайомих так як до вірних друзів);

3. Не мають контролю дорослих за часом онлайн.

Такі діти можуть відчувати самотність і тривогу й писати про це в себе на сторінках у соціальних мережах: «Мене ніхто не любить, навіщо я народився/лася» або «Мені дуже самотньо» (особливо після конфліктів у родині чи з однолітками).

Протягом деякого періоду злочинець може вести листування з такою дитиною, будувати довірливі стосунки, а з часом можливе отримання від неї відвертіших світлин, ніж дитина зазвичай розміщує в себе на сторінці. Злочинець вимагає більш інтимні фото/відео чи особисті зустрічі, погрожуючи надіслати попередні фото батькам дитини та всім її друзям, а також розмістити біля школи дитини.

Шантаж і здирництво часом відносять саме до економічного насильства – разового або періодичного вимагання грошей, речей під тиском і примусом, включно із загрозою застосування фізичної сили, розголошення певних відомостей, поширення чуток і пліток. Такі дії завдають жертві не тільки матеріальної, а й моральної шкоди від фізичних і психологічних страждань: болю, страху, приниження.

Наслідки:

Потрапивши в таку складну ситуацію, діти відчують самотність, відчай та безвихідь, тому погоджуються на всі умови кривдників. Часто в жертви виникає відчуття провини за те, що трапилося, чи думка, що вона на це заслуговує.

Злочинець порушує довіру дитини і ця зрада впливає на подальшу побудову її відносин з оточенням. У таких ситуаціях жертва схильна відмовлятися від подальших стосунків з рідними та друзями протягом довгого часу, а іноді й усього життя.

Алгоритм реагування педагогічних працівників.

Педагогічним працівникам у випадках сексторшенгу та онлайн-грумінгу треба пам'ятати, що дитина перебуває під страшним тиском і відчуває величезний сором. Тому їй обов'язково потрібно підтримати психологічно, поговоривши наодинці, якщо про цей випадок Ви дізналися від учнів або колег.

1. Підтримайте дитину.

Якщо до Вас звернулася сама дитина, то так само підтримайте її, зауважте, що Вам цінна її довіра.

2. Розробіть покроковість дій.

Обговоріть разом із дитиною та її батьками покроковість ваших дій.

- Для збереження доказів порадьте дитині зробити скріншот переписки, де вона надсилає матеріал, і тих повідомлень, де в неї вимагають додаткові фото/відео чи гроші. З цими доказами варто звернутися до адміні-

страції онлайн-ресурсу з проханням видалити фото та до правоохоронних органів.

- Порадьте дитині видалити фото з переписки в соцмережі, месенджері чи на форумі, обов'язково з поміткою «видалити для всіх учасників чату», якщо це можливо. Так є можливість позбавити шантажиста «першоджерела». (Однак, залишається ризик, що фото вже завантажені на його телефон).

- Якщо фото є в доступі учнів, то вчитель має попросити видалити їх із усіх пристроїв і хмаросховищ.

3. Контролюйте ситуацію.

Спостерігайте за психологічним станом учнів, які є потерпілими. Регулярно цікавтеся, як у них справи. Запитайте, чи відчують вони себе комфортно в класі та загалом у шкільному середовищі.

Кібербулінг – систематичне цькування та вчинення психологічного насильства за допомогою засобів електронної комунікації. Він може відбуватися в соціальних мережах, месенджерах, ігрових платформах і мобільних телефонах. Це неодноразова поведінка, спрямована на залякування, провокування гніву чи приниження тих, проти кого він спрямований.

Причини:

Кібербулінг у дитячому середовищі може виникати з різних причин:

- потреба кривдника відчувати себе сильнішим за когось;
- жага популярності;
- низька самооцінка та бажання самоствердитись;
- неусвідомлення дитини, що її дії комусь шкодять;
- відсутність співпереживання та емпатії.

Булінг за допомогою засобів електронної комунікації небезпечний для психологічного здоров'я жертв. Цькування часто призводить до депресії та інших розладів серед дітей і підлітків, у них знижується самооцінка, вони частіше думають про суїцид, а іноді справа дійсно доходить до самогубства.

Наслідки:

Коли відбувається кібербулінг, то в дитини може виникнути відчуття, що її атакують усюди, навіть удома, і порятунку немає.

Наслідки можуть бути тривалими, впливати на дитину різними способами:

- психологічно – дитина засмучена, відчуває себе збентеженою, іноді навіть злою;
- емоційно – почуття сорому та втрата зацікавленості в улюблених справах, зміна настрою;
- фізично – почуття втоми (втрата сну) або навіть такі симптоми, як болі в животі та головний біль.

Алгоритм реагування педагогічних працівників, якщо учні піддаються цькуванню.**1. Підтримайте дитину.**

Поговоріть із нею одразу після того, як дізналися про виникнення ситуації. Для цього оберіть зручне місце та час для бесіди, щоб ніхто й нічого не відволікали. Не засуджуйте, не критикуйте та не звинувачуйте. Не давайте порожніх обіцянок, краще запевніть дитину, що Ви їй хочете допомогти знайти правильне рішення ситуації.

2. Проведіть бесіду з класом.

Якщо всі учасники ситуації це – учні, яких Ви знаєте, то проведіть бесіду з кожним учасником окремо, а також із учнем/ученицею та кривдником і всіма свідками.

3. Залучіться підтримкою.

Залучіть до розв'язання конфлікту колег: соціального працівника, психолога, директора школи, батьків.

4. Видалити контент.

Попросіть учнів видалити матеріали: якщо це фото чи відео, то з пристроїв і хмаросховищ, а також із груп і приватних сторінок, де вони були опубліковані; якщо це образливі коментарі та дописи, то з тих мереж і ресурсів, де вони були розміщені.

5. Контролюйте ситуацію.

Регулярно цікавтеся в учнів, як у них справи. Наприклад, запитайте, чи відчують вони себе комфортно в школі.

Надмірне захоплення онлайн іграми.**Причини:**

- В іграх є можливість діяти так, як того хоче дитина. Водночас створюється відчуття спорідненості – усі учасники мають однакові інтереси та захоплення. Тому в онлайн іграх є спеціальні чати й додаткові форуми, у яких можна поспілкуватися з однодумцями.

- Кожна нова перемога дарує відчуття ейфорії, від чого з'являється бажання досягти такого стану знову й знову.

- Рольові онлайн-ігри занурюють гравця в сюжет у режимі реального виміру через, як здається, нескінченну можливість знаходження більш потужних інструментів для проходження ігрової місії. Це вимагає багато часу, що буде націлений лише на ігрову діяльність.

Наслідки:

- Надмірне захоплення онлайн-іграми й відсутність живої комунікації впливає на недостатній розвиток соціальних контактів дитини та емпатії.

- Багато онлайн-ігор дають змогу гравцеві взаємодіяти з іншими за допомогою текстового чи голосового чату, тож дитина може піддаватися за-

грозам, образі, а часом може брати участь у знущанні над іншими. Дівчата-геймери часто є об'єктом сексуальних домагань. Часом така поведінка може стати нормою і для реального життя.

- Надмірне захоплення іграми може змішувати відчуття реальності та фантазії.

- Надмірне захоплення онлайн-іграми через відсутність фізичної активності також може мати негативний вплив на здоров'я дітей, зокрема призвести до ожиріння, судом і м'язових розладів.

Ознаки того, що дитина має небезпечну взаємодію в онлайні.

Деякі психічні, психологічні та соціальні стани сигналізують про те, що дитина переживає певний травматичний досвід і потребує допомоги. Це стосується, також і небезпечної взаємодії як в онлайні, так і в офлайні.

Фізичні зміни:

1. Дитина виглядає невиспаною, на уроках або перервах може засинати;
2. Скарги на головний біль або біль у шлунку;
3. Швидка втрата ваги чи її набирання;
4. Помітні самоушкодження (порізи, глибокі подряпини, синці) на тілі.

Психічні зміни:

1. Розсіяна увага дитини; тимчасова «втрата» пам'яті, коли дитина забуває свої дії чи слова;
2. Втрата відчуття часу;
3. Регресія поведінки – дитина поводить себе так, наче вона молодша за свій вік.

Психологічні зміни:

1. Помітний страх або нервовість дитини, коли вона перебуває в школі;
2. Спостерігається нервовість або злість під час використання гаджетом;
3. Можуть бути агресивні прояви без явної на те причини;
4. Знижується якість навчальної діяльності, дитина може відмовлятися від усних відповідей.

Соціальні зміни:

1. Дитина віддаляється від однокласників і тих, з ким більше часу проводила разом під час перерв; виглядає депресивною – не комунікує з оточенням, проявляє пасивність і не бере участі в спільних обговореннях;
2. Може прогулювати школу, наче через погане самопочуття; спостерігаються замкнутість і однотипні відповіді на запитання дорослих;
3. Батьки можуть скаржитися на те, що дитина без причини зникає з дому;
4. Дитина різко видалила всі свої профілі в соціальних мережах;

5. У комунікації з'являються нові сленгові слова, які раніше дитина не вживала;

6. Педагогічний працівник може помітити, що дитину зустрічають зі школи незнайомі люди.

Для того щоб упевнитись, чи дійсно дитина переживає важкий життєвий етап і потребує допомоги від дорослих, необхідно поговорити з нею.

Як говорити з дитиною, яка зазнала ризику онлайн.

1. Старанно підбирайте час та місце.

Виберіть місце, де дитині комфортно, або запитайте її, де вона хотіла б поговорити. Уникайте розмов у присутності того, хто може заподіяти шкоду дитині, зокрема психологічну.

2. Заспокойте дитину тим, що ви поруч і вона зараз перебуває в безпеці.

3. Слідкуйте за своїм тоном під час розмови.

Якщо ви почнете розмову серйозним тоном, то можете налякати дитину, і вона, імовірно, дасть вам такі відповіді, які ви хочете почути, а не розповість правду про те, що з нею трапилось. Постарайтеся зробити розмову невимушеною – це допоможе дитині розслабитись.

4. Використовуйте звичні для дитини слова.

5. Ставте відкриті запитання.

Наприклад: «Поділись, будь ласка, що викликало такі переживання в тебе?». Тоді дитина може розповісти і про свої дитячі історії, і поступово перейти до ситуації, яка трапилась.

6. Слухайте та чуйте.

Дозвольте дитині розповідати в тому ритмі, як зараз їй хочеться.

7. Уникайте суджень і звинувачень.

8. Використовуйте «Я» – повідомлення.

Замість «Як таке могло трапитись?» – «Я співчужаю, що тобі довелося таке пережити»...

9. Будьте терплячі.

Пам'ятайте, що ця розмова може бути дуже страшною для дитини. Багато злочинців погрожують тим, що станеться щось страшне, якщо хтось дізнається про їхнє спілкування. Вони навіть можуть погрожувати фізичним насильством щодо дитини чи її близьких.

Рекомендації для педагогічних працівників щодо бесіди з учням.

Розкажіть про Тест Білборду, коли проводите бесіду щодо безпечного онлайн-простору: запропонуйте дитині уявити, що все, що вона хоче написати або надіслати в Інтернеті, висить на великому білборді перед школою, який бачать усі. Далі запитайте її, чи вона хоче, аби будь-хто міг це побачити. Якщо ж ні, то зауважте, що тоді не варто публікувати такі матеріали, навіть надсилати їх в особисті повідомлення.

Не викладайте фото дітей в мережу без їхнього дозволу та дозволу їхніх батьків. Будьте відкритими до запитань і розповідей дитини про різні ризики й ситуації в мережі, які з нею трапились.

З учнями старших класів:

- створіть власний ТОП правил для класу «Як користуватися гаджетом безпечно та вберегти себе від онлайн ризиків»;
- разом установіть налаштування приватності в соціальних мережах;
- проведіть заняття з розвитку критичного мислення та перевірки фейків;
- наголошуйте на зміні онлайн активностей на офлайн.

Рекомендації щодо використання дітьми гаджетів під час освітнього процесу.

Учні проводять на уроках багато часу, переписуючись у чатах, переглядаючи стрічку соціальних мереж, що відволікає їх від засвоєння важливого матеріалу.

Варто наголосити, що чим раніше почнуть діяти ці правила, тим легше буде їх дотримуватись.

1. Створення зон та їхня відмітка, де не використовується мобільний телефон, наприклад, біля дошки.
2. Додавання інтерактивних завдань педагогічними працівниками, під час яких потрібне було б використання гаджету.
3. Спільне налаштування екранного часу (встановлення ліміту на використання соціальних мереж під час освітнього процесу) чи режиму «не турбувати», який вимкне надходження нових сповіщень.

Якщо навчання відбувається в онлайн-режимі за допомогою додатку ZOOM, то радимо:

- створювати окрему зустріч кожного разу, а не використовувати одне й те саме покликання;
- налаштовувати пароль для входу, який будуть знати тільки учасники освітнього процесу;
- використовувати зал очікування та додавати туди лише запрошених;
- вимкнути доступ до використання екрана (щоб поширювати власний екран на загал);
- вимкнути спільний доступ до чату та можливості надіслати документи в нього. Рекомендуємо поговорити з батьками учнів про дотримання онлайн-безпеки та правила екранного часу й у родині.

Організація закладами освіти допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, містить:

- організацію роботи психологічної служби та соціально-педагогічного патронажу в системі освіти з дітьми та їх батьками;

- проведення з батьками та іншими учасниками освітнього процесу роз'яснювальної та виховної роботи із запобігання, протидії негативним наслідкам жорстокого поводження з дітьми, залишення дитини в небезпеці.

Часом педагогічний працівник чи адміністрація закладу освіти – це єдина допомога, на яку може розраховувати дитина. Не будьте байдужими!

Міністерство освіти спільно з інформаційним проєктом для захисту дітей від сексуального насильства в Інтернеті Stop_sexтинг підготували поради для батьків щодо створення безпечного онлайн-середовища для дітей.

Основні з них:

1. Встановити правила користування Інтернетом, наприклад, обмежити час, завершувати дискомфортну комунікацію та зустрічатись із новими друзями лише зі згоди батьків та в людному місці.

2. Повідомити дитину про встановлені правила та закріпити їх за допомогою сімейної угоди (можна письмової).

3. Відмовитись від поширення інформації щодо місцезнаходження: «чекінів» та геолокації. Поширення місцезнаходження небезпечно – злочинці можуть відслідковувати саму дитину чи перевіряти, де перебуває родина, щоби пограбувати її житло.

4. Пам'ятати, що цькування не припиняються просто. Дорослим варто звертати увагу на зміни у поведінці дитини, які часом сигналізують про конфліктні ситуації чи непорозуміння з однолітками. Наприклад, те, що раніше дитина більше часу проводила з гаджетом, а тепер уникає його, може бути знаком, що дитину цькують онлайн.

5. Бути прикладом для дитини. Якщо Ви хочете, щоб Ваша дитина менше часу проводила онлайн, то потрібно переглянути свою поведінку, стиль життя. Можливо, Ви також зловживаєте гаджетами у вільний час і Вам необхідно змінити власні звички.

6. Дізнатись більше про технології та соціальні мережі. Для того, щоб вчасно реагувати на нові ризики та мати змогу захистити дітей, необхідно вивчати новинки у сфері технологій та онлайн-безпеки. Запитайте у підлітків, якими соціальними мережами та додатками вони користуються та дізнайтесь більше про них. [За матеріалами – МОН та Stop_sexтинг].

Також експерти рекомендують обмежувати перебування дітей у віртуальному світі та чергувати види робіт, залучаючи до видів діяльності в реальності, використовувати технічні засоби захисту (батьківський контроль, антивірус, спам фільтри), пояснення безпеки в онлайн спілкуванні, а також головним, на чому ми і хотіли б сконцентрувати нашу увагу, є інтерес до віртуального життя вашої дитини (цікавтеся, як ваша дитина проводить час в Інтернеті, не ігноруйте питання, що від неї надходять, привчайте ди-

тину ділитися з вами враженнями про відвідування сторінок Інтернету та розповідати про те, що викликало в неї хвилювання).

Важливим аспектом для аналізу питання Інтернет-безпеки дітей також є особливості поколінь. Проаналізувавши «теорію поколінь X, Y, Z» американських вчених Нейл Хоув і Вільяма Штрауса, ми розуміємо її актуальність. Як стверджує теорія, покоління Z – це яскравий приклад людей, які з'явилися у часи великої глобалізації та постмодернізму (з 1996 по 2010 роки). Їхньою характерною рисою є те, що з усіма сучасними технологіями вони на «ТИ» ще із раннього дитинства. Більше того, часто трапляється так, що дитина ще навіть не навчилася говорити, але чудово знає, як увімкнути комп'ютер та відкрити улюблену гру. Отже, зети – це діти Інтернету та сучасних технологій.

Це покоління відрізняється абсолютною відсутністю чітко визначеної життєвої позиції. На відміну від поколінь X, Y, зетів не мотивують ані гроші, ані будь-яке кар'єрне зростання. Більше того, вони геть не самостійні і постійно потребують, аби хтось вказував їм на те, чим вони мають займатись. Проте, досить волелюбні, їх не можна примушувати до будь-чого, поки вони самі того не захочуть. Навіть змалечку для них важливо, щоб до них дослухалися. Люблять вчитися, швидко засвоюють нові знання. Великі обсяги інформації не становлять для них великих труднощів.

Переважну більшість знань вони отримують з Інтернет-ресурсів, що зумовлює поверхневий кругозір зетів. За рахунок того, що вони не бачать сенсу в школі чи університеті, вони не отримують базових знань та навичок. Усе, що вони дізнаються в режимі онлайн, несе винятково ситуативний характер. Попри це, зети відрізняються своєю неймовірною багатозадачністю та креативністю. Вони обожають знаходити рішення у складних ситуаціях та розв'язувати найскладніші задачі.

Отже, Інтернет виступає інформаційним полем з необмеженими можливостями як для розвитку сучасних дітей, так і для розвитку економіки країни загалом. Єдина умова – це правильна і вчасна мотивація та увага до особистих досягнень, настроїв, станів кожної дитини.

Світова громадськість приділяє особливу увагу питанням безпеки дітей, що стосуються до найбільш вразливої категорії користувачів Інтернету. Міжнародні організації, уряди країн, різні структури створюють і підтримують програми, спрямовані на навчання грамотного і безпечного використання Інтернету дітьми.

Захист дітей та молоді від негативних інформаційних впливів є одним із державних напрямів української державної політики в галузі освіти. Змістом державної політики у сфері захисту суспільної моралі є створення необхідних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний про-

стір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному та інтелектуальному розвитку або морально-психологічному стану дітей та молоді. Правильна та злагоджена робота батьків разом з педагогічним колективом зробить безумовним, успішним, своєчасним процес розвитку та становлення дитини в дорослому світі.

Джерела

1. Антонов В.М. Комп'ютер. Інтернет. Здоров'я: (здоров'я людини та комп'ютерні хвороби). Київ.: Вид.-полігр.центр «Київ. Ун-т», 2011. 272 с.
2. Антонов В.М. Інтернет: енцикл. вид.: навч.-метод. посіб. АПН України, Ін-т інформ.технологій і засобів навчання. Київ.: ТОВ Ред. «Комп'ютер», 2008. 127 с.: іл., табл.
3. Батурич Ю.М., Жодзишский А. М. Компьютерная преступность и компьютерная безопасность. Москва.: Юрид. лит., 1991. 157, [2] с.
4. Білоусова Л.І. Інтернет-ресурси для освіти. Київ.: Шкільний світ, 2012. 125, [1] с.: іл., табл.
5. Гумінський Р.В. Методи і засоби виявлення інформаційних загроз віртуальних спільнот в інтернет середовищі соціальних мереж: автореф. дис. канд. техн. наук: 21.05.01. Київ, 2016. 20 с.
6. Девтеров І.В. Соціалізація людини у кіберпросторі. Київ.: НТУУ "КПІ", 2012. 357 с.
7. Колесник О.О. Формування етики спілкування підлітків у мережі Інтернет у навчальному процесі загальноосвітньої школи : автореф. дис.канд. пед. наук: 13.00.07. Харків, 2016. 20 с.: іл.
8. Колисниченко Д.Н. Анонимность и безопасность в Интернете от «чайника» к пользователю. СПб.: БХВ-Петербург, 2012. 232 с.:ил.
9. Левин М. Безопасность в сетях Internet и Intranet. Москва.: Познавательная книга плюс, 2001. 319 с.: ил.
10. Теория поколений XYZ. URL: <https://4brain.ru/blog/теория-поколений-xyz/>.
11. Теорія поколінь XYZ, це варто знати. URL: <http://smyrnov.pp.ua/teoriya-pokolin-xyz-tse-var-to-znati/>

Марина Кияшко

«МНОЖИННИЙ ІНТЕЛЕКТ» В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

«Всі люди талановиті. Головне – знайти в чому!» Звучить пафосно, але саме це твердження лягло в основу вчень американського психолога Говарда Гарднера, який у 1983 році випустив книгу «Рамки розуму: теорія множинного інтелекту». Автор не розглядає інтелект як високий рівень IQ та частину розуму, яка відповідає за обробку інформації. Натомість, він

розробив теорію про науку інтелектуальних здібностей людини, які відповідають за сприйняття та відтворення, адаптацію та соціалізацію людини.

Якщо поняття «множинний інтелект» розглядати в розрізі педагогіки, то з впевненістю можна віднести це твердження до розділу особистісно-орієнтовного підходу в освітньому процесі, до якого все більше тяжіє сучасна педагогіка, оскільки ключовими факторами стали психо-фізіологічні та генетичні особливості людини. Але як же це втілити, якщо фундаментальні принципи шкільної освіти є незмінними: навчити всіх всьому та забезпечити засвоєння державного стандарту освіти кожним учнем. Шкільна програма здебільшого спирається на два типи здібностей: вербально-лінгвістичний та логіко-математичний. Проте Говард Гарднер в своїх працях доводить, що людина – це сукупність безлічі знань і талантів, здатних збагатити життя й зробити його більш ефективним у взаємодії з навколишнім світом. Він стверджує, що кожен володіє що найменш дев'ятьма типами інтелекту в різному співвідношенні.

Лінгвістичний інтелект (словесний розум). У школі така дитина зосереджена, любить читати, має великий словниковий запас, більше володіє рідною мовою або соціальними дисциплінами, ніж математикою й точними науками, з легкістю вивчає іноземну мову, добре пише й розбирається у правописі, любить риму й різну гру слів, а також добре формулює й висловлює свої думки.

✓ *Порада:* заохочуйте її обговорювати книги, які ви прочитали разом, грайте з дитиною у слова або настільні ігри, заохочуйте готувати тексти для виступів або запишіть у драматичний гурток.

✓ *Можлива кар'єра:* поет, журналіст, учитель чи юрист.

✓ *На уроках англійської мови:* читання, говоріння, аудіювання, письмо, завдання на правильність написання, лексичні ігри.

Логіко-математичний інтелект (числовий/розсудливий розум). Така дитина допитлива, їй цікаво, як все працює, вона любить цифри й математику (особливо, якщо може порахувати все подумки), ігри-стратегії, шахи, шашки, ребуси або логічні головоломки, а також експерименти, цікавиться музеями природної історії, захоплюється комп'ютером.

✓ *Порада:* заохочуйте дитину вирішувати різноманітні головоломки, придбайте їй шахи, шашки або нарди, дайте можливість збагнути зміст речей і заохочуйте до постановки запитань.

✓ *Можлива кар'єра:* вчений, інженер, науковий співробітник або бухгалтер.

✓ *На уроках англійської мови:* практика граматики, завдання на вирішення проблем, логічні головоломки, обчислення, діяльність з використанням критичного мислення.

Просторовий інтелект (візуальний розум). Така дитина легко навчається читати й вивчає діаграми, схеми та карти, мріє навчитись малювати, робити ескізи та створювати 3D-скульптури, любить дивитись кіно й розбирати різні речі, щоби потім скласти їх разом.

✓ *Порада:* надайте їй всі можливості для малювання, розмальовування й дизайну. Забезпечте пазлами й вивченням 3D-режиму (наприклад, вона може пограти в ігри на проходження лабіринтів або відвідати кіно-театр і подивитись фільм чи мультфільм у режимі 3D); кидайте виклик її креативності, заохочуйте конструювати різні будівлі або одяг.

✓ *Можлива кар'єра:* скульптор, механік, архітектор або дизайнер інтер'єрів.

✓ *На уроках англійської мови* допомагають різні візуальні ефекти, картинки, графіки, відео, створення історій, розповідей, діалогічні рольові ігри.

Тілесно-кінестетичний інтелект (тілесний розум). Така дитина досягає успіху в більш ніж одному виді спорту, активна й не любить сидіти на одному місці, може наслідувати рухи й жести інших людей, любить доторкатись до речей, щоби розглянути їх, отримує задоволення від фізичної активності й має чудову координацію дрібної моторики.

Порада: заохочуйте її до участі у шкільних і позашкільних спортивних змаганнях. Розвивайте дрібну моторику (навчіть робити паперові літачки, познайомте з мистецтвом орігамі або нехай вона спробує себе у в'язанні). Запишіть дитину в танцювальний гурток чи спортивну секцію.

✓ *Можлива кар'єра:* танцюрист, пожежник, хірург, актор або спортсмен.

✓ *На уроках англійської мови:* навчання через рухову діяльність, рольових ігор, драми, дослідницько-проектна діяльність.

Музичний інтелект (музичний розум). Така дитина під час виконання музичного твору дуже добре відчуває фальш і з легкістю запам'ятовує мелодії. Вона має приємний співочий голос, проявляє здатності до гри на музичних інструментах, ритмічно висловлюється або рухається, тихенько щось наспівує або насвистує і, швидше за все, особливо чутлива до оточуючих шумів.

✓ *Порада:* заохочуйте її гру на музичних інструментах, створення пісенних текстів, запишіть у шкільний оркестр чи хор або сприяйте вивченню танців народів світу.

✓ *Можлива кар'єра:* музикант, співак чи композитор.

✓ *На уроках англійської мови:* використання музики, завдання із розпізнаванням звуків, практика інтонації та ритму мови, використання повторення скоромовок, речень індивідуально та в групах.

Міжособистісний інтелект (комунікативний розум). Така дитина насолоджується спілкуванням із близькими людьми, є природним лідером, турботлива, допомагає своїм друзям вирішувати проблеми, добре розуміє інтонації голосу, жести, емоції й вираз обличчя інших людей.

✓ *Порада:* заохочуйте її спільні заходи із друзями у школі й поза нею, залучайте до читання книг про різні культури й отримання відповідного досвіду, вітайте її участь у драматичних постановках і рольових іграх, допомагайте вчитись домовлятися та ділитись.

✓ *Можлива кар'єра:* адвокат, психотерапевт, політик, продавець чи вчитель.

✓ *На уроках англійської мови:* роботу в парі, комунікативні завдання, рольові ігри, роботу в групах, дискусії.

Внутрішньоособистісний інтелект (самодостатній розум). Така дитина проявляє почуття незалежності, знає свої сильні та слабкі сторони (здібності й недоліки), краще грає або навчається, якщо залишається на самоті. У неї є свої хобі чи інтереси, вона не схильна багато розмовляти, самостійна, має високу самооцінку й учиться на успіхах і невдачах.

✓ *Порада:* допоможіть їй поставити чітку мету та зрозуміти кроки, які допоможуть її досягненню, заохочуйте до самостійних проєктів і ведення щоденника, забезпечте їй тихе і спокійне місце для обдумування ситуацій та внутрішніх роздумів.

✓ *Можлива кар'єра:* філософ, професор, викладач або науковий дослідник.

✓ *На уроках англійської мови:* відведений особистий час для навчання, саморефлексія, ведення щоденника навчання.

Інтелект натураліста (розум природолюбця). Така дитина із задоволенням розповідає про улюблених домашніх тварин або красиві природні ландшафти, любить відвідувати заповідники й зоопарки, має сильний зв'язок із зовнішнім світом, любить грати на свіжому повітрі, збирати жучків, квіти й незвичайне листя, цікавиться біологією, астрономією, метеорологією або зоологією.

✓ *Порада:* відвідайте з нею музеї, виставки й зоопарки. Заохочуйте до ведення щоденника спостережень, створення гербаріїв і різних колекцій. Долучіть до турбот про домашню тваринку, про дику природу або до догляду за садом. Купіть їй бінокль, підзорну трубу чи телескоп (чи забезпечте систематичний доступ до нього).

✓ *Можлива кар'єра:* робота із тваринами, біолог, астроном або ветеринар.

✓ *На уроках англійської мови* вивчення тем, пов'язаних з природою, завдання, в яких потрібно щось класифікувати та відстежувати зміни в навколишньому середовищі.

Екзистенційний інтелект (філософський розум). Така дитина любить думати, міркувати, ставити запитання й піддавати сумніву різні речі. Вона проявляє допитливість до життя і смерті та демонструє філософську обізнаність та інтерес, які набагато перевищують її календарний вік. Вона, наприклад, ставить такі запитання, як: «Чи одні ми у Всесвіті?».

✓ *Порада:* будьте терплячими до її розпитувань, адже вона може ставити їх знову і знову. Разом читайте книги на теми, які її цікавлять, спілкуйтеся про них на рівні, відповідному її віку.

✓ *Можлива кар'єра:* філософ, духовна особа, учений або письменник.

✓ *На уроках англійської мови:* підходять як вербальні, так і письмові завдання з тематики, буття і сьогодення.

Використання теорії Гарднера у навчальних закладах може бути надзвичайно різноманітним, це залежить і від форми освіти (інституційна чи індивідуальна), і від освітніх організацій що здійснюють процес навчання, від форм роботи, і від поставленої мети. Тут важливий головний принцип – освітній процес повинен бути сформований так, аби дати можливість дітям набути досвід, що вимагав би залучення різних типів інтелекту. Найбільша складність полягає в тому, що навчаючи весь клас, треба одночасно враховувати особливості кожного учня. Намагатись використовувати різні форми та методи подачі інформації, спонукати максимального розвитку не тільки сильних аспектів учня, а й пробувати залучати і розвивати менш активні «типи інтелекту».

Щодо цієї теорії, з самого початку її існування, відбувається багато дискусій, які постійно намагаються довести неактуальність, маленький процент практичної ймовірності та складний алгоритм застосування в практичній діяльності вчителя. Але, факт є фактом: найуспішніші освітні заклади світу (Гарвардський університет, Кембриджський університет) активно використовують підхід «множинного інтелекту» у викладанні та відпрацюванні нових знань, умінь та навичок.

Джерела

1. Gardner H. Frames of mind: the theory of multiple intelligences. Basic Books, New York, 1983.

2. Гарднер Г. Структура розуму: теорія множинного інтелект. М.: «Вільямс», 2007. 512 с.

3. Повірити в дитину – як допомагає в навчанні теорія множинного інтелекту. URL: <https://nus.org.ua/articles/poviryty-v-dytnu-yak-dopomagaye-v-navchanni-teoriya-mnozhyynogo-intelektu/>

4. Доповідь на тему «Теорія множинного інтелекту». URL: <https://vseosvita.ua/library/dopovid-na-temu-teoria-mnozinnogo-intelektu-367338.html>

5. Ворон М., Найда Ю. Множинний інтелект: від теорії до практики. URL: <http://osvita.ua/school/method/1740/>

6. Тест: <http://jamm.com.ua/jamm-test/test.html>

Наталія Коваленко

ONLINE-НАВЧАННЯ І НЕ ТІЛЬКИ

Інтелектуальна, культурологічна та психолого-емоційна підтримка особистісного та професійного самовизначення старшокласників в освітньому просторі ліцею – важливий аспект у діяльності вихователя. У своїй роботі в період дистанційного навчання вихователі забезпечували психолого-емоційний супровід освітнього процесу та робили все для того, щоб дати здобувачам освіти радість успіху в навчанні.

Реалізація принципу співпраці з батьками полягала в тому, щоб сформувати й підтримувати мотивацію кожної дитини. Надзвичайно важливим інструментом дистанційного навчання в цей час була взаємодія з батьками через особисті онлайн-бесіди, залучення батьків до творчих справ, а саме: челендж «Українська хустка», акції «Добрі справи», години спілкування, дні іменинників, які перетворювалися в справжні сімейні свята. Водночас вихователі постійно турбувалися, щоб було комфортно працювати учням і вчителям, які також долучалися до співпраці, дотримуючись Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти. У результаті батьки були задоволені організацією дистанційного навчання їхніх дітей.

День, як правило, у класах завжди починався з емоційного налаштування на роботу. Ініціатором цього був вихователь, на зв'язок з яким виходили учні в заздалегідь обумовлений час. На ранковій зустрічі звучали яскраві вітання, до яких могли долучитися й члени родини. Ліцеїсти готували

сюрпризи одне для одного. Найбільш вдалимі були такі виховні години:

- ✓ «Я маю право! Знаю. Дію. Захищаю» (круглий стіл, обговорення перегляду д/ф «Ще один голос»);
- ✓ «Дотримання безпеки життєдіяльності під час дистанційного навчання. Як зберегти зір»;
- ✓ «Академічна доброчесність як базова цінність вищої освіти»;
- ✓ «Толерантність у сучасному світі»;
- ✓ «Будь обережний! Торгівля людьми»;
- ✓ «СНІД – загроза людства»;
- ✓ «STOP булінг: усе залишає свій слід»;
- ✓ «Звичаї – скарби українського народу»;
- ✓ «Україна – єдина країна» (до річниці підписання Акту злуки УНР та ЗУНР).

І, звичайно, наш традиційний зимовий інтелектуальний збір «ICamp – 2021» для абітурієнтів Чернігівської області, який уперше в історії ліцею проходив в онлайн-режимі. Зараз ще триває акція доброти «Доброта – якість, яка не буває зайвою».

Під час дистанційного навчання особливий інтерес викликали нові форми роботи в режимі онлайн. Найбільш вдалимі були: проект «Створюємо мистецтво в шкільному саду» та історичний квест «300 фейкоборців», до яких активно долучилися першокурсники ліцею.

Період дистанційного навчання вихователі ефективно використали для підвищення своєї самоосвіти. Педагоги пройшли курси підвищення кваліфікації вихователів ЗЗСО інтернатного типу в ЧОІППО та курс «Стратегії виховання емоційно зрілої особистості» (11.01–16.01.2021).

Адміністрація ліцею ефективно працювала в період карантину над удосконаленням технічного, матеріального та естетичного забезпечення освітнього процесу і побуту учнів ліцею. Зокрема, придбано й розміщено в кімнатах, де проживають дівчата, 20 нових матраців. За період дистанційного навчання двічі проведено санітарну обробку класів та житлових кімнат гуртожитку. Поповнився запас технологічного обладнання ліцею. Усі працівники харчоблоку та люди, залучені до організації харчування учнів ліцею, 17 січня 2021 р. пройшли навчання за участю головних спеціалістів відділу Державного нагляду за дотриманням санітарного законодавства Чернігівського міського управління Держпродспоживслужби в Чернігівській області І.П. Самойленко і І.А. Тимошиної щодо впровадження системи ХАССП та Санітарного регламенту, який уведено в дію з 1 січня 2021 р.

Як бачимо, усі учасники освітнього процесу були долучені до активної роботи та розвитку матеріально-технічної бази закладу. Ліцей готовий прийняти своїх учнів в освітнє середовище, сповнене затишку, тепла й турботи.

Наталія Нудьга

Ольга Рутта

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДОСВІДУ ВИМУШЕНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ САМОІЗОЛЯЦІЇ НА МЕНТАЛЬНУ СФЕРУ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Навесні 2020 року ситуація з пандемією Covid-19 сприяла отриманню українськими школярами зовсім нового досвіду – досвіду вимушеної самоізоляції та дистанційного навчання. Не винятком стали й учні ліцею. Особливості впливу цього досвіду на різноманітні сфери майбутнього покоління виявився у фокусі уваги багатьох науковців та практиків з огляду на важливість розуміння та прогнозування його наслідків. Розширення та поповнення емпіричної бази, що стосується особливостей впливу пандемії та пов'язаних з нею заходів на психіку дітей, і зокрема підлітків, була та є актуальною для подальшого пошуку адресних дієвих механізмів подолання негативних наслідків, викликаних цим впливом, та розробки ефективної системи психопрофілактики подібних явищ.

Саме тому в цей період психологічна служба ліцею зосереджувалася на відстеженні психологічного благополуччя старшокласників, яке є ключовим для якості життя людини та включає у себе різноманітні психологічні аспекти. Зокрема, навесні вивчали особливості впливу пандемії коронавірусу на ментальну сферу підлітків, як таку, що відображає спосіб переживань ними актуальної ситуації. Під час цієї емпіричної розвідки досліджували ментальні проєкції існуючої ситуації, пов'язаної з пандемією COVID-19, характер та співвідношення думок респондентів у спектрі негативне – позитивне мислення. Дослідження тривало з 25 по 30 квітня 2020 року.

У дослідженні взяли участь учні та учениці 10–11 класів Чернігівського обласного педагогічного ліцею для обдарованої сільської молоді Чернігівської обласної ради. Загалом – це 50 підлітків, із яких 40 дівчаток та 10 юнаків. На момент психологічного спостереження усі школярі перебували вдома, у своєму населеному пункті. Усі вищезазначені учасники є мешканцями сіл та селищ міського типу Чернігівської області.

Учням було запропоновано записати свої думки по черзі за такими напрямками: актуальні думки; думки про світ; думки про майбутнє. Результати своєї роботи учні надсилали на електронну пошту та лишали на платформі Google Classroom. Обробка даних здійснювалася за допомогою контент-аналізу.

Наводимо узагальнені результати цього психологічного експрес-дослідження.

На основі аналізу думок підлітків в категорії «Думки про себе» нами були виділені умовно три групи респондентів із різним самоставленням до себе: переважно позитивним (40%); нейтральним (36,7%) та переважно негативним (23,3%). В основу аналізу було покладено такі якісні параметри: зміст думок та їх суб'єктивна диференціація учнями (позитивні, негативні). Отже, в цій групі респондентів домінує позитивне самоприйняття. Як зазначалося не раз науковцями, воно є важливим компонентом психологічного благополуччя.

У категорії «Думки про світ» ми проаналізували з погляду: 1) наявності думок, пов'язаних з пандемією та самоізоляцією; 2) суб'єктивної оцінки фокусу ментального погляду на світ оптимістичного чи проблемно-песимістичного. У 73,3% респондентів у роздумах про світ ми зустрічаємо думки про вірус, карантин, відповідно у 26,7% ні. Приклади семантичних одиниць: «коронавірусом заражається усе менше і менше людей», «епідемія економіку світу відкине на пару років назад», «COVID-19- не просто так», «завдяки COVID-19 світ став чистішим», «З чого розпочався вірус?» «Як

там в Китаї?», «Це спеціально?», «Що можна зробити, щоб епідемії не повторювалися?», «Цікаво, маски увійшли в моду?», «епідемія», «карантин», «Коли ми повернемося на навчання?», «у Венецію повернулися дельфіни», «в Україні збільшується кількість хворих», «Коли зникне корона вірус?», «Коли закінчиться карантин?», «усі мають спільного ворога», «складна ситуація», «можлива економічна криза по всьому світу», «Весна це чудово. Було б краще, якби не було пандемії», «Цілий світ бореться з такою крихітною істотою як вірус», «Чи зможуть придумати вакцину?», «Що зміниться в світі після карантину?», « корона вірус показав, що всі люди рівні», «ситуація з корона вірусом показала, що тільки разом ми можемо подолати», «скоріше б закінчився карантин», « люди втратили здоровий глузд», «краще не виходити на вулицю», «плани на літо зруйновані через ситуацію в світі».

Отже, можемо спостерігати, що у сприйнятті підлітками пандемії та протиепідемічних заходів, пов'язаних з нею, у глобальному контексті проглядаються як тривожні настрої так і оптимістичні, побудовані на відкритті нових можливостей. Окрім цієї проблематики, не менш часто озвучуються екологічні проблеми та проблеми військових конфліктів. Тому в більшості підлітків помічається відчуття незахищеності та вразливості щодо світу.

У категорії «Актуальні думки» 90% старшокласників описують думки, пов'язані із пандемією COVID-19 та вимушеною самоізоляцією. У 10% вони не простежуються навіть опосередковано. Приклади семантичних одиниць: «Скоро вже закінчиться епідемія?», «Коли закінчиться карантин?», «думки про самоізоляцію», «хотілося б побачитися з однокласниками», «Чи будуть у нас екзамени?», «як проводити вільний час на карантині», «що буду робити після карантину», «сумую за рідними, які зараз не можуть приїхати», «сьогодні хочу знайти свої пазли, щоб було чим зайнятися», «не можу бачитися з друзями» «скучила за друзями», «я так скучила за ліцеєм», «хочу, щоб карантин пошвидше закінчився», «за час карантину скучила за всіма», «як знайти сили повчити уроки», «скільки часу витратила впорожню», «хочу до ліцею», «набридло сидіти вдома», «вже все дістало», «хочу вже піти погуляти», «їм також тяжко напевне», «Може комусь подзвонити?», «вже і забула, як це відчувати краплі дощу», «Чому так багато домашки?», «дистанційне навчання: дедлайни, оцінки, уроки», «Карантин, уроки: як все встигнути?» , «я дуже стомлююсь останнім часом і нервова», «ностальгія за ліцейними часами», «в Україні вже 6000 заражених COVID -19», «В Україні +504 випадки коронавірусу за добу. Що буде далі?», «Наскільки довго буде тривати карантин?», «Якщо карантинні міри послаблять з 11 травня то ризик зростання числа хворих підвищиться», «Не розумію чому

люди не сидять дома та не дотримуються вимог карантину?», «Турбуюся за близьких, через ситуацію у світі», «я в безпеці, оскільки сиджу вдома і виходжу за продуктами раз в тиждень», «думала, що на карантині буде більше часу для себе, але виявилось навпаки. Не знаю, що я роблю не так», «Не хочеться про це думати», «як добре було в ліцеї поряд з друзями», через карантин не поїду на море, «плани на літо зруйновані», «виявляється деяким бути на самоті тяжко», «ти керуєш своїм настроєм», «потрібно робити те, що робить тебе щасливою», «Медитація кращий спосіб пізнати себе», «Карантин це шанс зробити усю роботу яку відкладав на потім».

Домінантними серед актуальних думок є адаптація та складнощі дистанційного навчання, здоров'я, безпека, карантинні обмеження, особливо пов'язані із комунікацією з однолітками, організація дозвілля та відпочинку, саморозвиток. Саме в цій категорії простежується найбільша частка тривожних думок про ситуацію, пов'язану із пандемією коронавірусу. У багатьох старшокласників відстежуємо певний стан втоми, внутрішньої напруги, тривожності у зв'язку із невідомістю та існуючими обмеженнями.

«Думки про майбутнє»: у цій категорії у 23,3% підлітків звучать теми коронавірусу, вимушеного карантину. Приклади семантичних одиниць: «Коли закінчиться карантин?», «Чи зменшиться рівень забруднення Десни до кінця карантину?», «Який магазин непродовольчих товарів відкриється першим?», «Коли можна буде ходити без масок?», «Чи багато буде тварин у притулках після карантину?», «хочу закінчення карантину і в ліцей», «хочу спокійно вийти на вулицю без маски», «Що буде після карантину?», «після закінчення карантину хочу побачити всіх своїх друзів», «карантин закінчиться».

Та усе ж вони не є домінуючими. Хвилювання переважно пов'язані з майбутнім вступом, вибором професії. А також багатьма підлітками вибудовуються саме позитивні сценарії свого найближчого чи віддаленого майбутнього.

Отже, вивчення ментальних проєкцій у підлітків у зв'язку із актуальною ситуацією пандемії та вимушеної самоізоляції свідчить про існування значного відсотку тривожних думок та таких, що виражають особистісний дискомфорт. Їхня частка зменшується у роздумах про світ і стає незначною в роздумах про майбутнє. Отже, більшість респондентів зіштовхнулися зі значними труднощами опанування актуальної, реальної ситуації. Найбільше вони пов'язані з неможливістю живого спілкування з друзями, навчання в реальному часі, традиційного способу організації дозвілля. Та як компенсаторний чинник, для простежених переживань, можна розглядати позитивне самосприйняття та оптимістичні погляди на майбутнє. Що

може знижувати у майбутньому ризик негативних трансформацій у особистісному житті підлітків по завершенню самоізоляції.

Виходячи із вищезазначеного, важливими у роботі з підлітками для зменшення негативних впливів вимушеної соціальної ізоляції на їх психологічний стан є заходи щодо інформаційної гігієни, навчання навичок емоційної саморегуляції, емоційно стабільна поведінка рідних, підтримка різноманітних допустимих способів комунікації з ровесниками та побудови оптимістичної моделі майбутнього.

Про авторів

Баран Іван Миронович – спеціаліст, учитель II категорії ЧОПЛ, аспірант Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Гринь Олена Володимирівна – учитель вищої категорії, учитель-методист ЧОПЛ; к.і.н., доцент Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Грищенко Галина Олександрівна – учитель вищої категорії ЧОПЛ.

Дедович Валентин Миколайович – учитель вищої категорії ЧОПЛ; к.пед.н., доцент Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Кириєнко Світлана Володимирівна – учитель вищої категорії, старший учитель ЧОПЛ; к.б.н., доцент Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Кияшко Марина Олександрівна – учитель вищої категорії, старший учитель ЧОПЛ.

Коваленко Наталія Іванівна – заступник директора ЧОПЛ з ВР, учитель вищої категорії, старший учитель, лауреат обласної Премії імені Софії Русової.

Коломієць Ганна Василівна – директор ЧОПЛ, учитель вищої категорії, заслужений працівник освіти України, к.пед.н., лауреат обласної Премії імені Софії Русової, лауреат Премії Верховної Ради України.

Лисенко Ірина Василівна – учитель вищої категорії, учитель-методист, к.пед.н., доцент ЧОППО ім. К.Д. Ушинського.

Мачалова Людмила Валентинівна – практичний психолог I категорії ЧОПЛ.

Мироненко Ірина Миколаївна – учитель вищої категорії ЧОПЛ.

Мішук Ольга – учитель II категорії ЧОПЛ.

Новицька Тетяна Вікторівна – учитель I категорії ЧОПЛ.

Нудьга Наталія Володимирівна – учитель вищої категорії, практичний психолог-методист ЧОПЛ, лауреат обласної Премії імені Софії Русової.

Палаш Катерина Олегівна – учениця 11-В класу гуманітарного профілю ЧОПЛ.

Рутта Оксана Федорівна – учениця 11-В класу гуманітарного профілю ЧОПЛ.

Рутта Ольга Федорівна – учениця 11-В класу гуманітарного профілю ЧОПЛ.

Сердюк Галина Анатоліївна – заступник директора ЧОПЛ з НВР, учитель вищої категорії, учитель-методист, лауреат обласної Премії імені Софії Русової.

Тарасенко Олександр Федорович – методист ЧОПЛ; к.і.н., доцент Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Ушакова Людмила Іванівна – учитель вищої категорії ЧОПЛ.

Федорченко Антоніна Юріївна – учитель вищої категорії, старший учитель ЧОПЛ.

Науково-методичне видання

ЩОРІЧНИК

Чернігівського обласного педагогічного ліцею
для обдарованої сільської молоді
Чернігівської обласної ради

питання педагогіки, методики та науки

2021. Випуск 3

Укладач: О.Ф. Тарасенко

Літературні редактори:

Г. А. Сердюк

І.М. Баран

Технічний редактор **О. М. Єрмоленко**

Комп'ютерна верстка та дизайн **В. М. Лозовий**

Підписано до друку 18.06.2021 р.

Формат 70x100/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Сут.

Ум. друк. арк. 6,74. Ум. фарб.-відб. 6,74. Обл.-вид. арк. 7,25.

Зам. 0111. Наклад 50 прим.

ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до Державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року

Тел. +38-097-385-28-13

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»

14035, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40